

รายงานวิจัย

ความเป็นพลเมืองไทยกับการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมือง :
กรณีศึกษา การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า
Thai citizenship and Political Reform Driving: Case Study of Center for
Civil Political Development, King Prajadhipok's Institute

โดย

ศรัณยู หมั่นทรัพย์

สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง
สถาบันพระปกเกล้า
ปีงบประมาณ 2565

รายงานวิจัย

ความเป็นพลเมืองไทยกับการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมือง :
กรณีศึกษา การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า
Thai citizenship and Political Reform Driving: Case Study of Center for
Civil Political Development, King Prajadhipok's Institute

Saranyu Mansap

King Prajadhipok's Institute

2022

ชื่อวิจัย   ความเป็นพลเมืองไทยกับการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมือง :
                                  กรณีศึกษา การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบัน
                                  พระปกเกล้า
ชื่อผู้วิจัย   ศรัณยู หมั่นทรัพย์
ปีงบประมาณ   2565

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษางานส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมืองของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และ 2) พัฒนาข้อเสนอแนะรูปแบบการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์และขยายผลต่อไป

วิธีวิจัยเป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ค้นคว้าจากเอกสารรายงานของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง และเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ผู้ดำเนินการศูนย์ และสนทนากลุ่มกับผู้ร่วมโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ จากศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองจำนวน 28 ศูนย์ ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 214 คน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และสังเคราะห์ผลตามสาระหลักของแผนปฏิรูปด้านการเมือง (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2564) ในกิจกรรมการปฏิรูปที่ 1 ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และกิจกรรมปฏิรูปที่ (2) ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะอย่างแท้จริง

ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองใช้การส่งเสริมความเป็นพลเมืองด้วยการอบรมให้ความรู้ และใช้พื้นที่สาธารณะ เช่น เวทีเสวนา เวทีสัมภาษณ์ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เวทีสัมมนา เวทีเครือข่าย และโรงเรียนพลเมือง เป็นพื้นที่ฝึกฝนทักษะประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมโดยมีประเด็นปัญหาหรือประเด็นพัฒนาชุมชนและสังคมเป็นประเด็นหลักในการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย ผลการดำเนินงานพบว่า ด้านความรู้ ผู้ร่วมโครงการหรือกิจกรรมมีความรู้การเมืองการปกครอง หลักการประชาธิปไตย สิทธิหน้าที่พลเมือง สิทธิชุมชน การมีส่วนร่วม รวมทั้งยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตย ด้านการเคารพสิทธิและหน้าที่ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการสนับสนุนประชาธิปไตย ด้านการมีส่วนร่วม ผู้ร่วมโครงการหรือกิจกรรมมีส่วนร่วมในระดับชุมชนจนเกิดธรรมนูญชุมชน และยกระดับเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่พัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย ผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายสู่หน่วยงานอำนาจหน้าที่ และ กำกับติดตาม ตรวจสอบและประเมินนโยบายสาธารณะ ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่างานส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยในพื้นที่ของศูนย์พัฒนา

การเมืองภาคพลเมืองสามารถขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมืองได้ตามเป้าหมายของการปฏิรูปการเมืองในกิจกรรมปฏิรูปที่ (1) และ กิจกรรมปฏิรูปที่ (2) ทั้งนี้ได้เสนอรูปแบบการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยในการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมือง ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ (1) บริบทของโครงสร้างและระบบสนับสนุนที่ตอบสนองต่อพลเมืองที่กระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ต้องมีหุ้นส่วนหรือเครือข่ายในการขับเคลื่อน ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองทำหน้าที่สร้างกระบวนการเรียนรู้สถาบันพระปกเกล้าเป็นผู้สนับสนุนองค์ความรู้ เครื่องมือ และ นวัตกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย (2) มีกระบวนการในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่สามารถสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติประชาธิปไตย โดยเฉพาะการคิดวิเคราะห์แบบพลเมืองประชาธิปไตย การฝึกทักษะการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายของรัฐ และการใช้พื้นที่สาธารณะ (public space) ให้เป็นพื้นที่วิถีประชาธิปไตยร่วมกันของชุมชน (3) ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองยึดหลักดำเนินงานอย่างมุ่งเป้าหมาย (objective oriented) เพื่อผลลัพธ์สามารถแสดงให้เห็นถึงพลเมืองที่มีความรู้ ยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตย ยึดหลักสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง และกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้จริง

คำสำคัญ: พลเมือง, ปฏิรูปการเมือง, ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง

Title	Thai citizenship and Political Reform Driving: Case Study of Center for Civil Political Development, King Prajadhipok's Institute
Author	Saranyu Mansap
Fiscal Years	2022

ABSTRACT

The purpose of this research is to study the Center for Civil Political Development's work on citizenship promotion to drive political reform and find suitable citizenship promotion models that are useful for other centers.

The research is qualitative research that gathers data from reports or papers that are relevant to the center. The research also collected primary data from 28 centers for civil political development and 214 informants through interviews and group discussions. The data was analyzed using the content analysis method and synthesized in accordance with the main topic of the political reform plan (revised edition) : In the first reform activity, people have knowledge and understanding of "Democracy with the King as Head of State"; in the second reform activity, people can participate in the public policy process.

The results showed the Center for Civil Political Development mostly uses "classroom training" as a method to promote citizenship and use public spaces such as forums, small group seminars, and networking forums as well as citizen schools 'Rong Rean Pollamuang' as a learning and participation area for practicing democratic skills and participation, with public issues as the main point to learning democracy in everyday life. Participants in the Center for Civil Political Development's project learned knowledge of politics and governance; civil rights; community rights; participation including upholding democratic values such as respecting rights and duties; political participation; and support for democracy; and also participated in the public policy process by developing public policy proposals, endorsing public policy

proposals, and participating in monitoring, supervising, and evaluating policies, including giving feedback.

These results indicate that the Center for Civil Political Development can drive political reforms in accordance with the goals of political reform in reform activities (1) and reform activities (2). The proposed model for the Center for Civil Political Development to promote Thai citizens in driving political reform consists of 3 key elements: (1) the context as a political structure and support system that responds to active and engaged citizens in the public policy process, partner or network, and knowledge, tools, and innovation support from King Prajadhipok's Institute. (2) efficient learning processes for acquiring knowledge, skills, and democratic attitudes, particularly important are analytical thinking and participation in public policy skills. (3) The Center for Civil Political Development has to be objectively oriented to work with people so that the output can be knowledgeable citizens who uphold democratic values and actively participate in politics.

Keywords: Citizen, Political Reform, Center for Civil Political Development

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์ของบุคคลหลายฝ่าย ตั้งแต่คณะกรรมการกำกับโครงการวิจัย และคณะกรรมการอ่าน ทั้งนายวิฑูรย์ ชัยภาคภูมิ รองเลขาธิการสถาบันรองศาสตราจารย์ ดร. ปธาน สุวรรณมงคล รองศาสตราจารย์ ดร. ยุทธพร อิศรชัย และ นายณัฐพงศ์ รอดมี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมงานวิจัยในทุกด้าน ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัย

กันยายน 2565

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	i
Abstract	iii
กิตติกรรมประกาศ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญภาพ และ ตาราง	ง
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	6
1.3 ขอบเขตการวิจัย	6
1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
1.5 วิธีการวิจัย	8
1.6 นิยามเชิงปฏิบัติการของคำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 การปฏิรูปการเมือง (political reform)	10
2.2 ความเป็นพลเมือง (citizenship)	21
2.3 การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation)	26
2.4 ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง	31
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัยและการดำเนินการวิจัย	33
3.1 พื้นที่เป้าหมาย กลุ่มเป้าหมาย และการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ	33
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	34
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	37
บทที่ 4 ผลการวิจัย	39
4.1 วัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ 1	39
4.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ 2	57
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	63
5.1 สรุปผลการวิจัย	63
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	68
5.3 ข้อเสนอแนะ	72

รายการอ้างอิง	75
ภาคผนวก	79
ภาคผนวก ก	79
ภาคผนวก ข	81

สารบัญภาพและตาราง

	หน้า
ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	7
ภาพที่ 2.1 แสดงกระบวนการสร้างนโยบายสาธารณะ	29
ภาพที่ 4.1 แสดงข้อเสนอต่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อน การปฏิรูปการเมือง	62
ภาพที่ 5.1 แสดงรูปแบบการส่งเสริมพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง	71
ตารางที่ 4.1 แสดงกลไก วิธีการ เครื่องมือ กระบวนการในการส่งเสริม ความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 28 ศูนย์	40
ตารางที่ 4.2 แสดงผลการดำเนินงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทย เพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง กิจกรรมปฏิรูปที่ (1) พลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข	41
ตารางที่ 4.3 แสดงความยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยด้านการเคารพสิทธิ เสรีภาพ และ หน้าที่	46
ตารางที่ 4.4 แสดงความยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	48
ตารางที่ 4.5 แสดงความยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยด้านการสนับสนุนประชาธิปไตย	50
ตารางที่ 4.6 แสดงผลกิจกรรมปฏิรูปที่ (2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ใน กระบวนการนโยบาย (ทุกระดับ) ที่ได้รับการส่งเสริม จากศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 28 ศูนย์	51
ตารางที่ 4.7 แสดงผลกิจกรรมปฏิรูปที่ (3) การสร้างความสามัคคีปรองดอง สมานฉันท์ของคนในชาติ ที่ได้รับการส่งเสริมจาก ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 28 ศูนย์	56
ตารางที่ 4.8 แสดงข้อเสนอต่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อน การปฏิรูปการเมือง จากระดับโครงสร้างสู่ระดับปัจเจกบุคคล	58

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญ

พัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทยที่ผ่านมานับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 เปรียบกับการเปลี่ยนแปลงและวิกฤตทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแห่งยุคการสื่อสารและโลกดิจิทัล ทั้งวิกฤตเศรษฐกิจโลกที่เกิดขึ้นเป็นระยะ แนวโน้มของอุดมการณ์ทางการเมืองและคุณค่าประชาธิปไตยในรูปแบบใหม่ ๆ รวมทั้งกระแสประชาธิปไตยที่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงแบ่งขั้วตามอุดมการณ์แห่งช่วงสมัย วิกฤติการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองและการพัฒนารุดหน้าของประเทศ และเมื่อประเทศไทยยังคงต้องยึดมั่นในระบอบการปกครอง หลักการ และ แนวทางตามระบอบประชาธิปไตย และ ต้องพัฒนาการเมืองที่มีเสถียรภาพ ระบอบประชาธิปไตยที่ต้องลงหลักปักฐานและปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น ประเทศไทยจึงมีการปฏิรูปการเมืองขึ้นเพื่อพัฒนาการเมืองการปกครองให้เป็นไปตามเป้าหมาย โดยการปฏิรูปการเมืองเกิดขึ้นครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พุทธศักราช 2540 ที่กำหนดสาระสำคัญ คือ การเปลี่ยนการเมืองของนักการเมืองให้เป็นการเมืองของพลเมือง และระบุนิติ เสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และ การนำประชาธิปไตยแบบตัวแทนไปสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ด้วยเหตุเชื่อมั่นว่าพลเมืองคือหัวใจของการเมือง เป็นผู้ที่เลือกตัวแทนเข้าสู่สภาเพื่อทำหน้าที่ใช้อำนาจในการเมืองการปกครอง รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวจึงมีจุดเด่น ประการที่หนึ่ง คือ การมีบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างกว้างขวางและมีมาตรการกลไกในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพไว้ชัดเจน ประการที่สอง คือ มีการปฏิรูปการเมืองให้เกิดการมีส่วนร่วมและมีการตรวจสอบโดยประชาชนมากขึ้น และ ประการสุดท้าย คือ ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและยอมรับสิทธิชุมชน

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปการเมืองของไทยเกิดขึ้นอีกเป็นครั้งที่สองและครั้งที่สามในปัจจุบัน โดยครั้งที่สองเกิดขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 เกิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พุทธศักราช 2550 ที่มุ่งปฏิรูปโครงสร้างทางการเมือง ได้แก่ ระบบพรรคการเมือง ระบบเลือกตั้ง ระบบการตรวจสอบอำนาจรัฐ ระบบความสัมพันธ์และการสร้างดุลยภาพทางอำนาจ การตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการปฏิรูปการเมืองที่มีขึ้นเป็นครั้งที่สาม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เกิดขึ้นภายใต้แผนปฏิรูปประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

การปฏิรูปการเมืองครั้งที่สามครั้งนี้ มุ่งปฏิรูปโครงสร้างควบคู่ไปกับการพัฒนาพลเมืองให้เหมาะสมกับระบอบ ระบบ และโครงสร้างที่พัฒนาขึ้น และกำหนดกิจกรรมการส่งเสริมความเป็นพลเมือง เป้าหมายและตัวชี้วัดเพื่อให้เกิดผลการปฏิบัติได้ไว้ชัดเจน โดยเฉพาะ พลเมืองที่มีความรู้และมีส่วนร่วมในทางการเมือง คือ พลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พลเมืองที่มีส่วนร่วมทางการเมืองและในกระบวนการนโยบายสาธารณะ (แผนปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง 23 กุมภาพันธ์ 2564 น. 11) เป็นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายของการปฏิรูปการเมือง อาจกล่าวได้ว่าความเป็นพลเมืองของปวงชนชาวไทยเป็นทั้งเป้าหมายของการปฏิรูปและเป็นทั้งวิธีการทำให้การเมืองปฏิรูปด้วย

ความมุ่งหมายของการแผนปฏิรูปด้านการเมืองในครั้งนี้จึงมีพลเมืองเป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนาและการปฏิรูป และเพื่อให้พลเมืองสามารถเห็นยวนนำไปสู่การพัฒนาการเมืองได้ตามประสงค์ คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562 ปรับปรุงแผนปฏิรูปประเทศซึ่งรวมแผนปฏิรูปด้านการเมือง โดยให้กำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัดระดับแผน และให้มีกิจกรรมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ (Big Rock) (คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง, 2564, น. ๑-1 – ๑-11) และให้ดำเนินการปฏิรูปด้านการเมืองให้เกิดผลตามมาตรา 258 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ดังนี้

1) ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองรวม ตลอดทั้งการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐ รู้จักยอมรับในความเห็นทางการเมืองโดยสุจริต ที่แตกต่างกัน และให้ประชาชนใช้สิทธิเลือกตั้ง และออกเสียงประชามติโดยอิสระ ปราศจากการครอบงำไม่ว่าด้วยทางใด

2) ให้การดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองเป็นไปโดยเปิดเผยและตรวจสอบได้ เพื่อให้พรรคการเมืองพัฒนาเป็นสถาบันทางการเมืองของประชาชนซึ่งมีอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกัน มีกระบวนการ ให้สมาชิกพรรคการเมืองมีส่วนร่วมและมีความรับผิดชอบอย่างแท้จริงในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง และการคัดเลือกผู้มีความรู้ ความสามารถ ซื่อสัตย์สุจริต และมีคุณธรรมจริยธรรม เข้ามาเป็นผู้ดำรงตำแหน่ง ทางการเมืองที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

3) มีกลไกที่กำหนดความรับผิดชอบของพรรคการเมืองในการประกาศโฆษณา นโยบาย ที่มีได้วิเคราะห์ผลกระทบ ความคุ้มค่า และความเสียอย่างรอบด้าน

4) มีกลไกที่กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และรับผิดชอบต่อประชาชนในการปฏิบัติหน้าที่ของตน

5) มีกลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองโดยสันติวิธีภายใต้การปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

การกำหนดผลการปฏิรูปการเมืองไทยครั้งนี้จึงมีนัยสำคัญของความเป็นพลเมืองกับการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมือง หมายถึงการสร้างและการพัฒนา “ความเป็นพลเมืองของประชาชนไทย ให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้และมีส่วนร่วมทางการเมือง” เพื่อผลนี้จะนำไปสู่การปฏิรูปการเมืองตามเป้าหมาย ข้อนี้ได้แสดงเจตนารมณ์สูงสุดของรัฐธรรมนูญต่อความสำคัญของพลเมืองได้ว่า พลเมืองที่มีความรู้การเมืองการปกครองและมีส่วนร่วมทางการเมืองคือส่วนสำคัญของกลไกในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง หรือกล่าวได้ว่า ความเป็นพลเมืองของประชาชนเป็นทั้งเป้าหมายและเป็นทั้งวิธีการของการปฏิรูปการเมือง ในฐานะเป้าหมาย พลเมืองในรัฐต้องมีคุณภาพ (quality) (Barker, Ernest. 1969, pp 289-290) ปรากฏข้อเสนอแนะ ทางออกเพื่อแก้ไขสถานการณ์ทางการเมืองตามแนวคิดของอริสโตเติล ว่า พลเมืองต้องได้รับการพัฒนาความสามารถที่จะทำให้รัฐมีความยิ่งใหญ่ จึงเป็นพลเมืองคุณภาพ และรวมทั้งการพัฒนาพลเมืองโดยการศึกษา (Barker, Ernest. 1969, pp. 314-315) และสำหรับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่อำนาจปกครองเป็นของประชาชนแล้ว ความเป็นพลเมืองของประชาชนคือการใช้อำนาจผ่านการเลือกผู้แทน การตรวจสอบติดตามและการเปลี่ยนแปลงผู้แทนเหล่านั้น ความรู้ความสามารถของพลเมืองยังจำเป็น การมีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมืองที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นวิธีการที่นำไปสู่การปฏิรูปการเมือง ความเป็นพลเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างพลเมือง รัฐ และการเมืองการปกครองจึงยืนยันความสำคัญของพลเมืองต่อการเมือง ในฐานะองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ การมีฐานะเป็นสมาชิกของรัฐตามหลักการระบอบประชาธิปไตยที่อำนาจเป็นของประชาชน พลเมืองจึงมีส่วนร่วมบริหารจัดการบ้านเมืองและการตัดสินใจในประเด็นส่วนรวม หรือสาธารณะ การมีสถานะทางกฎหมาย การมีสิทธิทางการเมืองและสิทธิพลเมือง และการได้รับความคุ้มครองจากรัฐตามกฎหมาย รวมทั้งพลเมืองคือการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐภายใต้การเป็นสมาชิกภาพและมีสถานะทางสังคมในรัฐ ด้วยความผูกพันเป็นหนึ่งเดียว มีส่วนร่วมและมีคุณธรรมร่วม (Cohen, Jean L. 1999, 245)

ความสำคัญของพลเมืองต่อการพัฒนาการเมืองและการปฏิรูปการเมืองปรากฏในงานวิชาการไทยจำนวนมากนับตั้งแต่เกิดแนวคิดปฏิรูปการเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มนักปฏิรูปเชิงผู้กระทำการ (agency) เสนอให้ประชาชนมีบทบาทมากขึ้นในการปฏิรูปการเมือง พัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย เพิ่มบทบาทชุมชน และกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น ส่งเสริมท้องถิ่นให้เข้มแข็ง ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนในนโยบาย ส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชนอย่างอิสระและกระตือรือร้น ทั้งนี้เป็นไปตามหลักความเชื่อว่าการปฏิบัติของประชาชนไม่ได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับระบบก็จะไม่สามารถปฏิรูปหรือพัฒนาการเมืองได้ ในลักษณะวัฒนธรรมของประชาชน

ที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย งานในกลุ่มนี้เสนอให้เร่งให้ความรู้ สร้างความเข้าใจทำให้ประชาชนตระหนักและเห็นความสำคัญของการเมืองกับการดำเนินชีวิตปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมและเข้าไปมีส่วนร่วมพัฒนาทางการเมือง (ประเวศ วะสี, 2540, น.39-40; อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2551, น. 9-10; วิศาล ศรีมหาวโร, 2554, น.14-15 ; ภาวิณี รอดประเสริฐ และ วราวุธ บุญศรี, 2561, น.168-169; วิชาญ ทรายอ่อน, 2561, น. 49-50) และ ถวิลวดี บุรีกุล และ คณะ, 2563, น.3-8) สอดคล้องกับ ลูเซียน พาย (Lucian W. Pye 1966, 33-48 อ้างถึงใน จิรโชค วีระสย, 2551, น.363) ที่กล่าวถึงการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และเสนอให้มีการนำประชาชนกลุ่มใหญ่เข้าสู่วิถีทางการเมือง มีการรวมกลุ่มเคลื่อนไหว (mass mobilization) และมีการมีส่วนร่วม (participation) ของพลเมือง รวมทั้งสอดคล้องกับรายงานกรณีศึกษาการกระทำการของพลเมืองในการปฏิรูปนโยบายระดับชาติ ของ จอห์น กาเวนต้า และ โรสแมรี่ แมคกี (Gaventa and McGee, 2010, pp. 1-2)

ความสำคัญของพลเมืองที่กลายมาเป็นเป้าหมายผลลัพธ์ของการปฏิรูปการเมืองดังกล่าวทำให้การติดตามความก้าวหน้างานปฏิรูปประเทศด้านการเมือง คณะกรรมการปฏิรูปประเทศมุ่งประสงค์ผลลัพธ์เชิงประจักษ์และนัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงของประชาชน จึงได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การประกาศแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ด้านการเมือง วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 ได้กำหนด 6 ประเด็นปรับปรุง ได้แก่ (1) การกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดในระดับแผนให้ชัดเจน สามารถวัดผลการดำเนินการได้ (2) การปรับกิจกรรมที่เข้าข่ายเป็นภารกิจปกติของหน่วยงานและคัดเลือกเฉพาะกิจกรรมปฏิรูปประเทศที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ (Big Rock) โดยกำหนดกิจกรรมปฏิรูปที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ 5 กิจกรรมปฏิรูป ประกอบด้วย

กิจกรรมปฏิรูปที่ (1) การส่งเสริมความรู้ทางการเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

กิจกรรมปฏิรูปที่ (2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนใน กระบวนการนโยบาย (ทุกระดับ)

กิจกรรมปฏิรูปที่ (3) การสร้างความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติ

กิจกรรมปฏิรูปที่ (4) การส่งเสริม การพัฒนาพรรคการเมือง และ

กิจกรรมปฏิรูปที่ (5) การปรับปรุงโครงสร้างและเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ (เพื่อการปฏิรูป)

โดยได้กำหนดความหมาย “พลเมืองที่มีความรู้และมีส่วนร่วมในทางการเมือง” ว่าหมายถึงพลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พลเมืองที่มีส่วนร่วมทางการเมืองและในกระบวนการนโยบายสาธารณะ (แผนปฏิรูป

ประเทศ (ฉบับปรับปรุง) 23 กุมภาพันธ์ 2564 น. 11) และกำหนดให้สถาบันพระปกเกล้าเป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมปฏิรูปที่ (1) และ (5)

การส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และการพัฒนาการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย นับเป็นภารกิจหลักที่สถาบันพระปกเกล้าดำเนินการอย่างต่อเนื่องในรูปแบบให้การศึกษอบรมเสริมความรู้การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการส่งเสริมทักษะและเสริมสร้างทัศนคติพลเมืองมีส่วนร่วมและตระหนักในอำนาจหน้าที่ของพลเมืองต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในรูปแบบโครงการ กิจกรรมทั้งที่ดำเนินการโดยตรงและในการสนับสนุนผ่านเครือข่ายประชาสังคม

ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง หรือ โครงการเสริมสร้างพลังทางสังคมและชุมชนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยให้ยั่งยืนตามยุทธศาสตร์ชาติ เป็นโครงการหลักที่สถาบันพระปกเกล้าให้การสนับสนุนการขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยและพัฒนาการเมืองผ่านเครือข่ายประชาสังคม ในพื้นที่ 56 จังหวัดทั่วประเทศไทย (ข้อมูล ณ ปีงบประมาณ 2565) ด้วยหลักการทำงานแบบเครือข่ายสร้างความรู้และส่งเสริมศักยภาพของประชาชนด้านความเป็นพลเมืองในการมีส่วนร่วมทางการเมือง สอดคล้องกับเป้าหมายการปฏิรูปการเมืองที่ต้องการสร้างการเปลี่ยนแปลงของประชาชนและเพื่อนำสู่การปฏิรูปการเมืองตามเป้าหมาย

ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง มีรูปแบบการทำงานที่ภาคประชาสังคมที่ต้องการส่งเสริมความเป็นพลเมืองและพัฒนาการเมืองการปกครอง รวมทั้งกันทั้งโครงสร้างเป็นคณะกรรมการทำงานและเชื่อมโยงภาคส่วนในจังหวัด ร่วมมือกันดำเนินการขับเคลื่อนตามบริบทของพื้นที่ กลไกที่ใช้ในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองได้แก่การอบรมระยะสั้นเพื่อความรู้ความเข้าใจต่อระบอบการปกครอง และให้การเรียนรู้ความเป็นพลเมืองผ่านกระบวนการแก้ไขปัญหาในชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและยกระดับการแก้ไขปัญหาสู่การเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายและผลักดันให้มีการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อการแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมระดับสูงของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย ซึ่งความสำเร็จของการพัฒนาพลเมืองสู่ระดับดังกล่าว จะเป็นการเมืองที่ประชาชน รู้ เข้าใจ และได้นำไปสู่การปฏิบัติ ในฐานะพลเมืองที่ใช้อำนาจอธิปไตย และทำให้เกิดการปฏิรูปการเมืองได้แท้จริง โครงการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง จึงเป็นโครงการสำคัญของสถาบันพระปกเกล้าในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง

ดังกล่าวถึงการดำเนินการของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองที่มีอยู่ 56 จังหวัดทั่วประเทศว่าเป็นไปตามบริบทพื้นที่ของแต่ละศูนย์ การทำงานร่วมกันของภาคประชาสังคมมีความหลากหลายตามความประสงค์ของแต่ละปัจเจกและแต่ละภาคส่วนที่จะมาประสานพลังร่วมกัน ทำให้ศูนย์ต่างมีความแตกต่างในการทำงานส่งเสริมความเป็นพลเมือง เช่น ประเด็นขับเคลื่อน กลุ่มเป้าหมาย กลไก

วิธีการ และอื่น ๆ ซึ่งได้ส่งผลต่าง ๆ ที่น่าสนใจไปตามพื้นที่ และมีประโยชน์ในการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ของการส่งเสริมความเป็นพลเมืองและการขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิจัยไว้ เพื่อให้ใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติและการพัฒนาองค์ความรู้ด้านดังกล่าว ดังนั้น เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และพัฒนาด้านปฏิบัติการงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อปฏิรูปการเมืองและพัฒนาประชาธิปไตย ให้ตั้งมั่นจากฐานราก จึงตั้งคำถามว่า “ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ได้ดำเนินงานด้านพลเมืองและการมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนแผนปฏิรูป ด้านการเมืองอย่างไร ผลเป็นอย่างไร“

1.2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษางานส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมืองของ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง
- 1.2.2 เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะรูปแบบการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการ ปฏิรูปการเมือง ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์และขยายผลต่อไป

1.3. ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ด้านกลุ่มเป้าหมาย คือ ประธาน รองประธาน เลขานุการ ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาค พลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ที่มีผลการติดตามการดำเนินงานประจำปี 2564 อยู่ในระดับดีและดี มาก จำนวน 28 ศูนย์จากจำนวนทั้งสิ้น 56 ศูนย์ และ ผู้เข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ๆ ดังกล่าว จำนวน 5 -10 คน

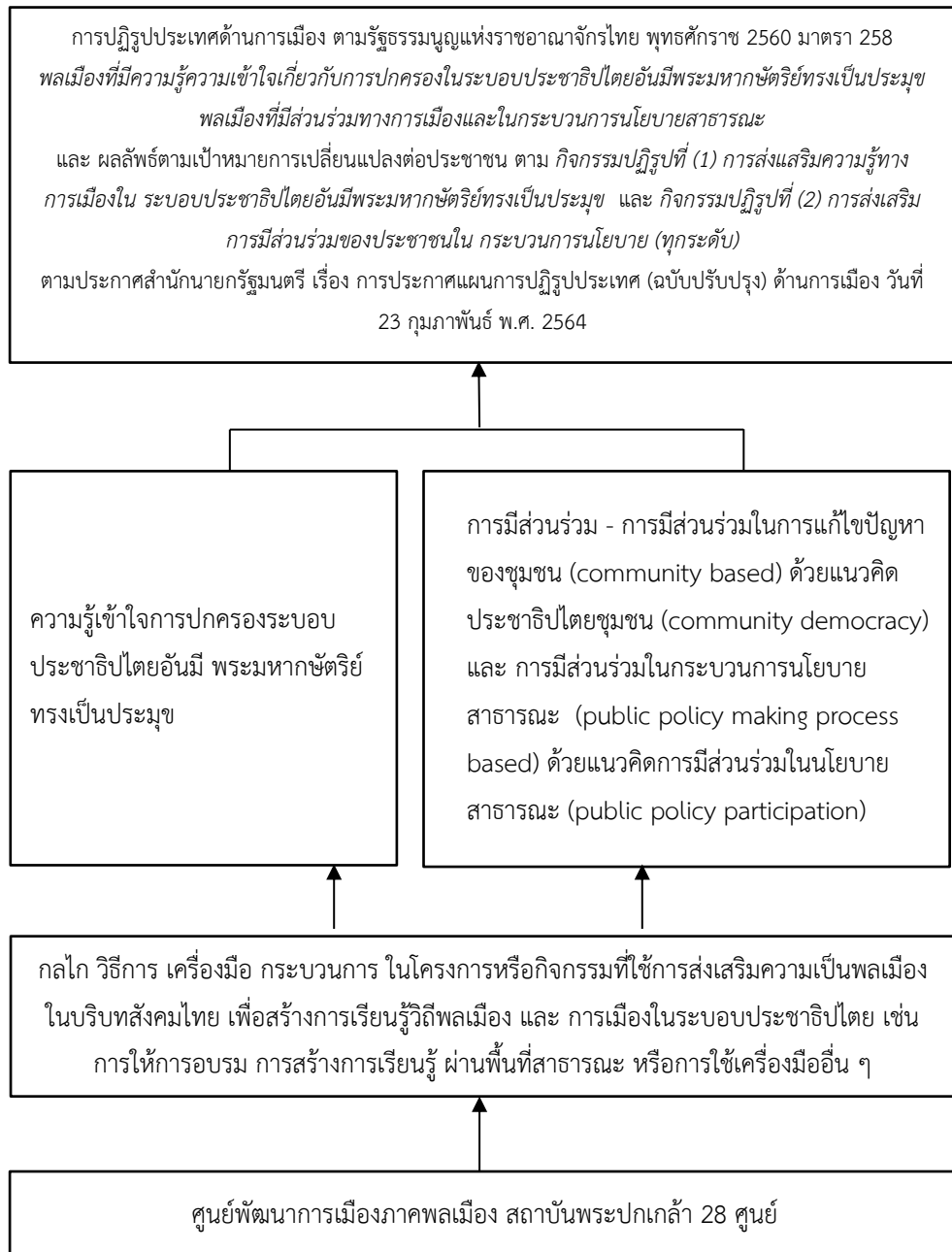
1.3.2 ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยกำหนดผู้วิจัยประยุกต์แนวคิดพลเมืองกับการปฏิรูปนโยบาย ระดับประเทศ ด้วยการมีส่วนร่วมของพลเมืองในระดับชุมชนและระดับนโยบาย ของ จอห์น กาเวนต้า และ โรสแมรี แมคกี (Gaventa and McGee, 2010, pp. 1-2) ซึ่งเสนอกลไกของพลเมืองทั้งระดับ ชุมชนและระดับกระบวนการนโยบาย 1) พลเมืองต้องมีบทบาทร่วมคิดร่วมทั้งในชุมชนและใน กระบวนการกำหนดนโยบาย 2) พลเมืองต้องมีการแสดงความคิดเห็นหรือส่งเสียง (voice) หรือ นำเสนอสิ่งที่ต้องการเสนอ 3) ต้องมีการร่วมมือกันในฐานะกระบวนการกลุ่ม (collective) และมีการ เคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

โดยการมีส่วนร่วมระดับชุมชน (community based) ประกอบด้วย การกำหนดความ ต้องการ การวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจ ดำเนินการ และ ติดตามผลงาน

และ ในกระบวนการนโยบายกระบวนการมีส่วนร่วม (policy making based) ประกอบด้วย การกำหนดความต้องการ การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย การวางแผนดำเนินการขับเคลื่อนข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การปฏิบัติ การติดตามผลการปฏิบัตินโยบาย

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

1.5 วิธีกรวิจัย

การวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารงานวิชาการ เอกสารรายงาน ข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านการส่งเสริมความเป็นพลเมืองและศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและนำมาวิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลจากพื้นที่

เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากพื้นที่ ผู้วิจัยเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม จากกลุ่มเป้าหมาย คือ ประธาน รองประธาน และ เลขาธิการ ฯ และ ผู้เข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ ใช้การคัดเลือกจากศูนย์ที่ได้รับรายงานผลการดำเนินงานในระดับดีมากและระดับดี ประจำปี 2564 ประธาน รองประธาน และ เลขาธิการ ฯ รวม 3 คนต่อศูนย์ และ ผู้ที่เข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรม 5-10 คนต่อศูนย์

นำข้อมูลมาจัดกลุ่ม จัดระบบ และวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และพิจารณาตามกรอบแนวคิดและสังเคราะห์ผล

1.6 นิยามเชิงปฏิบัติการของคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย

1.6.1 ความเป็นพลเมือง หมายถึง พลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ เป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ (แผนปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) 23 กุมภาพันธ์ 2564 น. 11)

เพื่ออธิบายความเป็นพลเมืองตามแผนปฏิรูปดังกล่าว การวิจัยนี้ได้กำหนดให้พลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ มีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะว่าหมายถึง *พลเมืองที่เคารพในสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่มีส่วนร่วมทางการเมือง สนับสนุนประชาธิปไตย มีความรู้และความเข้าใจบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของรัฐ และ มีส่วนร่วมทั้งในระดับชุมชนและในกระบวนการนโยบายสาธารณะ*

1.6.2 การขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง หมายถึง การเป็นพลเมืองผู้ปฏิบัติตามเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ ตามแผนปฏิรูปประเทศด้านการเมือง (ฉบับปรับปรุง 23 กุมภาพันธ์ 2564 น. 11) อันการทำให้การเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

1.6.3 ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า หมายถึง กลุ่มทำงานที่รวมตัวกันเพื่อทำงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองในจังหวัดต่าง ๆ กลุ่มคนทำงานกลุ่มนี้จะได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากสถาบันพระปกเกล้าเพื่อทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ศูนย์จะมีการจัด

กิจกรรมต่อเนื่องหลายปี สำหรับโครงการ/กิจกรรมหรือการดำเนินของศูนย์ในการวิจัยนี้ กำหนด
ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นปีที่การประกาศการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองเป็นต้นมา

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เพื่อการวิจัย “ความเป็นพลเมืองไทยกับการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมือง” ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำมาเป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิจัย ดังนี้

- 2.1 การปฏิรูปการเมือง (political reform)
- 2.2 ความเป็นพลเมือง (citizenship)
- 2.3 การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation)
- 2.4 ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง

2.1 การปฏิรูปการเมือง (political reform)

คำว่า “การปฏิรูปการเมือง” (political reform) มีการอธิบายและให้ความหมายไว้ตั้งแต่เริ่มต้นของแนวคิดพัฒนาการเมืองในทศวรรษ 1960 โดยนักวิชาการตะวันตกคนสำคัญอย่าง ลูเซียนพาย (Lucian W. Pye 1966, 33-48 อ้างถึงใน จิโรช วิระสย, 2551, น.363) มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์การเมือง ทั้งดูโครงสร้างและหน้าที่ การทำงานของส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ลูเซียนพาย ได้ให้ความหมายและหลักการการพัฒนาการเมืองไว้ในหนังสือ Aspects of Political Development 10 ข้อ ดังนี้

1. การพัฒนาการเมือง คือ ระบบการเมืองที่เอื้อต่อความเจริญทางเศรษฐกิจ (Political Development as the Political Prerequisite of Economic Development) ซึ่งทำให้การพัฒนาการเมืองแตกต่างกันตามสภาพปัญหาเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ

2. การพัฒนาการเมือง คือ การเมืองแบบหนึ่งของสังคมอุตสาหกรรม (Political Development as the Politics Typical of Industrial Societies) พัฒนาการทางความคิดในช่วงทศวรรษที่อุตสาหกรรมกำลังเป็นส่วนสำคัญของสังคมการเมืองและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต การพัฒนาการเมืองจึงต้องมีมาตรฐานของพฤติกรรมทางการเมืองและการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสังคมอุตสาหกรรมนั้น

3. การพัฒนาการเมือง คือ ความเจริญรุ่งเรืองและความทันสมัยทางการเมือง (Political Development as Political Modernization) ประเพณี วัฒนธรรมในสังคมต่างส่งผลต่อสังคมและการเมือง แต่กฎหมายตามหลักสากล การไม่เลือกปฏิบัติ ความเท่าเทียมความเสมอภาค การเคารพใน

ความสามารถกว่าชาติกำเนิด และการยึดแนวคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมและสิทธิของประชาชน เป็นสิ่งที่กลายเป็นมาตรฐานสากลของชีวิตการเมืองยุคใหม่

4. การพัฒนาการเมือง คือ ความเป็นรัฐชาติ (Political Development as the Operation of a Nation State) เป็นรัฐยุคใหม่ ที่ต้องปรับตัวเข้ากับความเป็นสากลและสังคมนานาชาติ

5. การพัฒนาการเมือง คือ การพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐและกฎหมาย (Political Development as Administrative and Legal Development) การสร้างระบบราชการที่มีประสิทธิภาพเป็นหัวใจสำคัญ

6. การพัฒนาการเมือง คือ การรวมกลุ่ม การเคลื่อนไหวของประชาชน และการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Development as Mass Mobilization and Participation) เกี่ยวเนื่องกับบทบาทของประชาชนต่อรัฐ ที่มีความตื่นตัวทางการเมือง มีความกระตือรือร้น และมีความผูกพันต่อการเมือง การพัฒนาการเมืองจะต้องมีการขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ส่งเสริมการใช้สิทธิพลเมือง นำประชาชนเข้าสู่วิถีทางการเมืองคือมีส่วนร่วมทางการเมือง มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบาย

7. การพัฒนาการเมืองคือ การสร้างประชาธิปไตย (Political Development as the Building of Democracy) ทั้งสร้างสถาบันหรือโครงสร้างในระบอบประชาธิปไตย และ การสร้างวิถีประชาธิปไตย

8. การพัฒนาการเมือง คือ เสถียรภาพของการเมืองและการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ (Political Development as Stability and Orderly Change) ซึ่งจะลดความไม่แน่นอน และสามารถคาดการณ์ได้

9. การพัฒนาการเมือง คือ การรู้จักใช้อำนาจ (Political Development as Mobilization and Power) อย่างมีความสามารถและเกิดประโยชน์ต่อสังคม รัฐสามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรของตนอย่างเต็มที่

10. การพัฒนาการเมือง คือ ส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงของสังคม (Political Development as One aspect of a Multi – Dimensional Process of Social Change)

ในประเทศไทยนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

การปฏิรูปการเมือง หมายถึง การผ่าตัดปรับเปลี่ยนโครงสร้างการจัดองค์กรทางการเมืองและเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง เพื่อให้การพัฒนาทางการเมือง มีความเป็นประชาธิปไตยชนิดที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีบทบาทได้มากขึ้น เป็นธรรม มีประสิทธิภาพ มีวุฒิภาวะในการที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ได้อย่างสันติวิธี (วิทยากร เชียงกูล, 2540, น. 13) ซึ่ง

การปฏิรูปการเมือง นอกจากแก้ไขรัฐธรรมนูญและการปรับกระบวนการเลือกตั้งตามโครงสร้าง และ แก้ปัญหาซื้อสิทธิ ขายเสียง แล้วเสนอให้ส่งเสริมบทบาททางการเมืองของประชาชน ด้วยการกระจาย อำนาจ ส่งเสริมการรวมกลุ่ม ทั้งกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดัน (pressure group) และสื่อมวลชน เพื่อเป็นกลไกลดจุดอ่อนของระบบรัฐสภา (วิทยากร เชียงกุล, 2540, น. 31-44 และ น. 47)

สภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับประชาชน พ.ศ. 2540 ได้กล่าวถึง ความหมายของการปฏิรูปการเมือง หมายถึง “การกำหนดโครงสร้างและระบบให้อำนาจ เสียใหม่ เพื่อให้ประชาชนมีสิทธิควบคุมและตรวจสอบได้อย่างแท้จริง อันเป็นการป้องกันมิให้มีการใช้ อำนาจในการปกครองบ้านเมืองแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง และพวกพ้องในทางที่มีชอบ หรือ ทุจริตด้วย ประการใด ๆ ดังนั้นการปฏิรูปการเมืองจึงต้องเป็นการปฏิรูปที่มีพื้นฐานจากการมีส่วนร่วม ของ ประชาชนอย่างแท้จริง ในกระบวนการทางการเมืองทุกขั้นตอน และจากประชาชนทุกระดับ ชั้นในสังคม”

โดยนัยนี้ การปฏิรูปการเมืองที่บรรลุผลสำเร็จอย่างแท้จริง มิใช่เป็นการพยายามทำให้คนเลว กลับเป็นคนดี แต่เป็นการหาหนทางป้องกันมิให้คนเลวมีโอกาสเข้ามาใช้อำนาจปกครองบ้านเมือง โดย ให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม ในทางการเมืองอย่างแท้จริง การทำให้สิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐาน ของพลเมืองในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม (สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2540, น. 3-4)

คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คปป.) ได้ให้คำอธิบายความหมายของคำว่า “การปฏิรูป การเมือง คือ การปรับปรุงกลไกของระบบการเมือง ส่วนกลางที่กำหนดโดยกฎหมายเพื่อลดและ ป้องกันการทุจริต ประพฤติมิชอบของนักการเมือง และเพิ่มประสิทธิภาพของการเมือง ปัญหา ตลอดจนคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพแท้จริง” (คณะกรรมการพัฒนา ประชาธิปไตย, 2540, น. 28)

ประเวศ วะสี (2540, น.39-40) ให้ ความหมายของคำว่า “การปฏิรูปการเมือง” ว่ามี วัตถุประสงค์การปรับปรุงระบบการเมือง ให้การเมืองมีความสะอาดและมีประสิทธิภาพในการ แก้ปัญหาของประชาชนมากยิ่งขึ้น หากไม่สามารถปฏิรูปการเมืองได้การแก้ไขปัญหานั้น ๆ ย่อมทำ ไม่ได้เช่น ปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูป การศึกษา ปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ การแก้ปัญหาคาญจน การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การแก้ปัญหาสังคมต่าง ๆ ซึ่งยากต่อการแก้ไขถ้าการเมืองไม่มีคุณภาพ และถ้าแก้ไข ไม่ได้บ้านเมืองจะเข้าไปสู่ความยุ่งยากมากขึ้น และจะหลีกเลี่ยงความรุนแรงไปไม่พ้น” ในการปฏิรูปการเมือง มีนัยของ “การพัฒนาการเมือง หมายถึง การพัฒนาจิตใจประชาธิปไตย การ พัฒนาชนบประเพณีประชาธิปไตย ส่งเสริมบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชน การรวมตัวของ ประชาชน บทบาทของชุมชน การกระจายอำนาจ บทบาทของสื่อมวลชน พัฒนาการศึกษา พัฒนา เศรษฐกิจของคนยากจน ฯลฯ” อีกด้วย (ประเวศ วะสี, 2540, น. 39 – 40)

ลิขิต อีวีเวคิน (2541, น. 284) กล่าวว่า การปฏิรูปการเมือง หมายถึง การทำให้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ในขณะนี้ เป็นระบบที่ดีขึ้นกว่าเก่า เอื้ออำนวยต่อการแก้ปัญหาของบ้านเมือง และสามารถที่จะเป็นกลไกนำไปสู่การพัฒนาความเจริญของประเทศชาติในด้านต่าง ๆ รวมทั้งนำมาซึ่งความยุติธรรมในสังคม ส่งเสริมความผาสุกของประชาชนโดยถ้วนหน้า หรืออีกนัยหนึ่ง การปฏิรูปการเมือง หมายถึง การทำให้การปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ในขณะนี้ เป็นระบบที่พึงปรารถนา

ณัชชาภัทร อุ๋นตรงจิต นำเสนอความหมายของการปฏิรูปการเมืองว่า คือ เป้าหมาย แนวทาง และมาตรการ ที่มีความชัดเจนและเป็นระบบ ที่จะแก้ไขสภาพการณ์ทางการเมืองที่ดำรงอยู่ เพื่อลดหรือแก้ไขความขัดแย้งในสังคม เพื่อให้ประชาชนมีสิทธิควบคุมและตรวจสอบการเมืองได้อย่างแท้จริง เพื่อให้เห็นการเมืองมีความสุจริตและแก้ไขปัญหา ของประเทศ เพื่อสร้างระบบรัฐสภาที่ทันสมัยและมีเหตุผล (Rationalized Parliamentary) (ณัชชาภัทร อุ๋นตรงจิต, 2553, น. 40-41)

อวิการัตน์ นิยมไทย สรุปลักษณะการปฏิรูปการเมืองไว้ ดังนี้ (อวิการัตน์ นิยมไทย, 2552 , น. 119-120)

(1) การปฏิรูปทางการเมืองต้องแก้ไขปัญหาของระบบการเมืองทั้งระบบ ไม่ใช่จุดใดจุดหนึ่ง โดยหยิบยกปัญหาทุกปัญหาที่ระบบการเมืองนั้น ๆ ประสบอยู่

(2) การปฏิรูปทางการเมืองมีจุดมุ่งหมายสร้างความสุจริตและประสิทธิภาพ ทางการเมือง ปัญหาของระบบการเมืองไทยส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากปัญหาใน 2 สาเหตุคือ ความสุจริตของระบบการเมือง และควมมีประสิทธิภาพของระบบการเมือง ดังนั้น จึงต้องปฏิรูประบบ สร้างเสถียรภาพทางการเมืองและส่งเสริมประสิทธิภาพขององค์กรทางการเมือง

(3) ยกร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญให้เป็นการปฏิรูปการเมือง คือ ต้องยกร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญในคราวเดียวกัน ให้แก้ไขระบบพร้อมกันไป ในคราวเดียว เพื่อสร้างความสุจริตและประสิทธิภาพให้ระบบการเมือง ต้องวางกรอบที่เป็นกฎเกณฑ์และกติกาให้บุคคลทุกฝ่ายในสังคม องค์กรทางการเมือง ระบบราชการประจำ เอกชนและประชาชน สามารถดำเนินการ ทั้งหลายภายใต้กรอบที่วางไว้เพื่อให้เกิดความสงบและสันติ

(4) การปฏิรูปการเมืองดังกล่าวต้องยึดระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุขเป็นกรอบหลัก

สำหรับแนวคิดเพื่ออธิบายการปฏิรูปการเมือง สามารถจำแนกเป็น 3 แนวคิด ดังนี้ (ณัชชาภัทร อุ๋นตรงจิต, 2553, น.40-45)

1. แนวทางของสำนักพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งอธิบายการปฏิรูปการเมืองว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองไปสู่ประชาธิปไตยที่เริ่มจากบุคคลในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีอิสระทางความคิดและการ

กระทำ แนวคิดนี้กำเนิดขึ้นในศตวรรษที่ 19 ที่มองระบบการเมืองเป็นระบบที่เลว เป็นภัยคุกคาม ซึ่งสะท้อนแนวคิดปรัชญาเสรีนิยมในศตวรรษนั้นที่เกิดมาต่อต้านอำนาจเผด็จการของผู้ปกครอง แกนหลักของแนวคิดเสรีนิยมจึงผลักดันให้ รัฐมีบทบาทจำกัดที่สุดในกิจการต่าง ๆ เพราะหากเมื่อใดที่รัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจการในสังคม จะทำให้เกิดความเดือดร้อน หากรัฐบาลให้เอกชนประกอบกิจการกันเอง จะทำให้เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง อันทำให้วิถีชีวิตของคนทั่วไปเจริญขึ้นด้วย การเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงสอดคล้องกับแนวคิดเสรีนิยม เพราะเป็นระบอบการปกครองที่มุ่งจำกัดอำนาจของฝ่ายบริหาร ป้องกันมิให้ฝ่ายบริหารใช้อำนาจในทางที่ผิดหรือเป็นโทษต่อส่วนรวม นอกจากนี้ระบอบประชาธิปไตยยังเป็นระบอบที่ต้องประกอบไปด้วยปัญญาใช้เหตุผลในการวินิจฉัยปัญหา มีเจตคติทางวิทยาศาสตร์ การแสวงหาข้อเท็จจริง การใช้ เหตุผล มีทัศนคติหรือจิตใจที่เปิดกว้าง เพื่อรับความคิดเห็นใหม่ๆ ด้วยเหตุนี้แนวทางของสำนักพฤติกรรมศาสตร์จึงมุ่งปรับปรุงที่ตัวคน การปฏิรูปการเมืองเริ่มที่ตัวบุคคล ซึ่งหมายความว่าต้องเชื่อมโยงไปยังการเรียนการสอนและการขัดเกลาทางสังคมด้วย

2. แนวทางวิเคราะห์แบบระบบ แนวคิดนี้มองการเมืองเป็นระบบสังคมและไม่ยึดติดกับลัทธิอุดมการณ์ใด การศึกษาด้วยแนวทางการวิเคราะห์ระบบ โดยวิเคราะห์ว่าระบบประกอบด้วย ตัวป้อนและผลผลิตของระบบ ทั้งกระบวนการที่ปรับตัวป้อนให้เป็นผลผลิตด้วย ระบบการเมืองนั้นมีตัวป้อนได้แก่ ข้อเรียกร้องของประชาชนและการสนับสนุนของประชาชน เช่น ความต้องการสวัสดิการต่าง ๆ การศึกษา สาธารณสุข และ ส่วนผลผลิต ได้แก่ นโยบายต่าง ๆ เช่นกฎหมาย และนโยบายต่าง ๆ การปฏิรูปการเมืองโดยนัยของการวิเคราะห์แบบ ระบบ จะต้องวิเคราะห์ให้รอบด้าน ไม่ได้จำกัดเฉพาะส่วนของพฤติกรรมหรือส่วนของสถาบันการเมือง แต่วิเคราะห์รวมถึงระบบสถาบันการเมือง วัฒนธรรม การสื่อสาร และโครงสร้างอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจทางการเมือง เช่น ระบบภาษี ระบบเครือญาติ ศาสนา ชั้นวรรณะ ระบบ เศรษฐกิจทั้งหมด เป็นต้น

3. แนวทางการพัฒนาสถาบันการเมือง เป็นแนวคิดการปฏิรูปการเมืองโดยใช้สถาบันการเมืองเป็นหลัก เช่น ระบบรัฐสภา ระบบ พรรค และระบบพรรคการเมือง เพราะสถาบันการเมืองเป็นกรอบวางโครงสร้างทางอำนาจ ซึ่งเป็นการวางยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปการเมืองที่มีระบบแนวทางดังกล่าวได้นำมาใช้ในการปฏิรูปการเมืองในประเทศไทย

2.1.1 การปฏิรูปการเมืองในประเทศไทย

การปฏิรูปการเมืองในประเทศไทยมีบันทึกไว้ (พีระพงษ์ สิทธิอมร และคณะ, 2549, น. 285 - 653 อ้างถึงใน อภิการ์ตัน นิยมไทย, 2552, น.117-125) ว่า “การปฏิรูปการเมือง” เกิดขึ้นครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 6) พุทธศักราช 2539 ครั้งที่สอง เกิดขึ้น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อร่าง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และ 2560 ซึ่งการปฏิรูปการเมืองทั้งสองครั้ง มีความเป็นมาและสาระสำคัญ ดังนี้

การปฏิรูปการเมืองครั้งแรก เกิดจากกระแสสังคมเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองขึ้น หลังเหตุการณ์ทางการเมือง พ.ศ. 2535 และในปี พ.ศ. 2537 มีการแต่งตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย” (คพป.) ทำหน้าที่ศึกษาแนวทางในการ จัดทำร่างรัฐธรรมนูญ ประกอบกับรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา มีนโยบายสนับสนุนให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อการปฏิรูป โดยใช้ข้อเสนอของคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย และตั้ง “คณะกรรมการปฏิรูปการเมือง” (คปก.) จัดทำแผนพัฒนาทางการเมือง รวมทั้งวิธีการปฏิรูปการเมือง โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 6) พุทธศักราช 2539 กำหนดให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญ (The Constituent Assembly) เพื่อร่างรัฐธรรมนูญให้เป็นไปเพื่อปฏิรูปการเมือง และเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปการเมืองที่เริ่มจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนทั้งประเทศมีส่วนร่วมในกระบวนการยกร่างรัฐธรรมนูญ

การปฏิรูปการเมืองครั้งที่ 2 เกิดขึ้นหลังการยุบสภาขึ้นอำนาจทางการเมืองกลับไปให้ประชาชน เพื่อยุติความขัดแย้งและปัญหาทางสังคมเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549 แต่เมื่อมีกำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไปเพื่อได้รัฐบาลชุดใหม่ในวันที่ 2 เมษายน 2549 นั้น กลับเกิดปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกระบวนการเลือกตั้งที่ในที่สุดแล้วรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการเลือกตั้งเป็นโมฆะ สังคมเกิดความขัดแย้งทางการเมืองและนำไปสู่การรัฐประหาร เกิดคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข (คปค.) ซึ่งประกาศรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2549 และมาตรา 19 บัญญัติให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญเพื่อจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ เกิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ขึ้นเป็นรัฐธรรมนูญที่มุ่งปฏิรูปโครงสร้างทางการเมือง ได้แก่ ระบบพรรคการเมือง ระบบเลือกตั้ง ระบบการตรวจสอบอำนาจรัฐ ระบบความสัมพันธ์และการสร้างดุลยภาพทางอำนาจ การตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

การปฏิรูปการเมืองตามแนวทางของรัฐธรรมนูญทั้งสองครั้ง ยังไม่สามารถสร้างเสถียรภาพทางการเมืองหรือลดความขัดแย้งแบ่งฝักฝ่ายในทางการเมือง จนเกิดการรัฐประหารขึ้นอีกครั้งในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ซึ่งในครั้งนี่เกิดรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 กำหนดการปฏิรูปประเทศไว้ในหมวด 16 การปฏิรูปประเทศ โดยมาตรา 257 การปฏิรูปประเทศตามหมวดนี้ กำหนดเป้าหมายการปฏิรูปไว้ดังต่อไปนี้ (1) ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้าน วัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ (2) สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอัน

ทัดเทียมกันเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ (3) ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยมาตรา 258 กำหนดให้การดำเนินการปฏิรูปด้านการเมืองเกิด ดังนี้

1) ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองรวม ตลอดทั้งการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐ รู้จักยอมรับในความเห็นทางการเมืองโดยสุจริต ที่แตกต่างกัน และให้ประชาชนใช้สิทธิเลือกตั้ง และออกเสียงประชามติโดยอิสระ ปราศจากการครอบงำไม่ว่าด้วยทางใด

2) ให้การดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองเป็นไปโดยเปิดเผยและตรวจสอบได้ เพื่อให้พรรคการเมืองพัฒนาเป็นสถาบันทางการเมืองของประชาชนซึ่งมีอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกัน มีกระบวนการ ให้สมาชิกพรรคการเมืองมีส่วนร่วมและมีความรับผิดชอบอย่างแท้จริงในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง และการคัดเลือกผู้มีความรู้ ความสามารถ ซื่อสัตย์สุจริต และมีคุณธรรมจริยธรรม เข้ามาเป็นผู้ดำรงตำแหน่ง ทางการเมืองที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

3) มีกลไกที่กำหนดความรับผิดชอบของพรรคการเมืองในการประกาศนโยบายนโยบาย ที่มีได้วิเคราะห์ผลกระทบ ความคุ้มค่า และความเสี่ยงอย่างรอบด้าน

4) มีกลไกที่กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และรับผิดชอบต่อประชาชนในการปฏิบัติหน้าที่ของตน

5) มีกลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองโดยสันติวิธีภายใต้การปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ในระยะเริ่มต้นด้านการเมือง กำหนดไว้เป็นหลักการใหญ่ คือ 1) การเลือกตั้งที่สุจริตและเที่ยงธรรม 2) สร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย 3) สร้างพลเมืองและการพัฒนาการเมือง 4) ปฏิรูปผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและระบบพรรคการเมือง 5) ปฏิรูปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเมื่อมีการติดตามผลการปฏิรูปประเทศเมื่อใช้รัฐธรรมนูญมาแล้วระยะหนึ่ง คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562 เห็นสมควรให้ปรับปรุงแผนปฏิรูปประเทศซึ่งรวมแผนปฏิรูปด้านการเมือง โดยให้มีการกำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัดระดับแผน และให้มีกิจกรรมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ (Big Rock) (คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง, 2564, น. ๑-1 – ๑-11) และได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การประกาศแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 25 6 4 แผนการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองกำหนดประเด็นปรับปรุง ได้แก่ (1) การกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดในระดับแผนให้ชัดเจน สามารถวัดผลการดำเนินการได้ (2) การปรับตัดกิจกรรมที่เข้าข่ายเป็นภารกิจปกติของหน่วยงานและคัดเลือกเฉพาะกิจกรรมปฏิรูปประเทศที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชน

อย่างมีนัยสำคัญ (Big Rock) และ กำหนดกิจกรรมปฏิรูปที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ 5 กิจกรรม ประกอบด้วย

- (1) การส่งเสริมความรู้ทางการเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- (2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนใน กระบวนการนโยบาย (ทุกระดับ)
- (3) การสร้างความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติ
- (4) การส่งเสริม การพัฒนาพรรคการเมือง และ
- (5) การปรับปรุงโครงสร้างและเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ (เพื่อการปฏิรูป)

แต่ละกิจกรรมก็มีตัวชี้วัด และ การกำหนดหน้าที่ในหน่วยงานรับผิดชอบ และ ตัวชี้วัดความสำเร็จได้แก่

- 1) ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการ ปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 2) ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และกระบวนการนโยบายสาธารณะ
- 3) การเมืองมีเสถียรภาพและความมั่นคง ตลอดจนเกิดความปรองดองสมานฉันท์ ของคนในชาติ
- 4) พรรคการเมืองและนักการเมืองยึดมั่น ในประโยชน์ของประเทศชาติและ ประชาชนเป็นหลัก

โดยมีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัด ในกิจกรรมปฏิรูปที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ พร้อมหน่วยงานรับผิดชอบ ดังนี้

กิจกรรมปฏิรูปที่ 1 1) เป้าหมาย ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2) ตัวชี้วัด

2.1) คะแนนด้านการเคารพสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ ของการประเมินสถานการณ์ ความเป็นประชาธิปไตยของประเทศไทย เพิ่มขึ้น

2.2) คะแนนด้านการยึดมั่นในหลักนิติธรรม ของการประเมินสถานการณ์ความ เป็นประชาธิปไตยของประเทศไทยเพิ่มขึ้น

2.3) คะแนนด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ของการประเมินสถานการณ์ความเป็น ประชาธิปไตยของประเทศไทยเพิ่มขึ้น

2.4) คะแนนด้านการสนับสนุนประชาธิปไตย ของการประเมิน
สถานการณ์ความเป็น ประชาธิปไตยของประเทศไทยเพิ่มขึ้น

3) หน่วยงานผู้รับผิดชอบหลัก สถาบันพระปกเกล้า

กิจกรรมปฏิรูปที่ 2 1) เป้าหมาย ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ
อย่างแท้จริง

2) ตัวชี้วัด

2.1) ร้อยละของจำนวนเรื่องร้องทุกข์/แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ
นโยบายและโครงการของรัฐที่ได้ดำเนินการจนได้ข้อยุติเพิ่มขึ้น

2.2) คะแนนด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนของการประเมิน
สถานการณ์ความเป็น ประชาธิปไตยของประเทศไทยเพิ่มขึ้น

3) หน่วยงานผู้รับผิดชอบหลัก สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

กิจกรรมปฏิรูปที่ 3 1) เป้าหมาย ประชาชนมีความปรองดองสมานฉันท์และความขัดแย้งทาง
การเมือง ในสังคมไทยลดลง

2) ตัวชี้วัด มีข้อเสนอที่ระบุแนวทาง กลไก และมาตรการในการสร้างความ
ปรองดอง สมานฉันท์ของประชาชนและขจัดความขัดแย้งทางการเมืองใน
สังคม

3) หน่วยงานผู้รับผิดชอบหลัก สำนักงานขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ
ยุทธศาสตร์ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง

กิจกรรมปฏิรูปที่ 4 1) เป้าหมาย พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองของประชาชน
สุจริต โปร่งใส และ ตรวจสอบได้ มีกระบวนการการคัดเลือกผู้มีความรู้ความสามารถ ชื่อสัตย์
สุจริต และมีคุณธรรมจริยธรรม เข้ามาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ประชาชนมีส่วน
ร่วมอย่างแท้จริง

2) ตัวชี้วัด

2.1) จำนวนสมาชิกพรรคการเมืองทั้งหมดเพิ่มขึ้น

2.2) จำนวนสาขาพรรคการเมืองทั้งหมดเพิ่มขึ้น

2.3) จำนวนตัวแทนพรรคการเมืองประจำ จังหวัดทั้งหมดเพิ่มขึ้น

3) หน่วยงานผู้รับผิดชอบหลัก สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

กิจกรรมปฏิรูปที่ 5 1) เป้าหมาย โครงสร้างและเนื้อหาของรัฐธรรมนูญตั้งอยู่บนพื้นฐาน
ฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ และเชิงวิชาการ มีความโปร่งใสและมีการประเมินผลกระทบของร่าง
รัฐธรรมนูญอย่างครอบคลุม

- 2) ตัวชี้วัด มีข้อเสนอที่ระบุโครงสร้างและเนื้อหาของรัฐธรรมนูญที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์และเชิงวิชาการ
- 3) หน่วยงานผู้รับผิดชอบหลัก สถาบันพระปกเกล้า

การปฏิรูปการเมืองที่มีขึ้นเป็นครั้งที่สาม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นี้ มุ่งปฏิรูปโครงสร้างควบคู่ไปกับการพัฒนาพลเมืองให้เหมาะสมกับระบอบ ระบบ และโครงสร้างที่พัฒนาขึ้น และกำหนดกิจกรรมการส่งเสริมความเป็นพลเมือง เป้าหมายและตัวชี้วัด เพื่อให้เกิดผลการปฏิบัติได้ไวชัดเจน โดยเฉพาะ พลเมืองที่มีความรู้และมีส่วนร่วมในทางการเมือง คือ พลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พลเมืองที่มีส่วนร่วมทางการเมืองและในกระบวนการนโยบายสาธารณะ (แผนปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) 23 กุมภาพันธ์ 2564 น. 11) เป็นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายของการปฏิรูปการเมือง อาจกล่าวได้ว่าความเป็นพลเมืองของปวงชนชาวไทยเป็นทั้งเป้าหมายของการปฏิรูปและเป็นทั้งวิธีการทำให้การเมืองปฏิรูปด้วย

ความมุ่งหมายของการแผนปฏิรูปด้านการเมืองในครั้งนี้จึงมีพลเมืองเป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนาและการปฏิรูป ให้ความสำคัญกับสำคัญของพลเมือง ในฐานะผู้กระทำการ (citizen as agency / actor) ในกระบวนการทางการเมือง เพื่อให้พลเมืองสามารถเห็นว้นำไปสู่การพัฒนาการเมืองได้ตามประสงค์

2.1.2 ความสำคัญของพลเมืองต่อการปฏิรูปการเมือง

ความสำคัญของพลเมืองต่อการปฏิรูป มีความหมายต่อการทำความเข้าใจว่ารัฐไม่สามารถพัฒนาหรือไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เพียงเพราะการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง แต่พลเมืองในฐานะสมาชิกของรัฐคือปัจจัยสำคัญ เช่นที่ อริสโตเติล (Aristotle) (Ernest Barker, 1969, pp. 289-290 และ pp. 314-315) กล่าวในงาน โพลิติค (Politics) ว่าพลเมืองเป็นทางออกในการแก้ไขสถานการณ์ทางการเมืองของรัฐ พลเมืองต้องมีคุณภาพ (quality) และเหมาะสมกับรัฐ ในรัฐประชาธิปไตยอำนาจปกครองเป็นของพลเมือง พลเมืองต้องมีคุณภาพเหมาะสมกับรัฐประชาธิปไตย พลเมืองต้องมีความรู้ มีคุณธรรมของผู้เป็นพลเมือง (civic virtue) และมีหน้าที่ของผู้เป็นพลเมือง (civic duties)

ความสำคัญของพลเมืองต่อการปฏิรูปเป็นรูปธรรมชัดเจนในงาน Citizen Action and National Policy Reform ของ จอห์น กาวนต์ต้า และ โรสแมรี แมคกี (John Gaventa and Rosemary McGee) ที่นำเสนอชุดกรณีศึกษา ผลลัพธ์ของปฏิบัติการของพลเมือง (action) และ

การมีส่วนร่วม (participation) ของพลเมืองที่ก่อให้เกิดปฏิรูปด้านต่าง ๆ ในหลายประเทศทั่วโลก ได้แก่ การปฏิรูปนโยบายเพื่อความยุติธรรมทางสังคมด้วยนโยบายการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรตามสิทธิทางเศรษฐกิจและการดำรงชีวิต และแจกจ่ายพื้นที่การเกษตรครั้งหนึ่งของประเทศให้แก่คนจน 3 ล้านครัวเรือนในประเทศฟิลิปปินส์ (Gaventa and McGee, 2010, p.69) หรือ การเคลื่อนไหวเพื่อคุ้มครองสิทธิเด็กให้กำหนดกรอบการทำงานให้เด็กและเยาวชน ในประเทศชิลี (Gaventa and McGee, 2010, p.109) หรือ การเคลื่อนไหวเพื่อกำหนดปัญหาสุขภาพของมารดา และเป็นวาระแห่งชาติและออกนโยบายดูแลสุขภาพของมารดา การคลอดและการดูแลบุตรในระดับท้องถิ่น รวมทั้งจัดสรรงบประมาณสนับสนุนนโยบายดังกล่าว ของประเทศเม็กซิโก (Gaventa and McGee, 2010, p.89) หรือ การมีส่วนร่วมเรียกร้องกฎหมายสิทธิในข้อมูลแห่งชาติ และ ผลักดันกฎหมายเพิ่มเติมเพื่อยกระดับการประกันสังคม ในประเทศอินเดีย (Gaventa and McGee, 2010, p.130) หรือ การเรียกร้องให้จัดตั้งหน่วยงานระดับชาติตามกรอบการมีส่วนร่วมในการวางผังเมืองเพื่อที่อยู่อาศัยและสิทธิทางสังคม (right to the city) ในประเทศบราซิล (Gaventa and McGee, 2010, p.153) หรือ การมีส่วนร่วมในการแก้ประมวลกฎหมายอาญา ในประเทศตุรกี (Gaventa and McGee, 2010, p.195)

ความสำคัญของพลเมืองในฐานะผู้กระทำการ (agency) ที่ทำให้การปฏิรูปการเมืองบรรลุเป้าหมาย จึงต้องนำประชาชนกลุ่มใหญ่เข้าสู่วิถีทางการเมือง เข้ามามีส่วนร่วม (participation) ให้มีการรวมกลุ่มเคลื่อนไหว (mass mobilization) ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง (Lucian W. Pye 1966, 33-48 อ้างถึงใน จิรโชค วีระสย, 2551, น.363) ต้องให้ภาคประชาสังคมและพลเมืองมีการรวมกลุ่มอย่างอิสระ กระตือรือร้น และมีเป้าหมายและค่านิยมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย พลเมืองต้องแสดงบทบาทอย่างแข็งขัน ร่วมกับท้องถิ่นและดำเนินการในพื้นที่ มีส่วนร่วมในการกระจายการตัดสินใจ และพลเมืองต้องมีพฤติกรรมและวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง (อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2551, น.9-10. วิศาล ศรีมหาโร, 2554, น.14-15)

การส่งเสริมให้พลเมืองเป็นพลังในการปฏิรูปอย่างมีคุณภาพ มีความเหมาะสมกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ต้องมีการส่งเสริมให้พลเมืองตระหนักในความสำคัญของการมีส่วนร่วม มีความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และมีความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง รวมไปถึงการส่งเสริมรวมตัวกันเพื่อจัดการชุมชนตนเอง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนในท้องถิ่น การมีพื้นที่เรียนรู้วิถีประชาธิปไตย ส่งเสริมการเรียนรู้การเมือง และนโยบายสาธารณะ ซึ่งเป็นแนวคิดของการส่งเสริมความเข้มแข็งของพลเมืองผ่านชุมชนและพื้นที่สาธารณะ การกระจายอำนาจ และ กระบวนการนโยบายสาธารณะ

คีธ ฟอล์ค (Faulks, 2000, pp. 142-150.) กล่าวว่า ภายใต้สำนักคิดทางสังคมวิทยาการเมืองอย่างแนวคิดแบบ พฤติกรรมนิยม และพหุนิยม ต่างเชื่อกันว่า ระบบการเมืองการปกครองจะมีเสถียรภาพได้จำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของประชาสังคมที่เข้มแข็ง มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นของสมาชิกชุมชน ประชาสังคมไม่ได้ขึ้นกับอยู่กับรัฐที่เป็นผู้ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายและกรอบการเมืองที่ถูกกำหนดโดยรัฐ แต่ขึ้นกับความโน้มเอียง (orientations) ทักษะคติ (attitudes) และเป้าหมาย (goals) ของพลเมืองที่จะดำเนินกันเอง ซึ่งเป็นชุดทัศนคติและความเชื่อทางการเมืองของผู้คนร่วมกัน ลักษณะของความเป็นพลเมือง และความเชื่อถือต่อระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนภายในประชาสังคมเอง ซึ่งเป็นแนวคิดป้องกันของนักวิชาการด้านพลเมืองและชุมชน (นภาพรณ์ หะวานนท์ และ คณะ, 2550; น. 147 และ น.150; สนธยา พลศรี, 2547, น.49; เสกสรรค์ สนวา และ คณะ, 2560, น.55-63 ; และ วชิราภรณ์ สุรธนะสกุล และ คณะ, 2560, น.1-14; ลิขิต ธีรเวคิน, 2550. น.5-17; วิชาญ ทรายอ่อน, 2561, น. 49-50) โดยเฉพาะ ส่งเสริมพลเมืองให้มีบทบาทขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระดับรัฐ โดยกระทำการผ่านกระบวนการนโยบาย โดยเฉพาะนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่น ที่จะมีความใกล้ชิดกับพลเมืองมากกว่ารัฐส่วนกลาง และต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองในระดับท้องถิ่นผ่านการกระจายอำนาจ กล่าว (Gaventa and McGee, 2010, p.5) และจะยกระดับการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระดับรัฐได้ การมีส่วนร่วมดังกล่าวจึงต้องการความเข้าใจอย่างครอบคลุมเกี่ยวกับนโยบาย และ กระบวนการของนโยบาย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เครือข่ายผู้มีส่วนร่วม กระบวนการกำหนดข้อเสนอ นโยบาย การบรรจุเป็นนโยบาย และกำกับติดตามการบังคับใช้นโยบาย

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง เป็นกระบวนการเพิ่มขีดความสามารถพลเมืองที่มีความซับซ้อน ลึกซึ้ง ต้องการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ต้องมีความเข้าใจในกระบวนการทางการเมือง เข้าใจความสัมพันธ์รัฐและสังคม และ เข้าใจความเป็นพลเมือง

2.2 ความเป็นพลเมือง (citizenship)

แนวคิดความเป็นพลเมืองพัฒนาขึ้นมาจากการพัฒนาระบบการปกครอง ตั้งแต่เกิดสังคมนการเมืองของมนุษย์ ในทางประวัติศาสตร์และปรัชญาการเมือง เริ่มต้นที่ยุคกรีกโบราณและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่มีหลักการเป็นพลเมืองและมีความหมายที่พัฒนามาจนปัจจุบัน

คำและความหมายของ พลเมือง หรือ citizen มีรากศัพท์มาจากคำว่า civitas ในภาษากรีก หมายถึง พลเมืองในนครรัฐกรีกโบราณ (city-state) เป็นสมาชิกของรัฐที่มีหน้าที่มีส่วนร่วมในการ

ออกกฎหมายและตัดสินคดี มีหน้าที่เข้าร่วมในการประชุมสภาประเด็นทางการเมือง และได้สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมทางกฎหมาย เป็นแนวคิดของพลเมือง หรือ ประชาชน หรือ demos เป็นผู้ปกครองตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานแนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตย ยึดโยงกับสิทธิทางการเมืองและการมีส่วนร่วมในการปกครอง

ในยุคโรมันเป็นยุคแห่งการขยายอาณาเขตและสร้างอาณาจักร (Roman Empire) ความเป็นพลเมืองขยายครอบคลุมถึงไพร่ ทาส (plebeians) และประชาชนในทีอาณาจักรโรมันแต่อำนาจไปถึงด้วย ยุคนี้ความหมายของพลเมืองจึงเป็นความหมายของการอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันและการพึงได้รับการปกป้องตามกฎหมายของโรมันมากกว่ามีส่วนร่วม การบังคับภายใต้กฎหมายนี้เอง ความหมายของพลเมืองจึงนี้ถูกลดทอนลงมาจนเหลือเพียงสถานภาพทางกฎหมายหรือที่ปัจจุบันเรียกว่าสัญชาติ (nationality)

ในยุคกลาง การเกิดขึ้นของระบบศักดินาชนชั้น ระบบฟิวดัล และเกิดชนชั้นกลาง แนวคิดความเป็นพลเมืองถูกเบียดบังโดยแนวคิดความจงรักภักดีต่อมุลนายในระบบฟิวดัล (feudalism) บางเมื่อที่มีชนชั้นกลาง (bourgeoisie) เป็นพ่อค้าและมีฐานะ จะมีอ้างความเป็นพลเมืองของเมืองหนึ่งเพื่อป้องกันการถูกละเมิดจากเมืองอื่น เกิดแนวคิดการเป็นคนของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเพื่อใช้ในการปกป้องสิทธิของตน ผู้ที่ไม่มีอำนาจจะไม่ได้รับการปกป้องใด ๆ

แนวคิดพลเมืองและความเป็นพลเมืองได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งใน ยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม (Renaissance) และเป็นแนวคิดเบื้องต้นของการปฏิวัติรัฐธรรมนูญในอังกฤษ ในศตวรรษที่ 17 และมีอิทธิพลต่อการปฏิวัติอเมริกันและการปฏิวัติฝรั่งเศสในศตวรรษต่อมา กลายเป็นอุดมคติสากลที่มีคำประกาศสิทธิของมนุษย์และพลเมือง (The Declaration of The Rights of Man and Citizen) ของฝรั่งเศสเป็นสัญลักษณ์

แนวคิดความเป็นพลเมืองจึงผูกโยงเข้ากับแนวคิดความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นและอย่างมีนัย รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau, ค.ศ. 1712-1778) ผนวกแนวคิดสาธารณรัฐนิยมคลาสสิกเข้ากับ แนวคิดสัญญานิยมสมัยใหม่ โดยเสนอว่าพลเมืองคือปัจเจกผู้มีเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเอง ผู้ซึ่งมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกฎเกณฑ์ที่บังคับให้ทุกคนทำตาม เป็นการเชื่อมโยงปัจเจกชนเข้ากับชุมชนทางการเมืองของสาธารณรัฐ ที่ซึ่งพลเมืองปกครองตนเอง โดยปฏิเสธว่ากษัตริย์มีอำนาจปกครองเขา เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงสถานภาพที่เป็นข้าแผ่นดิน (subject) ของกษัตริย์ผู้มีอำนาจเหนือเขา

ในศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงการพัฒนาของระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม แนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองผู้เข้มแข็งแบบสาธารณรัฐนิยมถูกแทนที่โดยแนวความคิดความเป็นพลเมืองที่เชื่อมโยงกับสิทธิโดยธรรมชาติ (natural rights) ความเป็นพลเมืองคือสถานภาพทางกฎหมายของปัจเจกชนผู้มีสิทธิ

ต่าง ๆ ซึ่งรัฐมีหน้าที่ปกป้อง เป็นแนวคิดที่มีบทบาทที่สำคัญและก้าวหน้าในการสร้างประชาธิปไตย เสรีนิยม ซึ่ง ที เฮช มาร์แชล ได้เสนอแนวคิดความเป็นพลเมืองที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยไว้ ดังนี้ ระยะเวลาที่ 1 ศตวรรษ 18 ก่อตัวของสิทธิจำเป็นต่อเสรีภาพของปัจเจก สิทธิในทรัพย์สิน เสรีภาพส่วนบุคคล และสิทธิในความยุติธรรม

ระยะเวลาที่ 2 ศตวรรษ 19 ความเป็นพลเมืองคือการมีสิทธิในการมีส่วนร่วมและบริหารจัดการ อำนาจทางการเมือง ผ่านการเลือกตั้ง

ระยะเวลาที่ 3 Social citizenship ในศตวรรษที่ 20 พลเมืองไม่เพียงรวมเอาสิทธิด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจแต่หมายถึงการมีสิทธิของการแบ่งปันสิทธิทางสังคมโดยสมบูรณ์ในการจะมีชีวิตอยู่ในอารยธรรมที่ดำรงอยู่ด้วยมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับในสังคม หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง พลเมืองที่รับทุกอย่างจากรัฐ สิทธิในสังคม

ศตวรรษ ที่ 20 ผลพวงจากวิวัฒนาการจากสิทธิพลเมืองสู่สิทธิทางการเมืองและสู่สิทธิทางสังคม ส่งผลให้ความหลากหลายแตกต่าง ของเพศสภาพ ชนกลุ่มน้อย ชาติพันธุ์ ได้รับสิทธิในการเป็นพลเมืองมากขึ้น ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) แห่งสหประชาชาติ และปรากฏการณ์สำคัญความงอกงามของระบอบเสรีประชาธิปไตย (liberal democracy)

พลเมืองของ มาร์แชล จึงกำหนดองค์ประกอบไว้ 3 ด้าน คือด้านพลเมือง การเมือง และสังคม โดยในด้านพลเมืองนั้นรวมความถึง “เสรีภาพของบุคคล เสรีภาพในการพูด ความคิดและศรัทธา สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน และการทำข้อตกลงที่ชอบด้วยกฎหมาย สิทธิในกระบวนการยุติธรรม” ในด้านการเมือง หมายถึง “สิทธิที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในการแสดงออกถึงอำนาจทางการเมือง เช่น ในฐานะสมาชิกที่เกี่ยวข้องกับการดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือในแง่การเป็นผู้เลือกผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมือง” และด้านทางสังคม หมายถึง “สิทธิในบางส่วนของสวัสดิการทางเศรษฐกิจและความปลอดภัย หรือสิทธิที่จะได้รับและส่งมอบมรดกทางสังคม ที่จะมีชีวิตอยู่ในฐานะ ของผู้มีอารยะที่สอดคล้องกับมาตรฐานในสังคมนั้น ๆ” (T.H. Marshall, pp. 10-21)

พลเมือง ความหมายและคุณค่าความเป็นพลเมือง จึงเป็นผลผลิตแห่งยุคสมัยตามแนวคิดหลักของสังคมในแต่ละยุค แต่สิ่งที่พลเมืองและความเป็นพลเมืองมีความหมายและคุณค่าร่วมกัน คือ ความหมายของการเป็นสมาชิกของเมืองหรือรัฐ การเป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมือง (political community) การมีสิทธิทางการเมือง ความหมายและคุณค่าด้านสิทธิ หน้าที่ การมีส่วนร่วม อำนาจในการปกครองตนเอง จีน โคเฮน จำแนกได้ ดังนี้ (Cohen, Jean L., 1999, p.248)

ประการแรก ความเป็นพลเมืองในฐานะของหลักการทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตย ที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการไตร่ตรองและตัดสินใจทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกันในฐานะองค์ประกอบทางการเมือง

ประการที่สอง ความเป็นพลเมืองในฐานะของสถานะของบุคคลทางกฎหมาย ที่ครอบคลุมถึงความสามารถที่สำคัญทั้งหมดที่บุคคลตามกฎหมายพึงมีในฟ้องร้องและอ้างสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐ

ประการที่สาม ความเป็นพลเมืองคือรูปแบบของความเป็นสมาชิกที่มี ลักษณะเฉพาะและสร้างความผูกพันพื้นฐานร่วมกัน สร้างสถานะทางสังคมและเป็นแกนที่ใช้ระบุตัวตนของบุคคลและสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันและมีส่วนร่วมร่วมกัน

ในประเทศไทย คำว่า “พลเมือง” ที่ถูกใช้เพื่อสร้างความหมายแทนคำว่า ราษฎร ประชาชน หรือ รวมทั้งยังเป็นปฏิบัติการสำคัญในการปฏิรูปการเมืองตามเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ.2540 ในนาม “การเมืองภาคพลเมือง” คำดังกล่าวสามารถสร้างความเข้าใจได้หลายความหมาย อันส่งผลต่อปฏิบัติการของพลเมืองที่ต่างกันไปตามกรอบความคิดและการรับรู้ของบุคคล ความเข้าใจที่แตกต่างกันส่งผลให้พลเมืองใช้ความเป็นพลเมืองเป็นหลักในการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน นับจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา พลเมืองกลายเป็นคำที่มีความหมาย และ คุณค่าที่ทรงพลังทางการเมือง ในความหมายของการยอมรับสิทธิ มีเสรีภาพ มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคเท่าเทียม และอำนาจในการปกครอง เป็นคำที่แสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวและบทบาทของพลเมืองไทยที่แตกต่างไปจากอดีต และเป็นที่ทำให้เกิดการรับรองสิทธิและความถูกต้องตามกฎหมายหลาย ๆ ประการ

ในประเทศไทย งานศึกษาเกี่ยวกับพลเมืองและความเป็นพลเมืองมักถูกกล่าวถึงในงานพัฒนาประชาธิปไตย ที่พลเมืองต้องเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อระบอบประชาธิปไตย การปกครองที่มีใช่เป็นของนักการเมืองหรือข้าราชการผู้มีอำนาจปกครอง และไม่ใช่นับแต่ประชาชนที่ร้องขอหรือรอรับเท่านั้น แต่พลเมือง หมายถึง การเป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมือง โดยมีสิทธิ และ หน้าที่ซึ่งมากับความเป็นการเมือง ซึ่งมีความหมายที่เน้นเรื่องสิทธิ ที่หมายถึงสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง สิทธิของการเป็นเจ้าของอำนาจปกครองตามหลักการประชาธิปไตย (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2543, น. 30-32) ขณะที่ วิชัย ตันศิริ กล่าวไว้ว่า พลเมืองต้องไม่เฉื่อยชา ต้องรุก ต้องเข้ามีส่วนร่วม และสามารถทำการต่างๆ แทนรัฐได้ และตระหนักว่าตนมีสิทธิมีเสียงที่จะมีส่วนร่วมในบ้านเมือง ดังนั้นพลเมืองจึงมีบทบาททางการเมืองมากกว่าการเลือกตั้ง เพราะการลงคะแนนเสียงเพียงอย่างเดียวทำให้ประชาชนเป็นฝ่ายรับ และไม่มียุทธศาสตร์ในการกำหนดชีวิตตนเอง (วิชัย ตันศิริ, 2547, น. 57)

ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร (2554, น.14-15) ได้อำงานศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลก อันเป็นแนวคิดที่พัฒนาไปตามช่วงเวลาที่พักเมืองทุกคนคือพลเมืองโลก (global citizen) ว่าลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่เป็นสากล มีสาระสำคัญ คือ

- (1) เป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และมีความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจสังคมของตนและสังคมโลกในฐานะสมาชิกของสังคม
- (2) มีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในบทบาทส่วนตนและต่อสังคม
- (3) มีความสามารถที่จะเข้าใจ ยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม
- (4) มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ
- (5) มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติ ไม่ใช่ความรุนแรง
- (6) มีความเต็มใจที่จะเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัยการบริโภคเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม
- (7) ความสามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน
- (8) มีความเต็มใจและมีความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

และ สำหรับในวงการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของไทย ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2558, น. 6-7) สรุปว่าพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วยลักษณะ 6 ประการ คือ (1) มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ (2) เห็นคนเท่าเทียมกัน (3) ยอมรับความแตกต่าง (3) เคารพ สิทธิของผู้อื่น (4) รับผิดชอบต่อสังคม (5) เข้าใจระบอบประชาธิปไตย (6) มีส่วนร่วม และ ได้นำไปใช้เป็นแนวทางส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการในเวลาต่อมา

แนวคิดความพลเมืองและการส่งเสริมความเป็นพลเมืองนั้น ปรากฏชัดเจนมากในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้กำหนดให้มีการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง และได้กำหนดความหมายของ ความเป็นพลเมืองไทย ว่าหมายถึง พลเมืองไทยที่มีความรู้และพฤติกรรมตามเป้าหมายของแผนปฏิรูปด้านการเมือง นั่นคือ *พลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พลเมืองที่มีส่วนร่วมทางการเมืองและในกระบวนการนโยบายสาธารณะ*” (แผนปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) 23 กุมภาพันธ์ 2564 น. 11)

สรุปได้ว่าการปฏิรูปการเมืองนั้น พลเมืองต้องเป็นพลเมืองที่รู้ว่าตนมีอำนาจ เพราะประชาธิปไตยอำนาจเป็นของประชาชน ต้องรู้หน้าที่ที่ต้องมีบทบาทในฐานะพลเมืองประชาธิปไตย

เป็นพลเมืองที่รู้ และเข้าใจ ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ ยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตย และเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีความรู้และมีทักษะ

2.3 การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองคือสิทธิพื้นฐานทางการเมืองของพลเมืองที่ได้รับการพัฒนาตั้งแต่เกิดแนวคิดพลเมืองดังกล่าวถึงมาก่อนหน้า จากความเป็นพลเมืองแห่งนครรัฐกรีก ประวัติศาสตร์การเมืองระบอบประชาธิปไตยที่พลเมืองถูกกำหนดให้เป็นผู้บริหารจัดการบ้านเมืองในลักษณะของการปกครองโดยตรง (direct democracy) ซึ่งเมื่อเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) แล้ว ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยยังคงสัมพันธ์กับหน้าที่ของการเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองผ่านตัวแทน และยังคงอำนาจการปกครองของตนผ่านการมีส่วนร่วม

ดังนั้น การที่พลเมืองเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองย่อมคือการทำหน้าที่การมีบทบาทในฐานะพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมของพลเมืองเป็นวิธีการที่พลเมืองมีส่วนร่วมในชีวิตของชุมชน สังคม การเมือง เพื่อปรับปรุงเงื่อนไขสำหรับผู้อื่นหรือและเพื่อช่วยกำหนดอนาคตของชุมชน สังคม และการเมือง

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การจัดทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการปฏิบัติ การติดตาม และประเมินผลตามนโยบาย แผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น ทั้งนี้ เพราะอำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุกคนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิลวดี บุรีกุล, 2549, น. 34-35)

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนได้เข้าไปมีสิทธิมีส่วนในการตัดสินใจ และการบริหารจัดการในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อตนเอง ชุมชน และ สังคม ซึ่งสามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

การมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถทำได้ทั้งโดยทางตรง และ ทางอ้อม

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง

ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้โดยตรง โดยใช้สิทธิเสรีภาพของแต่ละคนด้วยตนเอง และใช้สิทธิเสรีภาพร่วมกับผู้อื่น

1.1 การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงด้วยตนเอง

ได้แก่ การที่พลเมืองใช้สิทธิเสรีภาพของตนในฐานะบุคคล กระทำการเพื่อการมีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมของชุมชน (community activity) เป็นกิจกรรมของกลุ่ม หรือองค์กรที่มีพลเมืองร่วมกันดำเนินการ เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ในกรณีนี้พลเมืองอาจทำด้วยตนเองหรือทำร่วมกัน เพื่อใช้สิทธิพลต่อการดำเนินการกิจการงานของรัฐ หรือการใช้สิทธิของพลเมืองในการติดต่ออย่างเฉพาะเจาะจง (particularized contacts) เป็นการมีส่วนร่วมที่สามารถทำเป็นรายบุคคล เช่น ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือข้าราชการเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เฉพาะตัว หรือของครอบครัว หรือขอรับบริการ การปกป้องคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพที่ตนและครอบครัว ตลอดจนชุมชนพึงได้รับ หรือ การเป็นผู้ประท้วง และ การเป็นผู้สื่อข่าว

1.2 การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงร่วมกับผู้อื่น

ได้แก่ การที่ประชาชนแต่ละคนได้ใช้สิทธิเสรีภาพร่วมกับผู้อื่นในการเรียกร้องและปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่ตนเองและชุมชนพึงมีพึงได้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แนวคิด คือ

1) แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนา (development approach) มีจุดเน้นอยู่ที่การมีส่วนร่วมทางสังคมหรือการมีส่วนร่วมของชุมชน (social or community participation approach) หมายถึง การที่พลเมืองเข้ามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยการร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา ร่วมดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา

2) แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation approach) เข้ามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาด้วยนโยบายสาธารณะ โดย ด้วยการร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมเสนอปัญหาของชุมชน ร่วมคิดหาทางแก้ไขปัญหา ร่วมพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย และ ร่วมเสนอข้อเสนอเชิงนโยบาย

แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้ขยายขอบเขตความคิดไป เกียวข้องเชื่อมโยงกับสิทธิของพลเมืองในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่มุ่งไปสู่การเสริมสร้างการ บริหารจัดการบ้านเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตย (democratic governance) และขยายขอบเขตแนวคิดไปสู่การมีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบายสาธารณะ (public policy process) มุ่งสนับสนุนให้พลเมืองเข้ามามีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจทางนโยบาย

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอ้อม

นอกจากประชาชนจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้โดยตรง ทั้งการเข้าร่วมด้วยตนเองตามลำพัง และการร่วมกับผู้อื่นแสดงพลังการมีส่วนร่วมแล้ว ประชาชนยังสามารถใช้สิทธิการมี

ส่วนร่วมทางการเมืองได้โดยอ้อมผ่านตัวแทน โดยการเลือกตั้งตัวแทนทั้งระดับชาติ คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) และสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) และตัวแทนระดับท้องถิ่น

นั่นคือการใช้สิทธิเลือกตั้ง (voting) ในการเลือกตัวแทนของตนเข้าไปใช้อำนาจในการเมือง การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง (campaign activity) เป็นกิจกรรมในลักษณะเดียวกับการใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่เป็นรูปแบบของการไปมีส่วนร่วมในการรณรงค์หาเสียง ในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย หากมีสิทธิเลือกตั้งจึงต้องไปทำหน้าที่เลือกตั้งทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง เพื่อเลือกตัวแทนที่ดี และมีคุณภาพเหมาะสมไปทำหน้าที่เพื่อส่วนรวม เพราะทุกคนในประเทศในฐานะพลเมืองต่างได้รับผลจากการกระทำหรือพฤติกรรมของตัวแทนของเราทั้งสิ้น

ในกระบวนการมีส่วนร่วมทางอ้อม พลเมืองยังสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการการเลือกตั้งได้ทั้ง *ก่อนการเลือกตั้ง* โดยการรณรงค์ประชาสัมพันธ์การเลือกตั้ง ศึกษาและให้ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายของผู้สมัครและพรรคการเมือง สังเกตการณ์การหาเสียงของผู้สมัครและพรรคการเมือง การสอดส่องดูแลเฝ้าระวังการทุจริตทำผิดกฎหมายเลือกตั้ง เชิญชวนให้ผู้มีสิทธิไปใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างมีคุณภาพ *ระหว่างการเลือกตั้ง* โดยการช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยเฉพาะผู้สูงอายุและผู้พิการ ศึกษาและสังเกตการณ์การเลือกตั้ง *ช่วงหลังการเลือกตั้ง* ติดตามการทำงานของตัวแทน การทำหน้าที่ การอภิปรายและการลงมติในสภา การทำหน้าที่กรรมการ การทำหน้าที่ฝ่ายบริหารและฝ่ายค้านในสภา การสนทนาพูดคุยกับประชาชนเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตัวแทน การสนับสนุนและเสนอแนะการทำงานของตัวแทน

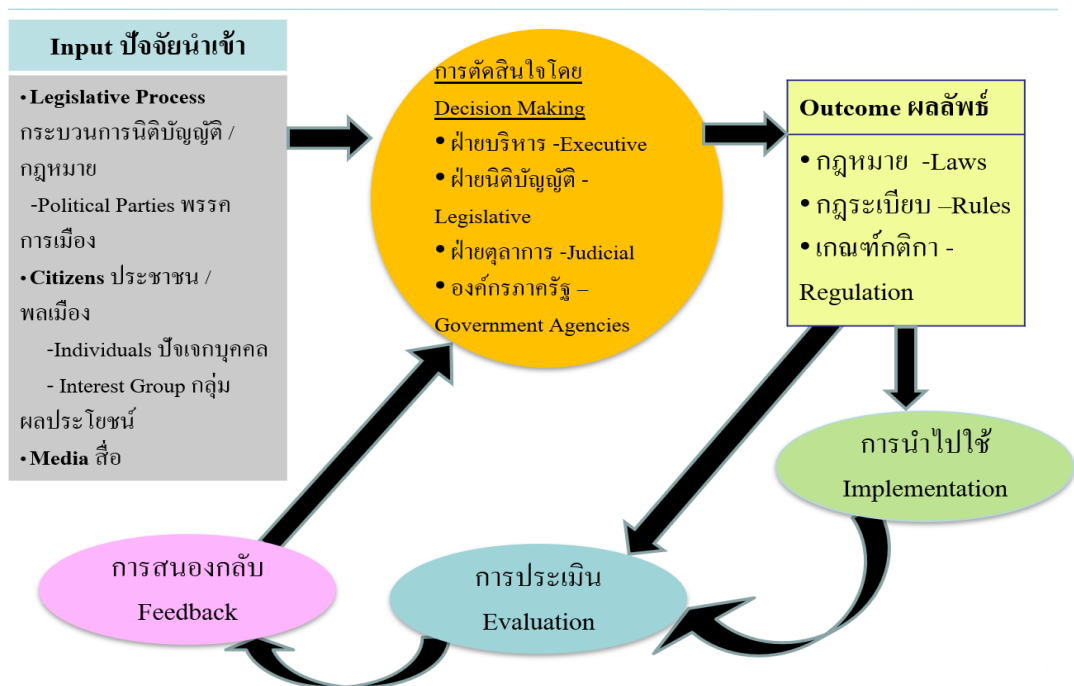
สำหรับพลเมืองที่กระตือรือร้น (active citizen) และมีศักยภาพให้เกิดการปฏิรูปการเมืองได้นั้น ต้องเป็นพลเมืองที่สามารถทำให้อำนาจปกครองของตนเอง สามารถเป็นจริงได้ผ่านการกำหนดนโยบายสาธารณะที่พลเมืองต้องการ ด้วยการเข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดสิ่งจะกลับมาเกิดประโยชน์กับพลเมืองโดยรวม การมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะจึงมีความสำคัญยิ่งในการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้คือ กระบวนการที่พลเมือง ได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนะ นำเสนอแนวคิด และเสนอข้อเรียกร้องเพื่อให้ผู้แทนของตนหรือรัฐบาลนำไปพัฒนานโยบายที่เหมาะสมสำหรับตนเอง ชุมชน และสังคม การมีส่วนร่วมในทางการเมืองเช่นนี้เป็นกลไกที่ทำให้พลเมืองได้มีโอกาสสื่อสาร เปิดประเด็นสาธารณะ เปิดกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ที่มีโอกาสสานผลประโยชน์และทำให้การตัดสินใจดีขึ้น รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน ทำให้การดำเนินนโยบายการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเปลี่ยนผ่านไปสู่ประโยชน์สาธารณะ

การมีส่วนร่วมในการนำเสนอโยบาย จากภาพ แสดงกระบวนการสร้างนโยบาย จะเห็นว่า การมีส่วนร่วมของพลเมืองสามารถกระทำได้ ดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 การนำเข้า กล่าวคือ พลเมืองสามารถพัฒนาร่างกฎหมาย หรือ ข้อเสนอเชิงนโยบายที่ต้องผ่านการศึกษาปัญหา ผลกระทบของปัญหา แนวทางแก้ไข ข้อมูลประกอบที่เชื่อถือได้ เพื่อเป็นข้อเสนอที่มีคุณค่า และนำเสนอต่อองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งในฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ ตุลาการ หรือ องค์กรภาครัฐ ที่มีอำนาจหน้าที่
2. ขั้นตอนที่ 2 การติดตามการบังคับใช้ทั้งกฎหมายหรือนโยบาย ด้วยการติดตามและทางถาม
3. ขั้นตอนที่ 3 การติดตามประเมินผลของการบังคับใช้กฎหมายหรือนโยบาย เพื่อได้ข้อมูลไปนำเข้าสู่ฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงต่อไป

ทั้ง 3 ขั้นตอน พลเมืองสามารถติดตามตรวจสอบกระบวนการได้ตลอดกระบวนการในการสร้างและปรับปรุงนโยบายสาธารณะ

กระบวนการสร้างนโยบาย (POLICYMAKING PROCESS)

ภาพที่ 2.1 แสดงกระบวนการสร้างนโยบายสาธารณะ

(ที่มา : โครงการสร้างสำนักพลเมือง – Project Citizen สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า)

- ขั้นที่ 1) การนำเสนอนโยบายเข้าหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ โดยภาคพลเมือง
- ขั้นที่ 2) ตัดสินใจโดยหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการออกนโยบายสาธารณะ
- ขั้นที่ 3) นโยบายสาธารณะ
- ขั้นที่ 4) การนำนโยบายไปใช้
- ขั้นที่ 5) การติดตามประเมินนโยบาย
- ขั้นที่ 6) การให้ข้อมูลสะท้อนกลับเพื่อปรับปรุงนโยบาย

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการกระบวนการนโยบายสาธารณะดังกล่าว พลเมืองในทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ด้วยตนเองและโดยการรวมกับกลุ่มก็ได้ และจะเข้าร่วมในกระบวนการหรือขั้นตอนใด ๆ ก็ได้ เพราะนโยบายสาธารณะนั้นคือนโยบายที่กำหนดขึ้นโดยภาครัฐทุกระดับที่มีอำนาจหน้าที่และมีผลในทางปฏิบัติต่อทุกคน ทั้งระดับชุมชน ท้องที่ ท้องถิ่น หรือระดับประเทศ พลเมืองทุกคนจึงมีสิทธิมีหน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในเชิงประเด็นหรือในเชิงหลักการ

การมีส่วนร่วมในการเสนอข้อเสนอสอนเชิงนโยบายอาจเป็นไปได้เพื่อแก้ไขปัญหา เพื่อป้องกัน หรือ เพื่อพัฒนา ชุมชนส่วนรวม หรือ ในสังคมก็ได้ โดยสามารถเสนอข้อเสนอสอนเชิงนโยบายเหล่านั้นให้กับผู้มีอำนาจหน้าที่ (authority) ที่เกี่ยวข้อง การเสนอให้มีการออกนโยบายการจัดการขยะพิษในเขตอุตสาหกรรม การเสนอให้มีการออกนโยบายส่งเสริมให้เกษตรกรพลิกฟื้นดินเพื่อลดสารพิษในดิน หรือ การเสนอให้มีการออกกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหา เพื่อพัฒนา ประเด็นต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเมื่อนำเสนอข้อเสนอสอนเชิงนโยบายเหล่านั้นแล้วพลเมืองต้องติดตามการนำไปใช้และการประเมินผลการใช้นโยบายเหล่านั้นร่วมกับฝ่ายรัฐที่เป็นผู้ออกนโยบายและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องต่อไปด้วย

กระบวนการมีส่วนร่วม คือ กลไกสำคัญที่เสริมให้การใช้อำนาจของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มากไปกว่าเพียงการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นตัวแทนในสภา การมีส่วนร่วมสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงและทำให้กำหนดชีวิตของตนเอง ชุมชนและสังคม และ เป็นพื้นที่ปฏิบัติการของหลักการประชาธิปไตยและวิถีพลเมืองประชาธิปไตย ที่มุ่งไปสู่ประโยชน์ส่วนรวมและสร้างคุณค่าต่อการเมืองการปกครองที่ทำให้สังคมเท่าเทียม มีคุณภาพชีวิตที่ดี ภาษีถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง รวมทั้งผลประโยชน์ที่จะได้รับสามารถนำไปยังพลเมืองและสังคมอีกหลายประการ พลเมืองทุกคนจึงพึงตระหนักว่าคุณภาพชีวิตจะดี ชุมชนจะดี การเมืองจะดี สังคมประเทศชาติจะเป็นไปใช้ทิศทางที่ต้องการ พลเมืองต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขัน และถือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องกระทำ โดยต้องมีส่วนร่วมอย่างยึดหลักการประชาธิปไตย มีความรู้และแสวงหาความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งต้องเข้าใจว่ากระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองต้องใช้เวลา ใช้ความอดทนอดกลั้น ใช้ทรัพยากร แต่หากพลเมืองเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น ริเริ่มและ

เชื่อมั่นในพลังอำนาจว่าพลเมืองสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ ก็จะสร้างพลังความร่วมมือจากทุกฝ่ายให้ร่วมมือกันเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนร่วมค้ำประกันถึงประโยชน์ร่วมกันอย่างถาวร ท้าทาย ไม่เหลื่อมล้ำ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะสร้างคุณค่าต่อสังคมและทุกคนในประเทศก็จะเกิดขึ้นได้

2.4 ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง

ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า หมายถึง กลุ่มคณะทำงานเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในจังหวัดต่าง ๆ กลุ่มคณะทำงานกลุ่มนี้จะได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากสถาบันพระปกเกล้าเพื่อทำกิจกรรมต่าง หรือ ลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง

ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง เดิมใช้ชื่อว่าโครงการศูนย์กิจกรรม ร่วมรัฐสภา-ประชาสังคม เริ่มโครงการนำร่องในปีงบประมาณ 2542 โดย จัดตั้งศูนย์กิจกรรมร่วมรัฐสภา-ประชาสังคม ในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด เชียงใหม่ จังหวัดสกลนคร จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดยะลา มีลักษณะการดำเนินการโดยให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง สถาบันพระปกเกล้า สมาชิกรัฐสภา หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจน ภาคประชาสังคม ในการประสานพลังและทรัพยากรสู่การสร้างกิจกรรมเพื่อ พัฒนาประชาธิปไตยในรูปแบบที่แตกต่าง หลากหลาย เพื่อให้สนองตอบต่อ ความต้องการและสภาพปัญหาของประชาชนทุกระดับในพื้นที่ ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และร่วมพัฒนาประชาธิปไตย ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของการดำเนินการโครงการศูนย์กิจกรรมร่วมรัฐสภา-ประชาสังคม เป็นภารกิจที่ สอดคล้องโดยตรงกับพันธกิจหลักของสถาบันพระปกเกล้าในด้านการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ประชาธิปไตย และพันธกิจด้านการส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรในประเทศ ในกิจการพัฒนาประชาธิปไตย และการสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐสภา

ต่อมาในวันที่ 3 สิงหาคม 2550 สภาสถาบันพระปกเกล้า ได้มีมติเห็นชอบให้ เปลี่ยนชื่อศูนย์กิจกรรมร่วมรัฐสภา-ประชาสังคม เป็น “ศูนย์พัฒนาการเมือง ภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า” เพื่อให้ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ของสถาบันพระปกเกล้า ได้ดำเนินกิจกรรมสร้างเครือข่ายการทำงานของภาค ประชาสังคม อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาความเข้มแข็งทางการเมืองภาคพลเมือง และเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการทำงานของสถาบัน โดยที่สอดคล้องกับการเปิดกว้างของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 แผนพัฒนาประเทศ และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ต้องการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน ให้ประชาชนเป็นจุดศูนย์กลาง ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ การมีส่วนร่วมในการจัดทำและ นำเสนอนโยบาย

สาธารณะ โดยเน้นผลการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม และผลที่ได้จากกิจกรรมจะส่งผลสะท้อนกับสังคมในวงกว้างต่อไป

ทั้งนี้ กิจกรรมที่ สนับสนุนการดำเนินการมีหลากหลายรูปแบบ โดยวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดพลเมืองที่ตระหนักรู้ (Concerned citizen) คือพลเมืองมีความรู้ ความเข้าใจในระบอบการเมืองการปกครอง และพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active citizen) คือพลเมืองที่มีส่วนร่วมในทางการเมืองและในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่ตระหนักรู้ในสิทธิ หน้าที่ และบทบาทของ ตนเองและผู้อื่น ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อสังคมและมีส่วนร่วมกับ สาธารณะเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ปัจจุบัน (ปี 2564) มีศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง จำนวนทั้งสิ้น 56 จังหวัด ได้แก่

ภาคเหนือ จำนวน 12 ศูนย์ ได้แก่ 1.เชียงใหม่ 2.ลำปาง 3.สุโขทัย 4.พิษณุโลก 5.พะเยา 6.น่าน 7.แม่ฮ่องสอน 8.เชียงราย 9.แพร่ 10.ลำพูน 11.กำแพงเพชร 12.อุตรดิตถ์

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 14 ศูนย์ ได้แก่ 1.เลย 2.สกลนคร 3.ขอนแก่น 4.บุรีรัมย์ 5.อุบลราชธานี 6.นครราชสีมา 7.ศรีสะเกษ 8.กาฬสินธุ์ 9.อุดรธานี 10.หนองคาย 11.ร้อยเอ็ด 12.นครพนม 13.ชัยภูมิ 14.บึงกาฬ

ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตก จำนวน 18 ศูนย์ ได้แก่ 1.สระแก้ว 2.นครนายก 3.ลพบุรี 4.ราชบุรี 5.จันทบุรี 6.อุทัยธานี 7.สมุทรสาคร 8.ระยอง 9.สมุทรสงคราม 10.ชัยนาท 11.กาญจนบุรี 12.สิงห์บุรี 13.พระนครศรีอยุธยา 14.เพชรบุรี 15.สุพรรณบุรี 16.ปทุมธานี 17.ตราด 18.ปราจีนบุรี

ภาคใต้ จำนวน 12 ศูนย์ ได้แก่ 1.ระนอง 2.ปัตตานี 3.นครศรีธรรมราช 4.กระบี่ 5.ชุมพร 6.สตูล 7.ภูเก็ต 8.พัทลุง 9.สุราษฎร์ธานี 10.สงขลา 11.ยะลา 12.นราธิวาส

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัยและการดำเนินการวิจัย

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการใช้การเก็บข้อมูลจากเอกสารงานวิชาการ เอกสารรายงาน ข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านการส่งเสริมความเป็นพลเมืองและศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง พัฒนาข้อคำถามเพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ดำเนินการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง และสนทนากลุ่มกับผู้ผ่านโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยคือศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองที่มีคะแนนการดำเนินงานในระดับดีมาก (A) และระดับดี (B) จากการติดตามผลการดำเนินงานโดยสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ประจำปีงบประมาณ 2564 ดังนี้

3.1 พื้นที่เป้าหมาย กลุ่มเป้าหมาย และการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ

พื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองที่มีคะแนนการดำเนินงานในระดับดีมากและระดับดี จากการติดตามผลการดำเนินงานโดยสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ประจำปีงบประมาณ 2564 ดังนี้

ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองระดับดีมาก (A) ได้แก่ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง จังหวัดลำพูน เชียงราย ระนอง สงขลา แม่ฮ่องสอน สุราษฎร์ธานี

ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองระดับดี (B) ได้แก่ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด เลย น่าน นครศรีธรรมราช ปทุมธานี อุบลราชธานี สตูล สมุทรสงคราม ศรีสะเกษ นครพนม ยะลา บึงกาฬ สกลนคร ชัยภูมิ นครราชสีมา สุพรรณบุรี ตราด นครราชสีมา เพาะเยา จันทบุรี และ อุตรดิตถ์ (ศรีณยุ หมั่นทรัพย์, 2564, น.1)

กลุ่มเป้าหมายกลุ่มแรก คัดเลือกจากผู้ดำเนินการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า รวมศูนย์ละ 3 คน

กลุ่มเป้าหมายกลุ่มที่สอง คัดเลือกผู้ผ่านการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองที่จัดขึ้นในช่วงปีงบประมาณ 2560-2564 จำนวน 5 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเมือง การพัฒนาพลเมืองเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเมือง และ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

พัฒนาข้อคำถามเพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ผู้ดำเนินการศูนย์ ฯ และ สนทนากลุ่มกับผู้ผ่านการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ ดังนี้

3.2.1 คำถามหลักการสัมภาษณ์ สำหรับผู้ดำเนินการศูนย์ ฯ เพื่อทราบถึงแนวทางการทำงาน และการประเมินตนเองในการขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง ดังนี้

- 1) โครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ เพื่อส่งเสริมความรู้การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีหรือไม่ ใช้กระบวนการอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นกับพลเมืองเป็นอย่างไร
- 2) โครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ มีหรือไม่ ใช้กระบวนการอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นกับพลเมืองเป็นอย่างไร
- 3) พลเมืองภายใต้โครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ สามารถขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมืองได้หรือไม่ อย่างไร
- 4) ท่านมีข้อเสนอต่อการขับเคลื่อนพลเมืองไทยให้ส่งเสริมการปฏิรูปการเมืองอย่างไร

3.2.2 คำถามหลักการสนทนากลุ่ม สำหรับผู้ผ่านการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ เพื่อประเมินถึงสิ่งที่ได้รับ ได้เรียนรู้ และความคิดเห็น ดังนี้

- 1) โปรดเล่าสิ่งที่ได้รับจากโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ทั้งความรู้ ทักษะ และความคิดเห็น เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง
- 2) ท่านได้รับความรู้ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขหรือไม่ อย่างไร
- 3) ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชนหรือไม่ อย่างไร ท่านได้เรียนรู้อะไรหรือไม่ อย่างไร
- 4) ท่านมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะหรือไม่ อย่างไร ท่านได้เรียนรู้อะไร อย่างไร

- 5) ท่านในฐานะพลเมืองท่านจะขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมืองได้อย่างไร
- 6) ท่านมีข้อเสนอต่อการส่งเสริมให้พลเมืองมีส่วนในการปฏิรูปการเมืองหรือไม่ อย่างไร

3.2.3 คำถามเก็บข้อมูลตามสาระสำคัญของกิจกรรมปฏิรูปที่ (1) ถึง (5) พัฒนาจากแบบสอบถาม Democracy Index โดยสำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า ดังนี้

- 1) กิจกรรมปฏิรูปที่ (1) ประชาชนรู้และเข้าใจ ระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ประกอบด้วยคำถาม 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 : การเคารพสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่

- 1) ท่านคิดว่าทุกคนเต็มใจที่จะเสียสละเวลาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมทุกครั้งเมื่อมีโอกาส
- 2) ท่านคิดว่าทุกคนมีความเต็มใจที่จะเสียภาษีเสมอ
- 3) ท่านคิดว่าทุกคนไม่ว่าจะรวยหรือจนได้รับการดูแลจากรัฐบาลอย่างเท่าเทียมกัน
- 4) ท่านคิดว่า เราไม่ควรยึดถือความคิดเห็นของตนเอง ถ้าผู้ร่วมงานไม่เห็นด้วย
- 5) ท่านคิดว่าสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครอง
- 6) ท่านคิดว่ารัฐบาลมีการปิดกั้นไม่ให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ

ส่วนที่ 2 : การยึดมั่นในหลักนิติธรรม

- 1) พลเมืองสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม และได้รับการชดเชยอย่างเท่าเทียมในกรณีที่เกิดการบริหารที่มีข้อบกพร่อง
- 2) กระบวนการยุติธรรมทางอาญาและระบบการลงโทษตามกฎหมายมีการดำเนินการอย่างเท่าเทียมกัน
- 3) ท่านเชื่อมั่นในระบบกฎหมายว่ามีการตัดสินอย่างเท่าเทียมและมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 3 การสนับสนุนประชาธิปไตย

- 1) เราควรยกเลิกระบบรัฐสภาและการเลือกตั้ง แล้วหาผู้นำที่เข้มแข็งมาบริหารประเทศ

- 2) การมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวในการเลือกตั้งและบริหารประเทศ เป็นเรื่องที่ยอมรับได้
- 3) ทหารควรเข้ามาปกครองประเทศ
- 4) เราควรยกเลิกระบบการเลือกตั้งและระบบรัฐสภาและควรมีผู้เชี่ยวชาญทำการตัดสินใจในนามของประชาชน

2) กิจกรรมปฏิรูปที่ (2) การมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ

ส่วนที่ 4 : การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ในระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา เมื่อมีปัญหาส่วนตัว ปัญหาครอบครัว ปัญหาในย่านที่อยู่อาศัย หรือปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและนโยบายของรัฐ ท่านได้กระทำการสิ่งต่อไปนี้หรือไม่

- 1) ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือตัวแทนทางกฎหมาย ในทุกระดับ
- 2) ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ระดับสูง เช่น ผู้ว่าฯ อธิบดี
- 3) ติดต่อกับผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
- 4) ติดต่อกับผู้มีบารมี, ผู้มีอิทธิพล และผู้นำทางความคิดในท้องถิ่น นอกเหนือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- 5) ติดต่อกับสื่อมวลชน

ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ท่านเคยกระทำการในฐานะของพลเมือง

- 1) ร่วมกับผู้อื่นเพื่อพยายามที่จะแก้ปัญหาท้องถิ่น
- 2) ร่วมกับผู้อื่นเพื่อเขียนจดหมายร้องเรียน/ร้องทุกข์
- 3) เข้าร่วมการเดินขบวนประท้วง/คัดค้าน
- 4) ใช้กำลังหรือความรุนแรงเพื่อผลทางการเมือง
- 5) ท่านคิดว่า บางครั้งการเมืองและการปกครองดูจะซับซ้อนมากจนยากที่จะเข้าใจ
- 6) ท่านมีความสนใจเรื่องการเมืองแค่ไหน
- 7) ท่านมีการพูดคุยเรื่องเหตุการณ์ สถานการณ์ทางการเมืองบ่อยแค่ไหน เมื่อท่านอยู่กับครอบครัวหรือเพื่อน

3) สาระตามกิจกรรมปฏิรูปที่ (3) ความเกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง การเป็นสมาชิก การติดตามตรวจสอบพรรคการเมือง การรู้และประเมินนักการเมือง คำถามได้แก่ - ศูนย์ ฯ มีส่วนส่งเสริมการปฏิรูปในกรณีดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร

4) สารระที่ตามกิจกรรมปฏิรูปที่ (4) การสร้างความปรองดองลดความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในสังคม คำถามได้แก่ - ศูนย์ ฯ มีส่วนส่งเสริมการปฏิรูปในกรณีดังกล่าวหรือไม่อย่างไร

5) สารระที่ตามกิจกรรมปฏิรูปที่ (5) การแก้ไขรัฐธรรมนูญ คำถามได้แก่ ศูนย์ ฯ มีส่วนส่งเสริมการปฏิรูปในกรณีดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูลตามระเบียบและตามกระบวนการตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในการศึกษา ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ ตามหลักการสามเส้า (Triangulation) โดยตรวจสอบข้อมูล (data) จากความแตกต่างแหล่งข้อมูลได้แก่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ตรวจสอบกับเอกสารรายงานและข้อมูลจากเจ้าหน้าที่โครงการ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเป็นกระบวนการตรวจสอบข้อมูล (methodology) และนำมาพิจารณาประกอบกับแนวทฤษฎีการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ (theory) จึงนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบนั้นไปวิเคราะห์ ลำดับการตรวจสอบข้อมูล ดังนี้

- 1) การตรวจสอบโดยนำข้อมูลที่ได้จากคำถามหรือคำพูดจากการสัมภาษณ์ ไปทดสอบความตรงกันในการสนทนากลุ่ม
- 2) การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันโดยใช้ข้อมูลจากเอกสารรายงานจากผู้ประสานงาน จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ มาเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลว่าเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร
- 3) การตรวจสอบข้อมูลกับแนวคิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะว่า เป็นไปตามแนวทางของกระบวนการหรือไม่เพื่อกำหนดระดับการส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่รับการตรวจสอบแล้วมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลมาจัดกลุ่มและจัดหมวดหมู่ ตามสาระหลักของการปฏิรูปการเมือง เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์เนื้อหา จากนั้นจัดทำตารางเนื้อหา เพื่อหาข้อสรุปตอบโจทย์การวิจัย โดยพิจารณากรอบ

แนวคิดเชื่อมโยง แนวคิดทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประมวลผล และจัดทำบท
วิเคราะห์และผลการสังเคราะห์ในรูปของการบรรยายเป็นความเรียง

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ จะนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม จากพื้นที่เป้าหมาย 28 ศูนย์ และ กลุ่มเป้าหมายจำนวนทั้งสิ้น 214 คน เก็บข้อมูลระหว่างเดือน เมษายน ถึง เดือน พฤษภาคม 2565 และ อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยกำหนดหัวข้อ นำเสนอตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

4.1 วัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ 1 งานส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนแผน ปฏิรูปด้านการเมืองของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง

4.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ 2 ข้อเสนอแนะรูปแบบการส่งเสริมความเป็น พลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์และขยายผลต่อไป

ข้อมูลจากศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 28 จังหวัด ผู้ให้ข้อมูล 214 คน จัดเรียงลำดับ จังหวัดในการนำเสนอข้อมูลตามผลคะแนนการดำเนินงานในปีงบประมาณ 2564 ดังนี้

จังหวัด ลำพูน เชียงราย ระนอง สงขลา แม่ฮ่องสอน สุราษฎร์ธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด เลย น่าน นครศรีธรรมราช ปทุมธานี อุบลราชธานี สตูล สมุทรสงคราม ศรีสะเกษ นครพนม ยะลา บึงกาฬ สกลนคร ชัยภูมิ นครราชสีมา สุพรรณบุรี ตราด นครราชสีมา พะเยา จันทบุรี และ อุตรดิตถ์

4.1 วัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ 1 งานส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้าน การเมืองของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง

เพื่อตอบวัตถุประสงค์นี้ ผู้วิจัยนำเสนองานส่งเสริมของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองและ ผลลัพธ์ความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมือง โดยจำแนกเป็น

(1) กลไก วิธีการ เครื่องมือ กระบวนการในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการ ปฏิรูปด้านการเมือง ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 28 ศูนย์ (ตารางที่ 4.1)

(2) ผลการส่งเสริมความเป็นพลเมืองจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ทั้ง 28 ศูนย์ ซึ่งในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอตามกิจกรรมปฏิรูปที่ 1-3 ตามประกาศแผนการปฏิรูป ประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ด้านการเมือง วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 (ยกเว้น กิจกรรมปฏิรูปที่ (4) การส่งเสริม การพัฒนาพรรคการเมือง เนื่องจากไม่มีศูนย์ใดมีงานส่งเสริมการพัฒนาพรรคการเมือง และ กิจกรรมปฏิรูปที่ (5) การปรับปรุงโครงสร้างและเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ (เพื่อการปฏิรูป)

เนื่องจากยังไม่มี การรับฟังความคิดเห็นในการจัดทำร่างหรือปรับแก้มาตราใด ๆ ในรัฐธรรมนูญ) (ตารางที่ 4.2 และ ตารางที่ 4.6)

ตารางที่ 4.1 แสดงกลไก วิธีการ เครื่องมือ กระบวนการในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 28 ศูนย์

กลไก วิธีการ เครื่องมือ กระบวนการในการส่งเสริม		ศูนย์
กระบวนการ ในโครงการ หรือกิจกรรม	การอบรมให้ความรู้	ลำพูน เชียงราย ระนอง สงขลา แม่ฮ่องสอน สุราษฎร์ธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด เลย นครศรีธรรมราช อุบลราชธานี สตูล สมุทรสงคราม ศรีสะเกษ นครพนม ยะลา บึงกาฬ ชัยภูมิ นครราชสีมา สุพรรณบุรี ตราด นครราชสีมา พะเยา จันทบุรี อุตรดิตถ์ (25 ศูนย์)
	โรงเรียนพลเมือง	เชียงราย สงขลา แม่ฮ่องสอน สุ ราษฎร์ธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด เลย นครศรีธรรมราช ปทุมธานี ศรีสะเก ษ ยะลา (11 ศูนย์)
	พื้นที่สาธารณะ เช่น เวทีเสวนา เวทีสมัชชา เวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เวทีสัมมนา เวทีเครือข่าย ลงมือ ปฏิบัติจริงในพื้นที่ ขับเคลื่อนร่วมกับ เครือข่าย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยความ ร่วมมือกับเครือข่าย โครงการ/กิจกรรม (Project-based) / (Problem-based Learning) / (Active Learning) / (Cooperate Learning)	ลำพูน ระนอง สงขลา กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด น่าน นครศรีธรรมราช ปทุมธานี อุบลราชธานี สตูล สมุทรสงคราม ศรีสะเกษ นครพนม บึงกาฬ สกลนคร ชัยภูมิ นครราชสีมา สุพรรณบุรี ตราด นครราชสีมา พะเยา อุตรดิตถ์ (22 ศูนย์)
	ผู้รู้ที่เป็นต้นแบบไปขยายผล	สงขลา แม่ฮ่องสอน (2 ศูนย์)

ข้อมูลจากตารางแสดงให้เห็นว่าศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง มีกลไก วิธีการ เครื่องมือ กระบวนการใช้ในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองแตกต่างกันเป็น 4 วิธี จัดเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มใช้การอบรมให้ความรู้ ได้แก่ ลำพูน เชียงราย ระนอง สงขลา แม่ฮ่องสอน สุราษฎร์ธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด เลย นครศรีธรรมราช อุบลราชธานี สตูล สมุทรสงคราม ศรีสะเกษ นครพนม ยะลา บึงกาฬ ชัยภูมิ นราธิวาส สุพรรณบุรี ตราด นครราชสีมา พะเยา จันทบุรี อุตรดิตถ์ *จำนวน 25 ศูนย์*

กลุ่มโรงเรียนพลเมือง ได้แก่ เชียงราย สงขลา แม่ฮ่องสอน สุราษฎร์ธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด เลย นครศรีธรรมราช ปทุมธานี ศรีสะเกษ ยะลา *จำนวน 11 ศูนย์*

กลุ่มการใช้พื้นที่สาธารณะ เพื่อ สร้างพื้นที่ประชาธิปไตย ได้แก่ ลำพูน ระนอง สงขลา กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด น่าน นครศรีธรรมราช ปทุมธานี อุบลราชธานี สตูล สมุทรสงคราม ศรีสะเกษ นครพนม บึงกาฬ สกลนคร ชัยภูมิ นราธิวาส สุพรรณบุรี ตราด นครราชสีมา พะเยา อุตรดิตถ์ *จำนวน 22 ศูนย์*

กลุ่มใช้ต้นแบบผู้รู้ไปขยายผล ได้แก่ สงขลา แม่ฮ่องสอน *จำนวน 2 ศูนย์*

โดยวิธีการที่ศูนย์ใช้มากที่สุด คือ การสร้างพื้นที่ประชาธิปไตยด้วยพื้นที่สาธารณะ (Public space) ซึ่งมีการเรียกชื่อในการดำเนินการแตกต่างกันไป กล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้และสร้าง การมีส่วนร่วมได้ในเวลาเดียวกัน ขณะที่บางศูนย์ใช้โรงเรียนพลเมือง เป็นพื้นที่เรียนรู้ที่มีลักษณะกึ่ง บังคับในการเป็นนักเรียนพลเมืองของโครงการทำให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่องและเป็นพื้นที่ที่มีการลงมือ ปฏิบัติในคราวเดียว สำหรับพื้นที่ที่ใช้วิธีการสร้างความเป็นพลเมืองด้วยการใช้ต้นแบบเป็นแกนนำและ ใช้การเคลื่อนไหวบนพื้นที่สาธารณะนั้น แสดงถึงความหลากหลายของบริบทพื้นที่ของศูนย์พัฒนา การเมืองภาคพลเมืองแต่ละศูนย์ บางกรณีปัญหาพลวัตรและต้องการการเคลื่อนไหวแบบรวมกลุ่มเพื่อ เรียกร้องต่อหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้อง เช่น ปัญหาการทำลายแหล่งโบราณคดีเพื่อการลงทุนธุรกิจของ จังหวัดสงขลา หรือ ปัญหาการปล่อยน้ำเสียลงให้แม่น้ำ ของจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น

ตารางที่ 4.2 แสดงผลการดำเนินงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูป ด้านการเมือง กิจกรรมปฏิรูปที่ (1) พลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข **ด้านเนื้อหาสาระ**

หมายเหตุ - ตัวอย่าง BR1 ในข้อมูล หมายถึง โครงการอบรมการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ผลการดำเนินงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง กิจกรรมปฏิรูปที่ (1) ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง	
ความรู้ทางการเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข	ศูนย์
ความรู้กลุ่มที่ 1) สิทธิ เสรีภาพ บทบาทหน้าที่ของพลเมือง ระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และการเมือง ระบบรัฐสภา	ทุกศูนย์ ที่มีการอบรม โครงการ BR1 ยกเว้น น่าน และ ปทุมธานี (26 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 2) สิทธิชุมชน สิทธิในการจัดการทรัพยากรของ ชุมชน การจัดการตนเองและอนุรักษ์ การจัดการสิ่งแวดล้อม นโยบายสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม	เชียงราย สงขลา สุราษฎร์ ธานี ร้อยเอ็ด นครศรีธรรมราช เลย ระนอง ตรวต ลำพูน (9 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 3) หลักการประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย การเคารพเสียงข้างมาก การเมืองและการวิเคราะห์การเมือง	นครพนม อุตรดิตถ์ สุพรรณบุรี ศรีสะเกษ สมุทรสงคราม จันทบุรี อุตรดิตถ์ อุบลราชธานี (8 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 4) พลเมือง และ ความเป็นพลเมือง หน้าที่พลเมือง การปรับวิถีคิดเพื่อการเป็นพลเมือง การปฏิบัติตามกฎหมาย มีวินัย มีความรับผิดชอบ	แม่ฮ่องสอน ร้อยเอ็ด เลย สุพรรณบุรี บึงกาฬ จันทบุรี อุบลราชธานี (7 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 5) ความรู้การมีส่วนร่วม หลักการทำงานเพื่อ ส่วนรวม และ ขั้นตอนการมีส่วนร่วม การทำงานให้ส่วนรวม การ ต่อยอดเพื่อส่วนรวม รู้หน้าที่ จิตอาสา และ รักษาประโยชน์ ส่วนรวม	ปทุมธานี นครราชสีมา พะเยา ร้อยเอ็ด ลำพูน อุบลราชธานี อุตรดิตถ์ (7 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 6) สิทธิพลเมือง การตระหนักในอำนาจตนเอง สิทธิ ทางการเมือง และการรักษาสิทธิ สิทธิส่วนบุคคล สิทธิผู้บริโภค	เลย นครศรีธรรมราช ยะลา ชัยภูมิ นราธิวาส ร้อยเอ็ด สตูล (7 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 7) ชุมชน รู้และเข้าใจปัญหาชุมชน รู้จักปัญหาใน ท้องถิ่น ในจังหวัด การอยู่ร่วมกันในชุมชน การดูแลชุมชน การ	สุพรรณบุรี นราธิวาส ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ ชัยภูมิ แม่ฮ่องสอน (6 ศูนย์)

ผลการดำเนินงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง กิจกรรมปฏิรูปที่ (1) ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง	
ความรู้ทางการเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข	ศูนย์
ดูแลจัดการตัวเอง และการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กำหนดทิศทาง ของตน พึ่งตนเอง กฎกติกาในการอยู่ร่วมกัน	
ความรู้กลุ่มที่ 8) การเกษตร สารเคมีทางการเกษตร	น่าน สมุทรสงคราม ศรีสะเกษ เกษตร ทรายดำ พะเยา (5 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 9) การเลือกตั้งที่มีคุณภาพ พฤติกรรมการเลือกตั้ง และ บทเรียนในการพัฒนาการเมือง (การเลือกตั้ง)	สงขลา เลย สตูล สุพรรณบุรี อุดรดิตถ์ (5 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 10) การสร้างคน สร้างผู้นำ พัฒนาความสามารถ พลเมือง - กล้าแสดงความคิดเห็น มีจิตสาธารณะ เป็นผู้นำ มี วิธีการทำงาน และทำงานเป็นทีม ทักษะการพูดการฟัง การสร้าง เครือข่าย หลักการสื่อสารพูดฟังนำเสนอ	กาฬสินธุ์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา น่าน (4 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 11) ความรู้วิธีการจัดทำกระบวนการ การกำหนด นโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม การถอดบทเรียน การ แลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากผู้เข้าร่วมทุกภาคส่วน การเขียนโครงการ และ การบริหารงาน	สกลนคร สุพรรณบุรี จันทบุรี (3 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 12) รู้จักใช้ข้อมูลในการแก้ไขปัญหา การคิด วิเคราะห์ การคิดอย่างเป็นระบบ และแก้ไขปัญหาได้	นครศรีธรรมราช ปทุมธานี ยะลา (3 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 13) วัฒนธรรมประเพณี จารีตประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่น	ศรีสะเกษ บึงกาฬ อุดรดิตถ์ (3 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 14) การจัดการขยะ	แม่ฮ่องสอน ทรายดำ ลำพูน (3 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 15) กฎหมายชุมชน กฎหมายครอบครัว กฎหมายใน ชีวิตประจำวัน	เชียงราย สตูล (2 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 16) การสร้างความปรองดอง	บึงกาฬ (1 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 17) อาเซียน การอาชีพ	ศรีสะเกษ (1 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 18) การบริหารจัดการระบบน้ำประปาและไฟฟ้า	นครพนม (1 ศูนย์)
ความรู้กลุ่มที่ 19) ความรู้เกี่ยวกับอุทกภัย ความรู้การเป็นวิทยากร	อุบลราชธานี (1 ศูนย์)

จากตารางแสดงพลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามกิจกรรมปฏิรูปที่ (1) พบว่าศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองส่งเสริมพลเมืองให้ความรู้การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เรียงตามหัวข้อตามจำนวนศูนย์ที่ได้ให้ความรู้ เรียงตามลำดับดังนี้

ความรู้กลุ่มที่ 1 กลุ่ม สิทธิ เสรีภาพ บทบาทหน้าที่ของพลเมือง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และการเมืองระบอบรัฐสภา เป็นหัวข้อที่ศูนย์ได้ให้ความรู้กับพลเมืองมากที่สุด เนื่องจากปีงบประมาณ 2565 เป็นช่วงเวลาที่สถาบันพระปกเกล้าได้มีโครงการขยายผล BR1 สำหรับทุกศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ศูนย์จึงมีโครงการอบรมที่สามารถตอบวัตถุประสงค์การให้ความรู้ในกลุ่มความรู้นี้

มีจำนวนศูนย์ที่ให้ความรู้กับพลเมืองจำนวน 26 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 2 สิทธิชุมชน สิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชน สิทธิชุมชนในการจัดการตนเองและอนุรักษ์ การจัดการสิ่งแวดล้อม นโยบายสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม

มีจำนวนศูนย์ที่ให้ความรู้กับพลเมืองจำนวน 9 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 3 ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หลักการประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย การเคารพเสียงข้างมาก การเมืองและการวิเคราะห์การเมือง

มีจำนวนศูนย์ที่ให้ความรู้กับพลเมืองจำนวน 8 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 4 กลุ่มที่ 5 และ กลุ่มที่ 6 คือ กลุ่ม พลเมือง และ ความเป็นพลเมือง หน้าที่พลเมือง การปรับวิถีคิดเพื่อการเป็นพลเมือง การปฏิบัติตามกฎหมาย มีวินัย มีความรับผิดชอบ และกลุ่ม ความรู้การมีส่วนร่วม หลักการทำงานเพื่อส่วนรวม และ ขั้นตอนการมีส่วนร่วม การทำงานให้ส่วนรวม การต่อยอดเพื่อส่วนรวม รู้หน้าที่ จิตอาสา และ รักษาประโยชน์ส่วนรวม และ กลุ่ม สิทธิพลเมือง การตระหนักในอำนาจตนเอง สิทธิทางการเมือง และการรักษาสิทธิ สิทธิส่วนบุคคล สิทธิผู้บริโภค

มีจำนวนศูนย์ที่ให้ความรู้กับพลเมืองจำนวน 7 ศูนย์ เท่ากัน

ความรู้กลุ่มที่ 7 กลุ่ม ชุมชน รู้และเข้าใจปัญหาชุมชน รู้จักปัญหาในท้องถิ่น ในจังหวัด การอยู่ร่วมกันในชุมชน การดูแลชุมชน การดูแลจัดการตัวเอง และการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กำหนดทิศทางของตน พึ่งตนเอง กฎกติกาในการอยู่ร่วมกัน

มีจำนวนศูนย์ที่ให้ความรู้กับพลเมืองจำนวน 6 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 8 และ กลุ่มที่ 9 คือ กลุ่ม การเกษตร สารเคมีทางการเกษตร และ กลุ่ม การเลือกตั้งที่มีคุณภาพ พฤติกรรมการเลือกตั้ง และ บทเรียนในการพัฒนาการเมือง (การเลือกตั้ง)

มีจำนวนศูนย์ที่ให้ความรู้กับพลเมืองจำนวน 5 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 10 การสร้างคน สร้างผู้นำ พัฒนาความสามารถพลเมือง - กล้าแสดงความคิดเห็น มีจิตสาธารณะ เป็นผู้นำ มีวิธีการทำงาน และทำงานเป็นทีม ทักษะการพูดการฟัง การสร้างเครือข่าย หลักการสื่อสารพูดฟังนำเสนอ

มีจำนวนศูนย์ที่ให้ความรู้กับพลเมืองจำนวน 4 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 11 กลุ่มที่ 12 กลุ่มที่ 13 และ กลุ่มที่ 14 คือ กลุ่ม ความรู้วิธีการจัดทำกระบวนการ การกำหนดนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม การถอดบทเรียน การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากผู้เข้าร่วมทุกภาคส่วน การเขียนโครงการ และการบริหารงาน และ กลุ่มรู้จักใช้ข้อมูลในการแก้ไขปัญหา การคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างเป็นระบบ และแก้ไขปัญหาได้ และ กลุ่มวัฒนธรรมประเพณี จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ กลุ่มการจัดการขยะ

มีจำนวนศูนย์ที่ให้ความรู้กับพลเมืองจำนวน 3 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 15 กฎหมายชุมชน กฎหมายครอบครัว กฎหมายในชีวิตประจำวัน

มีจำนวนศูนย์ที่ให้ความรู้กับพลเมืองจำนวน 2 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 16 กลุ่มที่ 17 กลุ่มที่ 18 และ กลุ่มที่ 19 คือ กลุ่มการสร้างความปลอดภัย กลุ่มอาเซียนและการอาชีพ กลุ่มการบริหารจัดการระบบน้ำประปาและไฟฟ้า และกลุ่มความรู้เกี่ยวกับอุทกภัย ความรู้การเป็นวิทยากร

มีจำนวนศูนย์ที่ให้ความรู้กับพลเมืองจำนวน 1 ศูนย์

นอกจากความรู้การเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังตารางที่ 4.2 แล้ว ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลค่านิยมประชาธิปไตย โดยใช้ตัวชี้วัดตามแบบสอบถาม Democracy Index พัฒนาขึ้นโดยสำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า ใช้ในการเก็บข้อมูลทั่วประเทศต่อเนื่อง เพื่อติดตามผลการยึดค่านิยมประชาธิปไตย จากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 214 คน ทั้งกรรมการและผู้ผ่านโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ผลแสดงดังตารางดังนี้

ตารางที่ 4.3 แสดงความเชื่อมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยด้านการเคารพสิทธิ เสรีภาพ และ
หน้าที่

การเคารพสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ ท่านคิดว่า	ความคิดเห็น / การยอมรับ	
	เห็นด้วย/ยอมรับ (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย/ไม่ยอมรับ (ร้อยละ)
สิทธิ เสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครอง	75.23	24.77
เราไม่ควรยึดถือความคิดเห็นของตนเอง ถ้าผู้ร่วมงานไม่เห็นด้วย	72.89	27.11
ทุกคนเต็มใจที่จะเสียสละเวลาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมทุกครั้งเมื่อมีโอกาส	71.9	28.1
ทุกคนไม่ว่าจะรวยหรือจนได้รับการดูแลจากรัฐบาลอย่างเท่าเทียมกัน	62.15	37.85
ทุกคนมีความเต็มใจที่จะเสียภาษีเสมอ	55.6	44.4
รัฐบาลมีการปิดกั้นไม่ให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ	47.2	52.8

ตารางที่ 4.3 แสดงให้เห็นว่า พลเมืองและกรรมการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองกลุ่มเป้าหมาย ยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยด้านการเคารพสิทธิและหน้าที่ ดังนี้

ร้อยละ 75.23 เห็นว่าสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครอง เพราะเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ หลักสิทธิมนุษยชน และ สิทธิพลเมือง อย่างไรก็ตามในมีความคิดเห็นที่แตกต่าง เห็นว่ายังขาดสิทธิเสรีภาพ และไม่เสมอภาคที่ผู้ด้อยโอกาสไม่ได้รับสิทธิที่เท่าเทียมและยังมีผู้ถูกรีดรอนสิทธิ

ร้อยละ 72.89 เห็นว่าเราไม่ควรยึดถือความคิดเห็นของตนเอง ถ้าผู้ร่วมงานไม่เห็นด้วย เพราะเป็นไปตามหลักประชาธิปไตย รับฟังเสียงส่วนใหญ่ ถือเสียงข้างมาก รับฟังความคิดเห็นและและหาจุดร่วม เคารพความคิดเห็นต่าง ยึดเหตุผลส่วนใหญ่

ร้อยละ 71.9 เห็นว่า ทุกคนเต็มใจที่จะเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมทุกครั้งเมื่อมีโอกาส เพราะเป็นหน้าที่พลเมือง และ ต้องมีความเป็นพลเมือง และ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม

อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นที่ไม่เห็นด้วย หรือ ไม่แน่ใจ นั้นเห็นว่า ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และ ฐานะความพร้อมของแต่ละบุคคล

ร้อยละ 62.15 เห็นว่าไม่ว่าจะรวยหรือจน ทุกคนได้รับการดูแลจากรัฐบาลอย่างเท่าเทียมกัน ในฐานะพลเมืองภายใต้สิทธิพื้นฐานและสิทธิพลเมืองที่เท่าเทียมกัน มีนโยบายรองรับ อย่างไรก็ตามมีความคิดเห็นที่แตกต่างว่าไม่เห็นด้วย เพราะสังคมยังคงมีความเหลื่อมล้ำ คนจนถูกทอดทิ้ง และไม่สามารถถึงบริการได้ เพราะความแตกต่างของฐานะอำนาจ และ ระบบเส้นสาย

ร้อยละ 55.6 เห็นว่า ทุกคนเต็มใจที่จะเสียภาษีเสมอ แต่ยังคงมีความคิดเห็นแตกต่างอยู่ประมาณร้อยละ 44.4 กล่าวคือ มีกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยเพราะยังมีผู้ที่หลีกเลี่ยงการเสียภาษี หลายคนยังไม่แน่ใจว่าภาษีที่จ่ายไปนั้นนำไปใช้ประโยชน์จริงหรือไม่

ร้อยละ 47.2 คิดว่า รัฐบาลมีการปิดกั้นไม่ให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ เพราะรัฐไม่โปร่งใส กลัวประชาชนมีความรู้มาก รัฐบาลจะอยู่ไม่ได้ มีเรื่องต้องปกปิดและมีเหตุผลที่ปกปิด เป็นเรื่องความมั่นคงของประเทศ ขณะที่ ร้อยละ 20 ไม่เห็นด้วยและคิดว่าประชาชนมีสิทธิได้รับรู้ และเป็นหน้าที่ของรัฐ ขณะที่ร้อยละ 32.71 ไม่แน่ใจ เพราะอาจมีความลับของราชการ หรือ มีข้อมูลที่บางหน่วยงานไม่สามารถเปิดเผยได้

ตารางที่ 4.4 แสดงความเชื่อมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา เมื่อมีปัญหาส่วนตัว ปัญหาครอบครัว ปัญหาในย่านที่อยู่อาศัย หรือปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและนโยบายของรัฐ ท่านได้กระทำสิ่งต่อไปนี้	ความคิดเห็น / การยอมรับ	
	เห็นด้วย/ยอมรับ (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย/ไม่ยอมรับ (ร้อยละ)
ติดต่อกับผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	81.77	18.23
ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือตัวแทนทางกฎหมาย ในทุกระดับ	59.81	40.19
ติดต่อกับผู้มีบารมี, ผู้มีอิทธิพล และผู้นำทางความคิดในท้องถิ่น นอกเหนือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ	40.18	56.54
ติดต่อกับสื่อมวลชนต่าง ๆ	37.39	62.61
ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ระดับสูง เช่น ผู้ว่าฯ หรืออธิบดี	25.24	74.76
ด้านการมีส่วนร่วม ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ท่านเคยกระทำการในฐานะของพลเมือง	ความคิดเห็น / การยอมรับ	
	เห็นด้วย/ยอมรับ (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย/ไม่ยอมรับ (ร้อยละ)
ร่วมกับผู้อื่นเพื่อพยายามที่จะแก้ปัญหาท้องถิ่น	89.25	10.75
ร่วมกับผู้อื่นในการเขียนจดหมายร้องเรียน/ร้องทุกข์	30.84	69.16
ร่วมการเดินขบวนประท้วง/คัดค้าน	19.16	80.84
ใช้กำลังหรือความรุนแรงเพื่อผลทางการเมือง	6.55	93.45

ตารางที่ 4.4 แสดงการเชื่อมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยด้านการมีส่วนร่วมและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้

“ในระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา เมื่อมีปัญหาส่วนตัว ปัญหาครอบครัว ปัญหาในย่านที่อยู่อาศัย หรือปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและนโยบายของรัฐ” พบว่า พลเมืองและกรรมการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองกลุ่มเป้าหมาย

ร้อยละ 81.77 ติดต่อกับชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ร้อยละ 59.81 ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือตัวแทนทางกฎหมาย

ร้อยละ 40.18 ติดต่อกับผู้มีบารมี, ผู้มีอิทธิพล และผู้นำทางความคิดในท้องถิ่น

นอกเหนือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ขณะที่ 56.54 ไม่ได้ติดต่อ

ร้อยละ 37.39 ติดต่อกับสื่อมวลชน 62.61 ไม่ได้ติดต่อ

ร้อยละ 25.24 ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ระดับสูง เช่น ผู้ว่าฯ อธิบดี ขณะที่ 74.76 ไม่ได้ติดต่อ

“ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา เคยกระทำการในฐานะของพลเมือง” พบว่า พลเมืองและกรรมการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองกลุ่มเป้าหมาย

ร้อยละ 89.25 ร่วมกับผู้อื่นเพื่อพยายามที่จะแก้ปัญหาท้องถิ่น

ร้อยละ 30.84 ร่วมกับผู้อื่นในการเขียนจดหมายร้องเรียน/ร้องทุกข์

ร้อยละ 19.16 เข้าร่วมการเดินขบวนประท้วง/คัดค้าน

ร้อยละ 6.55 ใช้กำลังหรือความรุนแรงเพื่อผลทางการเมือง

ตารางที่ 4.5 แสดงความเชื่อมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยด้านการสนับสนุนประชาธิปไตย

การสนับสนุนประชาธิปไตย	ความคิดเห็น/การยอมรับ	
	เห็นด้วย/ยอมรับ (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย/ไม่ยอมรับ (ร้อยละ)
พุดคุยเรื่องเหตุการณ์ สถานการณ์ทางการเมือง เมื่อท่านอยู่กับครอบครัวหรือเพื่อน	64.02	35.98
มีความสนใจเรื่องการเมือง	62.61	37.39
บางครั้งการเมืองและการปกครองดูจะซับซ้อนมากจนยากที่จะเข้าใจ	61.21	38.79
ควรยกเลิกระบบการเลือกตั้งและระบบรัฐสภาและควรมีผู้เชี่ยวชาญทำการตัดสินใจในนามของประชาชน	25.28	74.72
การมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวในการเลือกตั้งและบริหารประเทศเป็นเรื่องที่ยอมรับได้	24.77	75.23
ควรยกเลิกระบบรัฐสภาและการเลือกตั้งแล้วหาผู้นำที่เข้มแข็งมาบริหารประเทศ	22.9	77.10
ทหารควรเข้ามาปกครองประเทศ	13.55	86.45

ตารางที่ 4.5 แสดงให้เห็นว่า พลเมืองและกรรมการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง กลุ่มเป้าหมายเชื่อมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยด้านการสนับสนุนประชาธิปไตย ดังนี้

ร้อยละ 64.02 พุดคุยเรื่องเหตุการณ์ สถานการณ์ทางการเมืองเมื่อท่านอยู่กับครอบครัวหรือเพื่อน

ร้อยละ 62.61 มีความสนใจเรื่องการเมือง

ร้อยละ 61.21 คิดว่า บางครั้งการเมืองและการปกครองดูจะซับซ้อนมากจนยากที่จะเข้าใจ

ร้อยละ 25.28 เห็นด้วยกับการยกเลิกระบบรัฐสภาและการเลือกตั้ง แล้วหาผู้นำที่เข้มแข็งมาบริหารประเทศ

ร้อยละ 24.77 ยอมรับกับการมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวในการเลือกตั้งและบริหารประเทศ

ร้อยละ 22.9 เห็นด้วยกับการยกเลิกกระบวนการเลือกตั้งและระบบรัฐสภาและมีผู้เชี่ยวชาญทำการตัดสินใจในนามของประชาชน

ร้อยละ 13.55 เห็นว่าทหารควรเข้ามาปกครองประเทศ

ตารางที่ 4.6 แสดงผลกิจกรรมปฏิรูปที่ (2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบาย (ทุกระดับ) ที่ได้รับการส่งเสริมจากศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 28 ศูนย์

ผลการดำเนินงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง กิจกรรมปฏิรูปที่ (2) ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง			
พลเมืองที่มีส่วนร่วม กระบวนการนโยบายสาธารณะ (ทุกระดับ)			
ระดับการมีส่วนร่วม	กระบวนการมีส่วนร่วม	นโยบาย	ศูนย์
ระดับชุมชน		ร่วมกับเครือข่าย เสนอ ธรรมนูญลุ่มน้ำ	สงขลา
		ร่วมกันในชุมชนกำหนดกฎรักษาป่าต้นน้ำ (อบต. สนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่ง)	แม่ฮ่องสอน
		ธนาคารขยะของเสถภูมิ	ร้อยเอ็ด
		ธรรมนูญชุมชน	สมุทรสงคราม
		โครงการศูนย์ยุติธรรมชุมชน (ใน ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชน)	สตูล
		ถนนสายวัฒนธรรม ในชุมชน	ศรีสะเกษ
		ธรรมนูญสุขภาพ (ร่วมกับเครือข่ายสุขภาพ และหลายฝ่าย)	ชัยภูมิ
		การจัดการขยะ ระดับชุมชน	ตราด
ระดับรัฐ	การติดตาม ตรวจสอบ และ กำกับประเมินนโยบาย	แผนพัฒนาจังหวัด ฉบับเจ้าเมือง	นครศรีธรรมราช

ผลการดำเนินงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง กิจกรรม ปฏิรูปที่ (2) ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง			
พลเมืองที่มีส่วนร่วม กระบวนการนโยบายสาธารณะ (ทุกระดับ)			
ระดับการมีส่วนร่วม	กระบวนการมีส่วนร่วม	นโยบาย	ศูนย์
	หน่วยงานรับกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะ	แผนพัฒนาจังหวัด ฉบับเจ้าเมือง	นครศรีธรรมราช
		เทศบัญญัติ การจัดการขยะ	กาฬสินธุ์
		ธรรมนูญจังหวัด และ นโยบายแก้ไข ปัญหาทุจริต	เชียงราย
		นาแก้วโมเดล	เลย
		ด้านสิ่งแวดล้อม	ลำพูน
		แผนพัฒนาของเทศบาล	ปทุมธานี
	ระหว่างขับเคลื่อนเพื่อผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายให้หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่	นโยบายจัดการน้ำ 63-65 ต่อ ผู้ว่า ราชการจังหวัด 62	อุบลราชธานี
		การจัดการน้ำประปา	นครพนม
		การจัดการน้ำประปา	ชัยภูมิ
		ประเด็นความปลอดภัยทางอาหาร	สุพรรณบุรี
		การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	อุดรดิษฐ์
		การจัดทำเทศบัญญัติ เพื่อกำหนด เป็นนโยบายและแผนการดำเนินงาน (4 นโยบาย ได้แก่ ความมั่นคงทาง อาหาร ที่ดินและที่ทำกิน อาชีพ และ สิทธิการใช้น้ำ)	สกลนคร
	ประเด็นการบริหารจัดการน้ำ-น้ำ ท่วม/น้ำแล้ง	นครราชสีมา	
	ระหว่างการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย	การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง	สุราษฎร์ธานี
		จัดการขยะ	แม่ฮ่องสอน
		ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	ระนอง
		การจัดการน้ำทางบนถนน	ยะลา

ผลการดำเนินงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง กิจกรรม ปฏิรูปที่ (2) ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง			
พลเมืองที่มีส่วนร่วม กระบวนการนโยบายสาธารณะ (ทุกระดับ)			
ระดับการมีส่วนร่วม	กระบวนการมีส่วนร่วม	นโยบาย	ศูนย์
	เคลื่อนไหว เรียกร้องเพื่อ ระงับปัญหาหรือรัฐมี นโยบายเพื่อแก้ไข	ประเด็นปัญหาที่เป็นปัจจุบันและ ส่งผลกระทบมาก ๆ	สงขลา
		ประท้วงการจัดการกลืนฟาร์มหมู และปล่อยน้ำเสียลงคลอง	สมุทรสงคราม

จากตารางแสดงพลเมืองที่มีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ (ทุกระดับ) ตามกิจกรรมปฏิรูปที่ (2) พบว่าศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ได้ดำเนินโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและได้สร้างการมีส่วนร่วมในหมู่พลเมือง ทั้งในระดับชุมชนและในระดับรัฐ โดยร่วมมือกันแก้ไขปัญหา พัฒนาพื้นที่ เสนอแนวทางแก้ไขปัญหา และนำเสนอเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย ให้หน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่รับออกคำสั่ง ประกาศ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะ หรือ กำหนดเป็นนโยบายสาธารณะเพื่อบังคับตามอำนาจหน้าที่

โดยจำแนกเป็นกลุ่ม

กลุ่มที่ 1 กลุ่มส่งเสริมการมีส่วนร่วมระดับชุมชนในการแก้ไขปัญหา หรือร่วมกัน หาข้อตกลงร่วมกัน และกำหนดกฎ กติกา หรือ ธรรมนูญชุมชน ที่ใช้ในการแก้ปัญหา หรือ พัฒนาชุมชน หรือ แนวปฏิบัติร่วมกันในชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนอันเป็นฐานรากสำคัญของการส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่จะพัฒนาขึ้นไปเป็นลำดับได้สู่พลเมืองที่มีศักยภาพขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมืองต่อไป ได้แก่ สงขลา แม่ฮ่องสอน ร้อยเอ็ด สมุทรสงคราม สตูล ศรีสะเกษ ชัยภูมิ ตราด (จำนวน 8 ศูนย์)

โดยมีประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ใช้ร่วมกัน ส่งผลกระทบต่อสาธารณะเป็นวงกว้าง เป็นประเด็นที่นำมาพัฒนาเป็นข้อตกลงร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม เช่น ลุ่มน้ำ (ธรรมนูญลุ่มน้ำของจังหวัด สงขลา) ป่าต้นน้ำ (กฎรักษาป่าต้นน้ำของจังหวัด แม่ฮ่องสอน) ชยะ (ธนาคารชยะเสลภูมิของจังหวัด ร้อยเอ็ด และ การจัดการชยะของ จังหวัดตราด) ความยุติธรรมและการรู้กฎหมาย (ศูนย์ยุติธรรมชุมชนของจังหวัด สตูล) ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน (ถนนสายวัฒนธรรมในชุมชนของจังหวัด ศรีสะเกษ)

กลุ่มที่ 2 กลุ่มส่งเสริมการมีส่วนร่วมระดับนโยบายต่อรัฐ ซึ่งแบ่งออกเป็นกลุ่มตามวงจรมติ
นโยบายสาธารณะ (อ้างอิงตาม ภาพ 2.1 หน้า 28) จำแนกกลุ่มย่อย ดังนี้

กลุ่มที่อยู่ใน ขั้นตอนที่ 1 การนำเข้าข้อเสนอเชิงนโยบาย กล่าวคือ พลเมืองพัฒนา
ร่างกฎหมาย หรือ ข้อเสนอเชิงนโยบายที่ต้องผ่านการศึกษาปัญหา ผลกระทบของปัญหา
แนวทางแก้ไข ข้อมูลประกอบที่เชื่อถือได้ เพื่อเป็นข้อเสนอที่มีคุณค่า และนำเสนอต่อองค์กร
ที่เกี่ยวข้องทั้งในฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ ตุลาการ หรือ องค์กรภาคีรัฐ ที่มีอำนาจหน้าที่

กลุ่มที่อยู่ใน ขั้นตอนที่ 2 การติดตามการบังคับใช้ทั้งกฎหมายหรือนโยบาย ด้วยการ
ติดตามและทวงถาม

กลุ่มที่อยู่ใน ขั้นตอนที่ 3 การติดตามประเมินผลของการบังคับใช้กฎหมายหรือนโยบาย
เพื่อได้ข้อมูลไปนำเข้าสู่ฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงต่อไป

กลุ่มที่อยู่ใน ขั้นตอนที่ 1 การนำเข้าข้อเสนอเชิงนโยบาย

จากตารางพบว่ากลุ่มศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ในกลุ่มนี้ ประกอบด้วย 2
กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มที่อยู่ระหว่างการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย กลุ่มที่อยู่ระหว่างขับเคลื่อนเพื่อ
ผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายให้หน่วยงานอำนาจหน้าที่ กลุ่มที่หน่วยงานอำนาจหน้าที่รับกำหนดเป็น
นโยบายสาธารณะ ปรากฏดังนี้

กลุ่มที่อยู่ระหว่างพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย (จำนวน 4 ศูนย์)

เป็นกลุ่มที่พบประเด็นที่ต้องการแก้ไข ปรับปรุง หรือ ประเด็นต้องการพัฒนา แต่ยังไม่
มีข้อเสนอเชิงนโยบายที่จะนำเสนอต่อหน่วยงานอำนาจหน้าที่ ได้แก่

1) ศูนย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประเด็นการจัดการขยะ 2) ศูนย์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ประเด็นการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดย ศูนย์จังหวัดสุราษฎร์ธานี สร้างกลุ่มเครือข่ายประมงชายฝั่ง
ให้มีความเข้มแข็งผ่านการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนความรู้และโรงเรียน นำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ในวิถี
ชีวิตปัจจุบันเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งทั้งหมดจะเป็นต้นแบบเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อจะนำไป
พัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาวิถีชีวิตประมงชายฝั่งให้อยู่รอดและยั่งยืน (ประวีณ จุลภักดี,
สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2565) 3) ศูนย์จังหวัดยะลา ประเด็นการจัดการน้ำยางบนถนน 4) ศูนย์
จังหวัดระนอง ประเด็นท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

*กลุ่มที่อยู่ระหว่างขับเคลื่อนเพื่อผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายให้หน่วยงานที่มีอำนาจ
หน้าที่ (จำนวน 6 ศูนย์) ได้แก่*

1) ศูนย์จังหวัดอุบลราชธานี ใช้การจัดเวทีเสวนาและนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบาย
จัดการน้ำ ปี 2563-2565 ให้กับผู้ว่าราชการจังหวัด ตั้งแต่ปี 2562 2) ศูนย์จังหวัดนครพนม เสนอให้
เทศบาลเมืองนครพนมและหน่วยงานการประปา ด้วยข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการน้ำประปา 3)

ศูนย์จังหวัดชัยภูมิ เสนอให้เทศบาลตำบลโคกมั่งงอย ด้วยข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการน้ำประปา 4) ศูนย์จังหวัดสุพรรณบุรี เสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยข้อเสนอเชิงนโยบายประเด็นความปลอดภัยทางอาหาร 5) ศูนย์จังหวัดอุตรดิตถ์ เสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยข้อเสนอเชิงนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 6) ศูนย์จังหวัดสกลนคร เสนอให้จัดทำเทศบัญญัติ ด้วยข้อเสนอเชิงนโยบายและแผนการดำเนินงาน 4 นโยบาย ได้แก่ ความมั่นคงทางอาหาร ที่ดินและที่ทำกิน อาชีพและสิทธิการใช้น้ำ 7) ศูนย์จังหวัดนครราชสีมา เสนอองค์การบริหารส่วนตำบล ประเด็นการบริหารจัดการน้ำ-น้ำท่วม/น้ำแล้ง

กลุ่มที่ข้อเสนอเชิงนโยบายได้รับการบรรจุเป็นนโยบายโดยหน่วยงานอำนาจหน้าที่หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่กำหนดข้อเสนอเชิงนโยบายจากพลเมืองเป็นนโยบายสาธารณะ (จำนวน 6 ศูนย์) ได้แก่

1) ศูนย์จังหวัดเชียงราย ธรรมนูญจังหวัด และ นโยบายแก้ไขปัญหาทุจริต กำหนดนโยบายโดยผู้ว่าราชการจังหวัด 2) ศูนย์จังหวัดกาฬสินธุ์ นโยบายด้านการจัดการขยะ ออกเป็นเทศบัญญัติ 3) ศูนย์จังหวัดเลยกำหนดนโยบายโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ศูนย์จังหวัดลำพูนการจัดการสิ่งแวดล้อมหน่วยงานอำนาจหน้าที่คือเทศบาล และกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 5) ศูนย์จังหวัดปทุมธานีการแก้ปัญหาตลาดสดหน่วยงานอำนาจหน้าที่คือเทศบาล และ 6) ศูนย์จังหวัดนครศรีธรรมราช แผนพัฒนาจังหวัด ฉบับเจ้าเมือง หน่วยงานอำนาจหน้าที่คือจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้ว่าราชการจังหวัด

กลุ่มที่อยู่ใน ขั้นตอนที่ 2 การติดตามการบังคับใช้ทั้งกฎหมายหรือนโยบาย ได้แก่ นครศรีธรรมราช

กลุ่มที่อยู่ใน ขั้นตอนที่ 3 การติดตามประเมินผลของการบังคับใช้กฎหมายหรือนโยบาย ได้แก่ นครศรีธรรมราช

ศูนย์ที่นโยบายได้รับการบรรจุ และ มีการติดตามการบังคับใช้นโยบาย และติดตามประเมินผลของนโยบาย เพื่อได้ข้อมูลไปนำเข้าสู่ฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงต่อไป ได้แก่ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง จ.นครศรีธรรมราช สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในระดับสูงของพลเมืองคือการติดตามกำกับหรือนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ และสะท้อนกลับผลการนำไปใช้นั้น เนื่องจากศูนย์นครศรีธรรมราชมีการเสนอแผนการพัฒนาจังหวัดร่วมกับภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดตั้งแต่ปี 2556 เรียกว่า แผนพัฒนาจังหวัด ฉบับเจ้าเมือง หรือ “แผนเจ้าเมือง” ซึ่งได้กลายเป็นแผนพัฒนาจังหวัดที่ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชทำงานร่วมกับพลเมือง และ ภาคประชาสังคม ติดตามการทำงานประเด็นปัญหาหรือประเด็นการพัฒนาที่บรรจุในแผนนั้น และ นำเสนอผลสะท้อนกลับในการประชุมจังหวัดที่มีภาค

พลเมืองเป็นตัวแทนร่วมประชุมทุกปี กล่าวได้ว่าการติดตามการนำไปปฏิบัติ ประเมินผล การนำกลับไปสู่หน่วยงานอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจน รวมทั้ง ศูนย์จะนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายที่ได้รับ การพัฒนาจากพลเมืองในโรงเรียนพลเมือง เพื่อให้บรรลุลงในแผนพัฒนาจังหวัด ฉบับเจ้าเมืองทุกปีงบประมาณอีกด้วย (สุจารี แก้วคง, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2565) จึงกล่าวได้ว่า ศูนย์จังหวัด นครศรีธรรมราช ได้สร้างกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมของพลเมืองในพื้นที่ได้ไม่สิ้นสุดตามวงจรมติ นโยบายสาธารณะ

นอกจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะแล้ว บางศูนย์ยังใช้การเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะ เพื่อเรียกร้องให้ผู้เกี่ยวข้องแก้ไขปัญหา ได้แก่ ศูนย์จังหวัดสมุทรสงคราม ประท้วงการจัดการกลืนฟาร์มหมูและปล่อยน้ำเสียลงคลอง และ ศูนย์จังหวัดสงขลา ประท้วงประเด็นปัญหาที่เป็นปัจจุบันหลาย ๆ ประเด็น

ตารางที่ 4.7 แสดงผลกิจกรรมปฏิรูปที่ (3) การสร้างความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติ ที่ได้รับการส่งเสริมจากศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 28 ศูนย์

ผลการดำเนินงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง กิจกรรมปฏิรูปที่ (3) ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง	
<i>การสร้างความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติ</i>	
โครงการ	ศูนย์
โครงการเลือกตั้งสมานฉันท์ ผ่านกระบวนการเลือกตั้งปรองดองสมานฉันท์	ร้อยเอ็ด

จากตารางแสดงศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองที่ผ่านโครงการ/กิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ ตามกิจกรรมปฏิรูปที่ (3) โดยโครงการเลือกตั้งสมานฉันท์ ผ่านกระบวนการเลือกตั้งปรองดองสมานฉันท์ ภายใต้อำนวยการเมืองภาคพลเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ดำเนินโครงการมาเป็นระยะเวลา 6 ปี เป็นกระบวนการที่ทำให้การเลือกตั้งระดับท้องที่ที่อยู่ภายใต้โครงการไม่มีการใช้เงินซื้อเสียงและหลังการเลือกตั้งไม่มีความแบ่งแยกฝักฝ่าย แต่ผู้ที่สมัครกลับมา ร่วมกันทำงานเพื่อหมู่บ้าน ซึ่งโครงการดังกล่าวของจังหวัดร้อยเอ็ดนี้กำลังขยายต่อเนื่องต่อไปภายใต้อำนวยการเมืองภาคพลเมือง

สำหรับวัตถุประสงค์ที่ 1 ของงานวิจัย พบว่าศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองใช้กลไก วิธีการ เครื่องมือ หรือกระบวนการในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมืองด้วยการอบรมด้วยโครงการ BR1 ซึ่งเป็นโครงการในภารกิจรับผิดชอบของสถาบัน

พระปกเกล้า รองลงมาใช้เวทีสาธารณะ เพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้และสร้างการมีส่วนร่วมโดยเรียกชื่อกิจกรรมดังกล่าวแตกต่างกันไป แต่ทั้งหมดดำเนินการตามแนวคิดการสร้างพื้นที่ประชาธิปไตยสำหรับทุกคนเข้ามีส่วนร่วม

ผลการส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยทั่วประเทศภายใต้โครงการและกิจกรรมของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองนั้น สามารถสร้างการเรียนรู้ด้านความรู้การเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขได้ตามเป้าหมายของการปฏิรูปการเมืองในกิจกรรมปฏิรูปที่ (1) โดย **ความรู้หลักคือการเมืองการปกครอง หลักการประชาธิปไตย สิทธิหน้าที่พลเมือง สิทธิชุมชน การมีส่วนร่วม** ซึ่งเป็นความรู้สำหรับการเป็นพลเมืองได้อย่างเหมาะสม ผลยังแสดงการยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยของพลเมืองภายใต้การดำเนินงานและโครงการของศูนย์ทั้งด้านการเคารพสิทธิและหน้าที่ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และ การสนับสนุนประชาธิปไตย

ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ยังได้ส่งเสริมพลเมืองที่มีส่วนร่วมทางการเมืองในกระบวนการนโยบายสาธารณะ กิจกรรมปฏิรูปที่ (2) *ตั้งแต่การมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อร่วมพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาชุมชน ร่วมกันพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย ร่วมกันขับเคลื่อนเพื่อผลักดันให้ข้อเสนอเชิงนโยบายได้รับการกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะเพื่อบังคับใช้ (เช่น ศูนย์อุบลราชธานี นครพนม ชัยภูมิ สุพรรณบุรี อุดรดิตถ์ สกลนคร) ร่วมผลักดันจนได้รับการบรรจุเป็นนโยบาย (เช่น ศูนย์กาฬสินธุ์ เชียงราย เลย ลำพูน ปทุมธานี) และ ร่วมติดตามกำกับประเมินผลนโยบายรวมทั้งในข้อมูลสะท้อนกลับ (เช่น ศูนย์นครศรีธรรมราช)*

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลได้พบว่าขณะที่มีกระบวนการส่งเสริมไปในทิศทางเดียวกัน เช่น การอบรมให้ความรู้หรือการมีเวทีสาธารณะพูดคุยแลกเปลี่ยน ยังพบศูนย์ที่มีความแตกต่างของวิธีในการใช้สร้างการมีส่วนร่วม เช่น ศูนย์จังหวัดสงขลา และสมุทรสงคราม ที่ใช้การเคลื่อนไหวเรียกร้องแบบรวมกลุ่มรวมหมู่ในพื้นที่สาธารณะ เรียกร้องโดยตรงต่อผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งสะท้อนถึงบริบทของพื้นที่ที่มีความเฉพาะของประเด็นปัญหาที่เป็นพลวัต เช่น ปัญหาการทำลายเขาแดง แหล่งโบราณคดี จังหวัดสงขลา เพื่อการลงทุน หรือ ปัญหาการปล่อยน้ำเสียลงให้แม่น้ำ ของจังหวัดสมุทรสงคราม ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวแม้มีกฎหมายหรือนโยบายบังคับ เป็นต้น

ทั้งหมดอธิบายได้ว่า ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้าได้ส่งเสริมพลเมืองไทยในพื้นที่ให้ตอบสนองต่อทั้งเป้าหมาย (end) ของการปฏิรูปการเมือง และทั้งเป็นกระบวนการ (mean) ที่จะนำไปเกิดการปฏิรูปการเมือง เป็นไปตามเป้าหมายของการปฏิรูปการเมืองในกิจกรรมปฏิรูปที่ (1) และ กิจกรรมปฏิรูปที่ (2)

4.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ 2 ข้อเสนอแนะรูปแบบการส่งเสริมความเป็นพลเมือง เพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์และขยายผลต่อไป

ตารางที่ 4.8 แสดงข้อเสนอต่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง จากระดับโครงสร้างสู่ระดับปัจเจกบุคคล

หัวข้อ	หมวดหมู่	ข้อเสนอ
รัฐ	โครงสร้าง	<ul style="list-style-type: none"> - ภาครัฐและภาคการเมืองต้องมีเป้าหมายปฏิรูปการเมืองที่แท้จริง - โครงสร้างสังคมการเมือง ทั้งในพื้นที่ และ ข้าราชการ ต้องเปลี่ยนหรือปรับให้เข้ากับการเมืองของพลเมือง ในฐานะพลเมืองเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนา ซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจการปกครอง และต้องไม่ชี้นำประชาชน - ยึดคุณค่าประชาธิปไตยสากลให้ชัดเจน - รัฐต้องยอมรับความหลากหลายที่มีอยู่ในสังคมและส่งเสริมความเป็นพลเมืองท่ามกลางความหลากหลายนั้น - ทหารกลับกรมกอง ต้องไม่มีการรัฐประหาร - กระจายอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ หนุนเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปฏิรูปท้องถิ่น - ส่งเสริมการเมืองนโยบายสาธารณะอย่างมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น ให้มีท้องถิ่นจัดการตนเอง - ให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด - เน้นการเมืองภาคพลเมือง - ทั่วประเทศกำหนดให้มีเวทีสมัชชาประชาชนให้พูดคุยทางตรง และพูดคุยเรื่องการเมือง ในทุกพื้นที่ - กำหนดให้กิจกรรมส่งเสริมพลเมืองเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เน้นลงมือปฏิบัติ ไม่ใช่เพียงการอบรม
การเลือกตั้งและนักการเมือง	โครงสร้างทางการเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - การเลือกตั้งต้องบริสุทธิ์ยุติธรรม free & fair vote - นักการเมืองเป้าหมายหลักของการปฏิรูปต้องทำให้เกิดผลจริง - ส่งเสริมการเลือกตั้งโดยให้นโยบายเป็นตัวนำ - กำหนดให้นักการเมืองสังกัดพรรคการเมือง

หัวข้อ	หมวดหมู่	ข้อเสนอ
		<p>-จัดให้มีช่องทางให้มีการติดตามประเมิน สื่อสาร และ รับฟังความต้องการของประชาชน</p> <p>-ส่งเสริมอุดมการณ์ทางการเมืองในพรรคการเมือง และนักการเมือง</p> <p>-ผู้นำท้องถิ่นหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งควรได้รับการส่งเสริมความรู้จากสถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองสำหรับสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น</p>
สถาบันพระปกเกล้า	ปฏิบัติการของรัฐ	<p>-เน้นงานเชิงยุทธศาสตร์</p> <p>-เน้นความเป็นวิชาการมากกว่าการเมือง เพื่อให้เป็นศูนย์กลางความรู้ด้านพลเมือง หรือเป็นสถาบันเพื่อการเรียนรู้ของจังหวัด</p> <p>-เน้นพัฒนากระบวนการมากกว่าเนื้อหาความรู้ทั่วไป (ที่ยกเว้นความรู้เฉพาะ) พัฒนาเครื่องมือและวิธีการให้ความรู้ที่หลากหลาย ส่งเสริมความรู้และนวัตกรรมที่ทันสมัย</p> <p>-ควรมีหลักสูตรหรือชุดวิชาประชาธิปไตยให้เหมาะสมกับทุกกลุ่มเป้าหมาย และทุกวัย</p> <p>-ส่งเสริมให้ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองระดับจังหวัดเป็นที่รู้จัก เพื่อเป็นกลไกในการปฏิรูป พัฒนาการเมือง และพัฒนาประชาธิปไตย</p> <p>-ให้สถาบันพระปกเกล้าเชื่อมเครือข่ายภาคส่วนให้เป็นเบื้องต้นเพื่อเสริมพลังให้ศูนย์ระดับจังหวัด</p> <p>-ให้มีการกำหนดแผนกิจกรรมชัดเจนระยะยาว และติดตามอย่างเป็นระบบ</p> <p>-ส่งเสริมศูนย์ในพื้นที่ด้วยงบประมาณที่เพิ่มขึ้น และส่งเสริมการขยายผล</p>
ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองระดับจังหวัด	ปฏิบัติการในระดับพื้นที่	<p>-ต้องสามารถเชื่อมโยง 3 ระดับ คือ ระดับที่ 1 ศูนย์ระดับจังหวัด เชื่อมกับสถาบันพระปกเกล้า ระดับที่ 2 เชื่อมกับหน่วยงานรัฐที่เข้าร่วมกิจกรรม และ ระดับที่ 3 เชื่อมกับบริบทพื้นที่แต่ละแห่งพัฒนาความรู้</p> <p>-ต้องเชื่อมต่อความรู้สู่ชุมชนได้ สร้างการเรียนรู้ให้ชุมชน รู้ว่าต้องทำงานขับเคลื่อนอย่างไร</p> <p>-ต้องจัดการเชิงกลยุทธ์ ทำงานด้วยเครือข่าย เน้นการลงมือปฏิบัติ</p>

หัวข้อ	หมวดหมู่	ข้อเสนอ
		<ul style="list-style-type: none"> -ให้ใช้โรงเรียนพลเมืองเป็นกลไกให้ครบทุกพื้นที่ในจังหวัด -ศูนย์การทำงานหนุนเสริมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ชุมชน	ฐานรากของโครงสร้าง	<ul style="list-style-type: none"> -การเมืองเข้มแข็งด้วยพลเมืองที่เข้มแข็ง ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่มีความผูกพันกับชุมชน -ต้องส่งเสริมให้พลเมืองในชุมชนมีความรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตได้ มีวิธีการ วิเคราะห์เป็น รู้สิทธิ เสรีภาพ คุณค่าประชาธิปไตย -รู้กฎหมาย รู้เลือกผู้แทน รู้เท่าทัน ต้องตื่นรู้ รู้ในทุกอย่างที่ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบตายตัว -ไม่อยู่ในสภาวะจำยอม ใส่ใจและเห็นประโยชน์ส่วนรวม รับผิดชอบต่อส่วนรวม -ให้มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายชุมชนโดยให้ความสำคัญกับความแตกต่างและเอกลักษณ์พื้นที่ -ให้ใช้การส่งเสริมผ่านวิทยาลัยชุมชน
พลเมืองไทย	ผู้กระทำการในโครงสร้าง	<ul style="list-style-type: none"> -ต้องเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นตื่นตัว (Active Citizen) ทั้งสังคมไทย -ต้องเป็นพลเมืองที่มีศักยภาพและกำหนดชีวิตตัวเอง -มุ่งเยาวชนคนรุ่นใหม่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก สร้างพลเมืองประชาธิปไตยคุณภาพไว้เป็นฐานสำคัญให้สังคมการเมือง -ให้ความสำคัญกับความแตกต่างหลากหลายที่มีอยู่ในสังคมทุกมิติ -ให้ตระหนักในการติดตามตรวจสอบผู้แทนและการเลือกตั้งให้ถือเป็นหน้าที่พลเมือง -สร้างแกนนำประชาธิปไตยระดับตำบลไว้เหมือนการสร้างตัวแทนเกษตรกร

จากตารางแสดงข้อเสนอต่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง ต้องส่งเสริมตั้งแต่ระดับโครงสร้างของสังคมการเมือง กล่าวคือ รัฐต้องมีเป้าหมายการปฏิรูปที่แท้จริง ซึ่งอาจหมายถึงความมุ่งมั่นตั้งใจ ซึ่งเมื่อเป็นดังนั้นแล้วองคพายพในสังคมการเมืองและข้าราชการในทุกกระดับต้องปรับเปลี่ยนและปรับตัวเพื่อเป็นบริบทของโครงสร้างและบริบททางสังคมที่ทำให้เกิดการ

ปฏิรูปด้านการเมืองขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ภาครัฐต้องจัดให้มีการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น ในฐานะหน่วยที่ใกล้ชิดกับพลเมืองมากที่สุด

นอกจากนั้น ในทางการเมือง การเลือกตั้งซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญทำให้ได้มาซึ่งผู้แทนราษฎรนั้นต้องเป็นไปอย่างมีอิสระในการตัดสินใจเลือกและมีความยุติธรรมต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งทุกคน (free and fair) เพื่อที่จะได้นักการเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งเมื่อประกอบกับการมีพลเมืองที่มีความรู้ ใช้เหตุผล เข้าใจในอุดมการณ์ ใช้หลักการเชิงนโยบายเป็นผู้เลือกตั้ง มีการกำกับ การเลือกตั้ง มีการติดตามตรวจสอบผู้แทน แล้วนั้น การเมืองระบบตัวแทนก็จะได้รับการปฏิรูปและมีการเมืองในภาคผู้แทนที่มีประสิทธิภาพและทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนร่วม

จากระดับโครงสร้างรัฐและการเมืองการปกครองดังกล่าว การทำงานเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่มีการกำหนดเป็นภารกิจหลักของหน่วยงานเช่นสถาบันพระปกเกล้า นั้น ได้มีข้อเสนอให้ทำงานเชิงยุทธศาสตร์ เน้นความเป็นวิชาการ พัฒนาความรู้ชุดวิชา หลักสูตร กระบวนการ และเครื่องมือที่ทันสมัยสำหรับส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง เพื่อเป็นศูนย์กลางในการส่งต่อความรู้สู่การส่งเสริมพลเมืองให้ขยายผลทั่วประเทศ

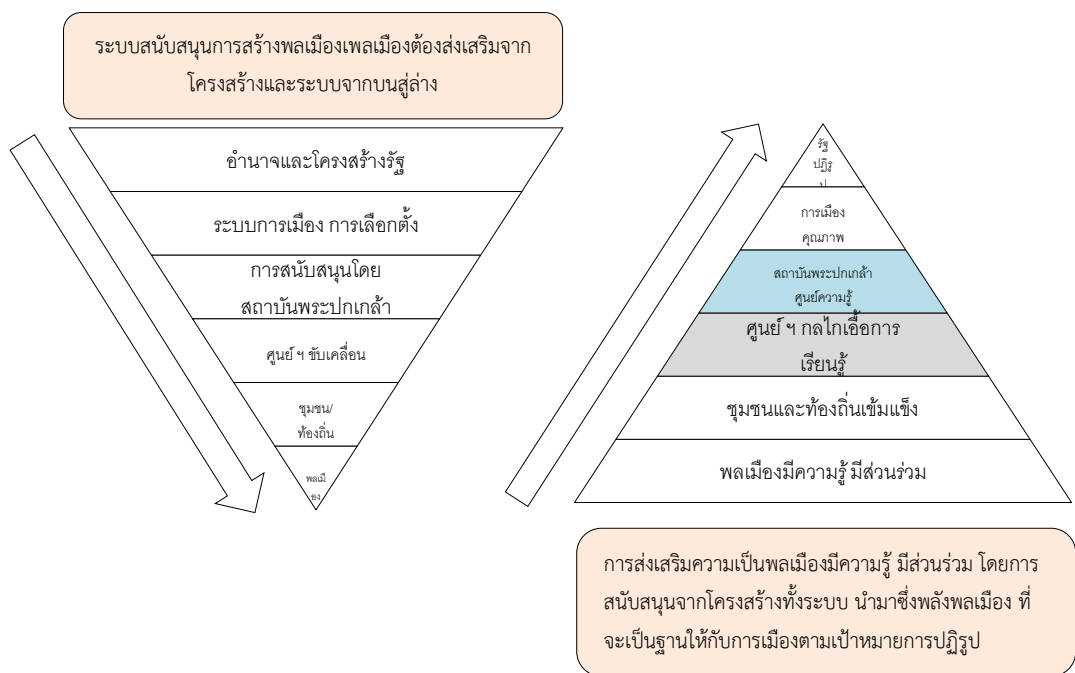
ในระดับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ในฐานะฝ่ายปฏิบัติการระดับพื้นที่ที่ต้องเชื่อมโยงกับสถาบันพระปกเกล้า มีข้อเสนอให้ทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานรัฐในพื้นที่ และ เชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่ ทั้งเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติและถอดบทเรียนเพื่อเรียนรู้พัฒนาการทำงานส่งเสริมความเป็นพลเมือง ทั้งนี้ มีข้อเสนอให้ทำงานเชิงกลยุทธ์ ด้วยเครือข่ายและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเน้นการลงมือปฏิบัติ โดยใช้โรงเรียนพลเมืองเป็นกลไกสำหรับศูนย์ทุกจังหวัด

ในระดับชุมชนซึ่งหน่วยสังคมของการรวมกลุ่มของพลเมืองในการบริหารจัดการสังคมนั้นให้มีความสงบสันติ ด้วยหลักการประชาธิปไตย ชุมชนยังสามารถแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนการพัฒนาประเด็นต่าง ๆ ได้นั้น ชุมชนต้องเข้มแข็งและต้องการมีส่งเสริมให้เข้มแข็งภายใต้หลักประชาธิปไตยที่เคารพบริบทและอัตลักษณ์ของชุมชน ๆ นั้น การส่งเสริมและสนับสนุนให้พลเมืองได้ร่วมในชุมชนที่เข้มแข็งนั้น จะนำไปสู่พลเมืองที่ตื่นรู้ ผูกพันกับการมีส่วนร่วมเพื่อชุมชนและประโยชน์สาธารณะ และจะนำไปสู่การเข้าใจการเมืองระดับชาติ และ นำมาซึ่งการเป็นผู้เลือกตั้งที่มีคุณภาพนำไปสู่การเมืองที่มีคุณภาพได้

ในระดับปัจเจกบุคคลพลเมืองต้องเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมือง นั่นคือเป็นผู้มีความรู้พื้นฐานการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทักษะในการเป็นพลเมืองประชาธิปไตย และยึดมั่นต่อความเป็นประชาธิปไตย นอกจากนี้ในฐานะปัจเจกพลเมืองต้องมีความผูกพันกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่าเป็นเรื่องที่พลเมืองต้องถือเป็นภาระหน้าที่ และต้องเป็น

พลเมืองที่กระตือรือร้นต่อประเด็นสาธารณะ ให้ความสนใจ ใส่ใจ ร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนา ทั้งในระดับชุมชน สังคม และระดับชาติ

กล่าวโดยสรุปข้อเสนอต่อการส่งเสริมพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง คือ ภาพรวมของโครงสร้างต้องเปิดรับและปรับเปลี่ยนโครงสร้างและการทำงานเพื่อสนับสนุนการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อการปฏิรูปด้านการเมืองด้วย ด้านการเลือกตั้งซึ่งเป็นประตูสู่คุณภาพการเมือง ต้องมีนัยการเมืองคุณภาพ ผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งที่มีคุณภาพ เพื่อให้การเลือกตั้งมีคุณภาพ ท่ามกลางองค์พายุของรัฐที่ดูแลการเลือกตั้งได้มีกระบวนการส่งเสริมความเป็นพลเมืองไว้ในทุกหนแห่ง การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและเป็นพลเมืองที่ขับเคลื่อนปฏิรูปด้านการเมืองได้ สำหรับระดับชุมชนฐานของสังคมที่มีการรวมกลุ่มรวมพลังของพลเมืองทั้งหลายต้องได้รับการส่งเสริม ทั้งในการทำงานร่วมกัน การขับเคลื่อนและ ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้โครงสร้างต้องสนับสนุนให้ชุมชนได้เรียนรู้ ได้กำหนดชีวิตของตนเอง และค่อย ๆ พัฒนาศักยภาพของชุมชน ทั้งนี้โครงสร้างระดับรัฐที่ใกล้กับชุมชนมากที่สุดคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ภาพที่ 4.1 แสดงข้อเสนอต่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง

ภาพนี้ แสดงให้เห็นว่า การปฏิรูปด้านการเมืองเกิดขึ้นได้ ต้องมีการปฏิรูปตั้งแต่โครงสร้างอย่างจริงจัง แล้วนั่นจึงจะทำให้พลเมืองมีพลังนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิรูปที่แท้จริงได้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษางานส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการด้านการเมืองของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และ ข้อเสนอแนะรูปแบบการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์และขยายผลต่อไป ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสารรายงาน ข้อมูลของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง และเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากพื้นที่ จากศูนย์ที่ได้รับรายงานผลการดำเนินงานในระดับดีมากและระดับดีประจำปี 2564 โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม จากประธาน รองประธาน และเลขาธิการ ฯ และ ผู้เข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ รวม 214 คน วิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis)

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 งานส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการด้านการเมืองของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง

ผลวิจัยจาก 28 ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ผู้ให้ข้อมูล 214 คน พบว่า ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองใช้กระบวนการส่งเสริมส่งเสริมความเป็นพลเมืองจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มการอบรมให้ความรู้ (education) จำนวน 25 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์จังหวัดลำพูน เชียงราย ระนอง สงขลา แม่ฮ่องสอน สุราษฎร์ธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด เลย นครศรีธรรมราช อุบลราชธานี สตูล สมุทรสงคราม ศรีสะเกษ นครพนม ยะลา บึงกาฬ ชัยภูมิ นครราชสีมา สุพรรณบุรี ตราด นครราชสีมา พะเยา จันทบุรี และ อุดรดิตถ์

2) กลุ่มการใช้พื้นที่สาธารณะ (public spaces) จำนวน 22 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์จังหวัด ลำพูน ระนอง สงขลา กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด น่าน นครศรีธรรมราช ปทุมธานี อุบลราชธานี สตูล สมุทรสงคราม ศรีสะเกษ นครพนม บึงกาฬ สกลนคร ชัยภูมิ นครราชสีมา สุพรรณบุรี ตราด นครราชสีมา พะเยา และ อุดรดิตถ์ เป็นการที่ใช้พื้นที่สาธารณะในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปัญหาหรือประเด็นของชุมชนหัวข้อในการพูดคุยเพื่อการเรียนรู้ (problem-based Learning) เกิดเครือข่ายในการทำงานและเรียนรู้ร่วมกัน (cooperate learning)

3) กลุ่มโรงเรียนพลเมือง จำนวน 11 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์จังหวัด เชียงราย สงขลา แม่ฮ่องสอน สุราษฎร์ธานี กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด เลย นครศรีธรรมราช ปทุมธานี ศรีสะเกษ และ ยะลา

โรงเรียนพลเมือง เป็นการรวมกลุ่มของประชาชนทั่วไปที่ประสงค์เรียนรู้การเมืองการปกครอง และความเป็นพลเมืองรวมตัวกันเปิดเป็นโรงเรียนพลเมือง โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบัน พระปกเกล้า ดำเนินการเรียนการสอนตามอัธยาศัยโดยวิทยากรหรือผู้ทรงคุณวุฒิหรือปราชญ์ชาวบ้าน ในพื้นที่หรือเรียนรู้แลกเปลี่ยนกันในกลุ่มผู้เรียน เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้แบบกึ่งโครงสร้าง ที่มีทั้งการเรียนการสอนและฝึกทักษะการมีส่วนร่วม กำหนดระยะเวลาเรียนรวมอย่างน้อย 120 ชั่วโมง

4) กลุ่มใช้ผู้มีความรู้เป็นต้นแบบขยายผล จำนวน 2 ศูนย์ ได้แก่ สงขลา และ แม่ฮ่องสอน

สำหรับความรู้ที่ผู้ผ่านโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองได้รับ และ สอดคล้องกับเป้าหมายการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง ตามกิจกรรมปฏิรูปที่ (1) เรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้

ความรู้กลุ่มที่ 1 สิทธิ เสรีภาพ บทบาทหน้าที่ของพลเมือง ระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และการเมืองระบบรัฐสภา โดยศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 26 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 2 ความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย หน้าที่พลเมือง การปฏิบัติตามกฎหมาย ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม ขั้นตอนการมีส่วนร่วม การกำหนดนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม การตระหนักในอำนาจตนเอง สิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิส่วนบุคคล สิทธิผู้บริโภค มีศูนย์ที่ ให้ความรู้กลุ่มดังกล่าวกับพลเมืองกลุ่มละ 21 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 3 สิทธิชุมชน สิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อม นโยบายสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม รู้และเข้าใจปัญหาชุมชน รู้จักปัญหาในท้องถิ่น ในจังหวัด การอยู่ ร่วมกันในชุมชน การดูแลชุมชน การดูแลจัดการตัวเอง และการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กำหนด ทิศทางของตน พึ่งตนเอง กฎกติกาในการอยู่ร่วมกัน โดยศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 15 ศูนย์

ความรู้กลุ่มที่ 4 หลักการประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย การเคารพเสียงข้างมาก การเมืองและการวิเคราะห์การเมือง ความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้ง โดยศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง 8 ศูนย์

นอกจากนี้ยังมีความรู้ในกลุ่มอื่น ๆ ที่พลเมืองได้รับตามบริบทความต้องการของชุมชนและ ท้องถิ่น ได้แก่ ความเป็นผู้นำ การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร การเขียนโครงการ การคิดวิเคราะห์ การ คิดอย่างเป็นระบบ การใช้ข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาได้ กฎหมายในชีวิตประจำวัน ความรู้เกี่ยวกับอาชีพ ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการขยะ การจัดการระบบ น้ำประปา

พบว่ากลุ่มเป้าหมายแสดงความยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตยในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านการเคารพสิทธิและหน้าที่ คือ ร้อยละ 75.23 เห็นว่าสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครอง ร้อยละ 72.89 เห็นว่าเราไม่ควรยึดความคิดเห็นของตนเอง ร้อยละ 71.9 เห็นว่า ทุกคนเต็มใจที่จะเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมทุกครั้งเมื่อมีโอกาส ร้อยละ 62.15 เห็นว่าไม่ว่าจะรวยหรือจน ทุกคนได้รับการดูแลจากรัฐบาลอย่างเท่าเทียมกัน ร้อยละ 55.6 เห็นว่า ทุกคนเต็มใจที่จะเสียภาษีเสมอ ร้อยละ 47.2 คิดว่า รัฐบาลมีการปิดกั้นไม่ให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ

ด้านการมีส่วนร่วมและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประเด็นการดำเนินการเมื่อพลเมืองมีปัญหส่วนตัว ปัญหาครอบครัว ปัญหาในย่านที่อยู่อาศัย หรือปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและนโยบายของรัฐ พบว่า ร้อยละ 81.77 ติดต่อกับชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ร้อยละ 59.81 ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือตัวแทนทางกฎหมาย ร้อยละ 40.18 ติดต่อกับผู้มีบารมี ผู้มีอิทธิพล และผู้นำทางความคิดในท้องถิ่นนอกเหนือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ร้อยละ 37.39 ติดต่อกับสื่อมวลชน ร้อยละ 25.24 ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ระดับสูง เช่น ผู้ว่าฯ อธิบดี

สำหรับประเด็นการกระทำการในฐานะพลเมืองเพื่อมีส่วนร่วม พบว่า ร้อยละ 89.25 ร่วมกับผู้อื่นเพื่อพยายามที่จะแก้ปัญหาท้องถิ่น ร้อยละ 30.84 ร่วมกับผู้อื่นในการเขียนจดหมายร้องเรียน/ร้องทุกข์ ร้อยละ 19.16 เข้าร่วมการเดินขบวนประท้วง/คัดค้าน ร้อยละ 6.55 ใช้กำลังหรือความรุนแรงเพื่อผลทางการเมือง

ด้านการสนับสนุนประชาธิปไตย พบว่า ร้อยละ 64.02 พุดคุยเรื่องเหตุการณ์สถานการณ์ทางการเมืองเมื่ออยู่กับครอบครัว/เพื่อน ร้อยละ 62.61 มีความสนใจเรื่องการเมือง ร้อยละ 61.21 คิดว่า บางครั้งการเมืองและการปกครองซับซ้อนมากจนยากที่จะเข้าใจ ร้อยละ 25.28 เห็นด้วยกับการยกเลิกระบบรัฐสภาและการเลือกตั้ง แล้วหาผู้นำที่เข้มแข็งมาบริหารประเทศ ร้อยละ 24.77 ยอมรับกับการมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวในการเลือกตั้งและบริหารประเทศ ร้อยละ 22.9 เห็นด้วยกับการยกเลิกระบบการเลือกตั้งและระบบรัฐสภาและมีผู้เชี่ยวชาญทำการตัดสินใจในนามของประชาชน ร้อยละ 13.55 ยอมรับกับการมีทหารควรเข้ามาปกครองประเทศ

สำหรับการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ พบว่าศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในหมู่พลเมือง ทั้งในระดับชุมชนและในระดับรัฐ สอดคล้องกับเป้าหมายการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองตามกิจกรรมปฏิรูปที่ (2) ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มส่งเสริมการมีส่วนร่วมระดับชุมชนในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองจังหวัดสงขลา แม่ฮ่องสอน ร้อยเอ็ด สมุทรสงคราม สตูล ศรีสะเกษ ชัยภูมิ ตราด

ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา หรือ พัฒนาชุมชน จนสามารถกำหนดกฎ กติกา ข้อตกลง ร่วมกัน หรือ ธรรมนูญชุมชน ใช้ปฏิบัติร่วมกัน

โดยมีประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนนำมาพัฒนาเป็นข้อตกลงร่วมกัน อย่างมีส่วนร่วมในการใช้และรักษาทรัพยากรร่วมกัน เช่น ลุ่มน้ำ (ธรรมนูญลุ่มน้ำของจังหวัด สงขลา) ป่าต้นน้ำ (กฎรักษาป่าต้นน้ำของจังหวัด แม่ฮ่องสอน) ขยะ (ธนาคารขยะเสลภูมิของจังหวัด ร้อยเอ็ด และ การจัดการขยะของจังหวัด ตราด) ความยุติธรรมและการรู้กฎหมาย (ศูนย์ยุติธรรมชุมชนของ จังหวัด สตูล) ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน (ถนนสายวัฒนธรรมในชุมชนของจังหวัด ศรีสะเกษ)

กลุ่มที่ 2 กลุ่มส่งเสริมการมีส่วนร่วมระดับนโยบายต่อรัฐ แบ่งออกเป็นกลุ่มตามวงจรรณโยบาย สาธารณะภาพที่ 2.1 คือ (ก) กลุ่มที่อยู่ในขั้นนำเข้าข้อเสนอ (ข) กลุ่มที่ข้อเสนอได้รับการจัดทำเป็น นโยบายสาธารณะ และ (ค) กลุ่มที่ติดตามผลของนโยบายที่ออกมาใช้ พบว่า

(ก) กลุ่มที่อยู่ในขั้นนำเข้าข้อเสนอเชิงนโยบาย ประกอบด้วย

1) กลุ่มที่อยู่ระหว่างพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย จากประเด็นปัญหา จำนวน 4 ศูนย์ ได้แก่ 1) ศูนย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประเด็นการจัดการจัดการขยะ 2) ศูนย์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประเด็น การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง 3) ศูนย์จังหวัดยะลา ประเด็นการจัดการน้ำยางบนถนน 4) ศูนย์จังหวัด ระนอง ประเด็นท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2) กลุ่มที่อยู่ระหว่างขับเคลื่อนเพื่อผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายให้หน่วยงานที่มี อำนาจหน้าที่ จำนวน 6 ศูนย์ ได้แก่ 1) ศูนย์จังหวัดอุบลราชธานี ใช้การจัดเวทีเสวนาและนำเสนอ ข้อเสนอเชิงนโยบายจัดการน้ำ ปี 2563-2565 ให้กับผู้ว่าราชการจังหวัด ตั้งแต่ปี 2562 2) ศูนย์จังหวัด นครพนม เสนอให้เทศบาลเมืองนครพนมและหน่วยงานการประปา ด้วยข้อเสนอเชิงนโยบายการ จัดการน้ำประปา 3) ศูนย์จังหวัดชัยภูมิ เสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการน้ำประปาให้กับเทศบาล ตำบลโคกม่วง 4) ศูนย์จังหวัดสุพรรณบุรี เสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยข้อเสนอเชิงนโยบาย ประเด็นความปลอดภัยทางอาหาร 5) ศูนย์จังหวัดอุดรดิตถ์ เสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วย ข้อเสนอเชิงนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 6) ศูนย์จังหวัดสกลนคร เสนอเทศบาลเมืองให้ จัดทำเทศบัญญัติ ด้วยข้อเสนอเชิงนโยบายและแผนการดำเนินงาน 4 นโยบาย ได้แก่ ความมั่นคงทาง อาหาร ที่ดินและที่ทำกิน อาชีพ และสิทธิการใช้น้ำ 7) ศูนย์จังหวัดนครราชสีมา เสนอองค์การบริหาร ส่วนตำบล ประเด็นการบริหารจัดการน้ำ-น้ำท่วม/น้ำแล้ง

(ข) กลุ่มที่ข้อเสนอเชิงนโยบายได้รับการจัดทำเป็นนโยบายโดยหน่วยงานที่มีอำนาจ หน้าที่ จำนวน 6 ศูนย์ ได้แก่ 1) ศูนย์จังหวัดเชียงราย ธรรมนูญจังหวัด และ นโยบายแก้ไขปัญหา ทุจริต กำหนดนโยบายโดยผู้ว่าราชการจังหวัด 2) ศูนย์จังหวัดกาฬสินธุ์ นโยบายด้านการจัดการขยะ ออกเป็นเทศบัญญัติ 3) ศูนย์จังหวัดเลยกำหนดนโยบายโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม 4) ศูนย์จังหวัดลำพูนการจัดการสิ่งแวดล้อมหน่วยงานอำนาจหน้าที่คือเทศบาล และ
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 5) ศูนย์จังหวัดปทุมธานีการแก้ปัญหาตลาดสดหน่วยงานอำนาจหน้าที่คือเทศบาล
และ 6) ศูนย์จังหวัดนครศรีธรรมราช แผนพัฒนาจังหวัด ฉบับเจ้าเมือง หน่วยงานอำนาจหน้าที่คือ
จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้ว่าราชการจังหวัด

(ค) กลุ่มที่ติดตาม ประเมินผลของการบังคับใช้กฎหมายหรือนโยบาย จำนวน 1
ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาการเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยติดตามการดำเนินการแก้ไขปัญหาและ
พัฒนาที่พลเมืองเสนอไว้ในแผนพัฒนาจังหวัด ฉบับเจ้าเมือง ที่พลเมืองเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัด
เป็นการติดตามการทำงานตามแผนและประเมินผลการดำเนินการตามนโยบายสาธารณะ และ
นำเสนอผลสะท้อนกลับในการประชุมร่วมกับจังหวัดที่มีภาคพลเมืองเป็นตัวแทนร่วมประชุมทุกปี
กล่าวได้ว่าการติดตามการนำไปปฏิบัติ ประเมินผล การนำกลับไปสู่หน่วยงานอำนาจหน้าที่อย่าง
ชัดเจน

สรุปได้ว่าศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองใช้การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของพลเมืองไทย
ด้วยการอบรมให้ความรู้ และมีการใช้พื้นที่สาธารณะ เช่น เวทีเสวนา เวทีสมัชชา เวทีแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ เวทีสัมมนา เวทีเครือข่าย และโรงเรียนพลเมือง เป็นพื้นที่เรียนรู้ทักษะประชาธิปไตยและการมี
ส่วนร่วมโดยมีประเด็นปัญหาหรือประเด็นพัฒนาชุมชนและสังคมเป็นประเด็นหลักในการเรียนรู้วิถี
ประชาธิปไตย จนเกิดธรรมเนียมชุมชน และยกระดับเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย
สาธารณะ ตั้งแต่พัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย ผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายสู่หน่วยงานอำนาจหน้าที่
และ กำกับติดตาม ตรวจสอบและประเมินนโยบายสาธารณะ แสดงให้เห็นว่างานส่งเสริมความเป็น
พลเมืองไทยในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองสามารถขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง
ได้ตามเป้าหมายของการปฏิรูปการเมืองในกิจกรรมปฏิรูปที่ (1) และ กิจกรรมปฏิรูปที่ (2)

5.1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ 2 ข้อเสนอแนะรูปแบบการส่งเสริมความเป็น พลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์และขยายผลต่อไป

พบข้อเสนอต่อการส่งเสริมพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง ดังนี้

(1) การส่งเสริมพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง ทั้งต่อโครงสร้างที่ต้อง
ปรับให้เป็นโครงสร้างที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมผ่านการกระจายอำนาจให้เห็นประชาชนอยู่ใน
กระบวนการและมีโครงสร้างที่สนับสนุนการรวมกลุ่มของพลเมืองในพื้นที่สาธารณะ โครงสร้างที่
ส่งเสริมการพูดคุยแลกเปลี่ยนและถกเถียงให้เหตุผลในประเด็นทางการเมืองและสังคม รวมทั้ง
โครงสร้างที่กำหนดให้กระบวนการนโยบายสาธารณะต้องมีส่วนร่วมที่แท้จริงของพลเมืองไม่เป็นเพียง
พิธีการ

(2) ด้านกระบวนการทัศนในการทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งของพลเมืองและของชุมชนต้องตระหนักเสมอว่า หมายถึง การสร้างให้พลเมืองในชุมชนต้องเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะเจ้าของอำนาจในการปกครอง พลเมืองต้องเข้ามามีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีพลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติเสมอ พลเมืองในฐานะปัจเจกบุคคลต้องตระหนักในอำนาจของตนและตระหนักในหน้าที่ของพลเมืองที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่พลเมืองต้องปฏิบัติภายใต้ระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ พลเมืองต้องกระตือรือร้น (active citizen) ซื่ออ้างต่อการไม่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองใด ๆ ต้องไม่เป็นที่ยอมรับ

(3) ส่งเสริมชุมชนฐานรากของสังคมให้ได้รับการพัฒนาความรู้และศักยภาพเพื่อสามารถบริหารอำนาจการปกครองของตนเอง สามารถกำหนดชีวิตของตนเอง ด้วยการสนับสนุนกิจกรรมการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาพัฒนาท้องถิ่นของตนเพื่อทักษะและความสามารถในการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ ต่อไป การส่งต่อความรู้ต้นแบบหรือทุนทางความรู้สู่ชุมชนฐานรากเพื่อเสริมพลังความรู้ความมั่นใจและตระหนักในการเป็นส่วนสำคัญของสังคมการเมือง

(4) องค์กรหรือหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ต้องมีบทบาทชัดเจนและทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น ด้านการส่งเสริมสนับสนุนองค์ความรู้ นวัตกรรม ด้านการกระตุ้นหรือจุดประกายการลงมือดำเนินการ ด้านการขับเคลื่อนอย่างมียุทธศาสตร์และมุ่งเป้าหมายให้เกิดผล ทั้งนี้ เพื่อการประสานพลัง (synergy) ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.2.1 ความเป็นพลเมืองไทยเพื่อการปฏิรูปการเมือง

ด้านงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมืองนั้น ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองดำเนินการได้สอดคล้องกับเป้าหมายของนโยบายรัฐ และเป็นไปตามแนวคิดพลเมืองคุณภาพที่เหมาะสมกับระบอบการปกครองที่อริสโตเติลได้กล่าวถึงความเป็นพลเมืองไว้ (Barker, Ernest, 1969, pp. 289-290 และ pp. 314-315, อ้างแล้ว) งานส่งเสริมความเป็นพลเมืองของศูนย์จึงยกระดับความเป็นพลเมืองคุณภาพของรัฐไทย ดังผลการวิจัยที่ปรากฏพบความรู้ความเข้าใจในฐานะพลเมืองประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองและในกระบวนการนโยบายสาธารณะของผู้ที่ผ่านโครงการและกิจกรรม อาจกล่าวได้ว่า ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองสามารถเป็นกลไกสำคัญในการทำงานเชิงพื้นที่ทั่วประเทศเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองของไทยเพื่อการปฏิรูปประเทศ ด้านการเมือง สามารถทำงานขับเคลื่อนความเป็นพลเมือง การพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง การ

พัฒนาประชาธิปไตย การสร้างชุมชนเข้มแข็ง และการส่งเสริมการกระจายอำนาจสู่ประชาชนได้ เป็นการทำงานเพื่อการปฏิรูปการเมืองที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการเมือง ของ ลูเซียน พาย (Lucian W. Pye 1966, 33-48 อ้างถึงใน จิระโชค วีระสย, 2551, น.363) ว่าต้องมีส่วนร่วมต้องมีกระบวนการเคลื่อนไหวต้องมีสร้างความเป็นประชาธิปไตยในกระบวนการ และต้องรอคอยให้มีการดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ

ดังนั้น ในภารกิจด้านการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ต้องดำรงไว้ให้มั่นและมีความชัดเจนในเป้าหมายของการทำงาน ตระหนักถึงลักษณะ พลเมืองที่ต้องการส่งเสริม อันได้แก่ พลเมืองต้องเป็นพลเมืองที่รู้ว่าตนมีอำนาจ เพราะประชาธิปไตยอำนาจเป็นของประชาชน ต้องรู้หน้าที่ต้องมีบทบาทในฐานะพลเมืองประชาธิปไตย เป็นพลเมืองที่รู้ และเข้าใจ ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ ยึดมั่นในคุณค่าประชาธิปไตย และเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีความรู้และมีทักษะ โดยใช้กลไกและกระบวนการที่เหมาะสม

5.2.2 กลไกในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง

จากผลการวิจัย ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สามารถเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ซึ่งเป็นทักษะที่สามารถเสริมความมั่นใจในความเป็นพลเมือง การมีความสามารถในการใช้อำนาจทางการเมือง (political efficacy) ความสามารถและทักษะดังกล่าวต้องการการพัฒนาให้ขยายตัวกว้างขวางขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งให้มีความต่อเนื่องในพื้นที่เดิมเพื่อให้เกิดเป็นสำนึกผูกพันกับการเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง (civic engagement) ผลจากการวิจัยพบว่าการใช้พื้นที่สาธารณะ (public space) เป็นกลไกที่มีศักยภาพในการสร้างความเป็นพลเมือง และทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ พลเมืองได้คิดวิเคราะห์แลกเปลี่ยนและฝึกฝนทักษะพลเมืองประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสร้างพื้นที่ประชาธิปไตยหรือพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมนั้น เป็นสิ่งสำคัญในงานส่งเสริมประชาธิปไตย การเสริมพลังพลเมือง การพัฒนานโยบาย และพัฒนาการเมือง ทำให้พื้นที่ที่มีความเป็นกลุ่มก้อนเป็นพลังทางสังคม (social cohesion) สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาด้านการเมืองและสังคม และเสนอว่าพื้นที่นั้นต้องเป็นพื้นที่ที่พลเมืองใช้สิทธิของตน และสร้างสรรค์สิ่งต้องการได้อย่างอิสระ (claimed / created spaces) ซึ่งควรเกิดขึ้นตามธรรมชาติ (organic) ด้วยความประสงค์หรือเป้าหมายเดียวกัน ร่วมแสวงหาสิ่งเดียวกัน สำหรับรูปแบบการขับเคลื่อนอาจเป็นได้ทั้งการรวมตัว อภิปราย การโต้แย้ง หรือการประท้วงต่อต้าน ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมที่เกิดจากพื้นที่ประชาธิปไตยดังกล่าว ควรได้รับการส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ทั้งในระดับรัฐ ระดับท้องถิ่น และในวิถีชีวิตประจำวัน (Gaventa, John, 2005, pp.12-13)

ผลจากการวิจัย ยืนยันได้ว่า ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองสามารถส่งเสริมความเป็นพลเมืองผ่านพื้นที่สาธารณะที่สอดคล้องกับแนวคิดของจอห์น กาวนตี กล่าวคือ ศูนย์สามารถสร้างการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อร่วมพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาชุมชน และ มีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ โดย **ชุมชนร่วมกันพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย ร่วมกันขับเคลื่อนเพื่อผลักดันให้ข้อเสนอเชิงนโยบายได้รับการกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะเพื่อบังคับใช้** ได้แก่ ศูนย์อุบลราชธานี นครพนม ชัยภูมิ สุพรรณบุรี อุตรดิตถ์ สกลนคร **ร่วมผลักดันจนได้รับการบรรจุเป็นนโยบาย** ได้แก่ ศูนย์กาฬสินธุ์ เชียงราย เลย ลำพูน ปทุมธานี และ **ร่วมติดตามกำกับประเมินผลนโยบายรวมทั้งให้ข้อมูลสะท้อนกลับ** ได้แก่ ศูนย์นครศรีธรรมราช

ขณะที่ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองสามารถส่งเสริมความเป็นพลเมืองและการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะได้นั้น กระบวนการเรียนรู้ของการส่งเสริมพลเมืองต้องกระทำการผ่านการถอดบทเรียนและสะท้อนการเรียนรู้ เพื่อเกิดกระบวนการทางปัญญา ทางความคิด ความรู้สึกนึกคิด และประสบการณ์เรียนรู้ (intellectual and affective dimensions) ที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมครั้งต่อ ๆ ไป (transfer of learning) และการเรียนรู้ในฐานะสมาชิกชุมชนที่ผ่านการคิด การเรียนรู้ และการตัดสินใจร่วมกัน เกิดความสัมพันธ์ การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกัน ซึ่งจะเกิดการพัฒนาระบบความคิดของชุมชนในที่สุด

อย่างไรก็ตาม เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมทางการเมืองให้ยั่งยืนและเสริมพลังให้กับพลเมือง (empowered citizen) ได้ ต้องคำนึงถึงเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือ

(1) การมีรัฐหรือหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่รับนโยบาย หรือ ร่วมมือกับพลเมือง โดยต้องเห็นพลเมืองคือหุ้นส่วนในการปกครอง หรือ เป็นแม่แต่การเป็นหน่วยนำในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม (ถวิลวดี บุรีกุล และ คณะ, 2563, น.190) รวมทั้งต้องมีระบบและกระบวนการที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการทางการเมืองและการกำหนดนโยบายสาธารณะ (ลิขิต อีร์เวคิน, 2551, น. 6)

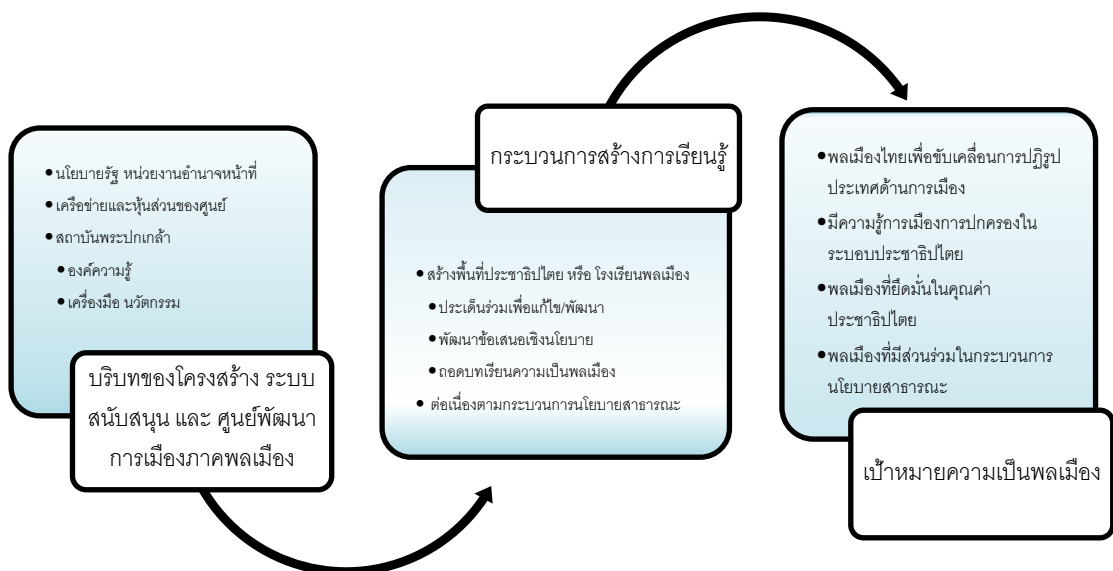
(2) การมีเครือข่ายที่เข้มแข็ง เครือข่ายเป็นทั้งหุ้นส่วนทางความคิดและทรัพยากร การสร้างความร่วมมือ และการขยายเครือข่ายนอกจากเพิ่มจำนวนเชิงปริมาณแล้ว ต้องมีคุณภาพและเหมาะสมต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมือง พัฒนาการเมือง และส่งเสริมประชาธิปไตยด้วย อย่างไรก็ตาม การมีเครือข่ายที่หลากหลายในด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ เกษตร วัฒนธรรม ย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ด้านความหลากหลายและย่อมสามารถขยายผลความรู้ความเข้าใจความเป็นพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย และมีผู้ร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นคุณูปการยิ่ง กระนั้นในกระบวนการทำงานร่วมเครือข่ายที่มีเป้าหมายหลากหลาย ศูนย์ หรือ ผู้อยู่ในกระบวนการส่งเสริมความเป็นพลเมืองต้องคงไว้ซึ่งเป้าหมายและความสำคัญของเป้าหมายของการสร้างความเป็นพลเมืองและ

สร้างการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อไม่ให้เป้าหมายและผลลัพธ์ของความร่วมมือเบี่ยงเบนไป แต่ต้องทำให้เห็นได้ว่าความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นเกิดขึ้นได้ เครือข่ายที่หลากหลายและเป็นการเสริมพลังกันได้จริง

5.2.3 รูปแบบการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์และขยายผลต่อ

สำหรับ รูปแบบที่เป็นข้อเสนอต่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์และขยายผลต่อสำหรับผู้เกี่ยวข้องนั้น ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้าได้ส่งเสริมพลเมืองไทยในพื้นที่ให้ตอบสนองต่อเป้าหมาย (end) ของการปฏิรูปการเมืองในกิจกรรมปฏิรูปที่ (1) รวมทั้ง กิจกรรมปฏิรูปที่ (2) และทั้งเป็น กระบวนการ (mean) ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง โดยส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางการเมือง (political infrastructure) การจัดการประโยชน์ส่วนรวม การเคารพสิทธิผู้อื่นและต่อสู้เพื่อสิทธิของตน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาการเมือง (ลิขิต ธีรเวคิน, 2551, น.9 และ น. 16) การดำเนินงานดังกล่าวพัฒนาเป็นรูปแบบที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ดังภาพ

ภาพที่ 5.1 แสดงรูปแบบการส่งเสริมพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง

ภาพแสดงให้เห็น 3 ส่วนสำคัญ คือ บริบท กระบวนการส่งเสริม และ เป้าหมาย

1) บริบทที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิรูปการเมืองและเกิดการเปลี่ยนแปลง ต้องการโครงสร้างที่ตอบสนองต่อพลเมืองที่มีส่วนร่วม พลเมืองที่กระตือรือร้น (active citizen) กล่าวคือ (1) การมีรัฐหรือหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่รับนโยบาย หรือร่วมมือกับพลเมือง เห็นพลเมืองคือหุ้นส่วนในการปกครอง (2) หุ้นส่วนหรือเครือข่ายในการขับเคลื่อน ซึ่งเป็นการเสริมพลังกันของภาคพลเมืองเอง (3) ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองในฐานะผู้ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (4) สถาบันพระปกเกล้าที่ผู้สนับสนุนองค์ความรู้ เครื่องมือ และ นวัตกรรม การส่งเสริมความเป็นพลเมืองอย่างเข้มแข็ง

2) กระบวนการในการส่งเสริมความเป็นพลเมือง ที่ส่งเสริมการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย สามารถให้ความรู้ เสริมสร้างทักษะการมีส่วนร่วม และปลูกฝังคุณค่าประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือกระบวนการที่สามารถเพิ่มทักษะคิดวิเคราะห์แบบพลเมืองประชาธิปไตย ฝึกฝนทักษะการมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ของรัฐ และรู้จักใช้พื้นที่สาธารณะให้เป็นพื้นที่แห่งวิถีประชาธิปไตยร่วมกันของกลุ่ม

3) การดำเนินงานอย่างมุ่งเป้าหมาย (objective oriented) คือ ความเป็นพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย คือ พลเมืองที่ให้คุณค่าประชาธิปไตย ยึดหลักสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง และกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยพลเมืองในที่นี้หมายถึง พลเมืองไทยในภาพรวม พลเมืองทั่วไปในฐานะผู้อยู่ใต้ปกครอง และ พลเมืองในสถาบันทางการเมือง สถาบันการปกครอง นิติบัญญัติ ตุลาการ และพรรคการเมือง

5.3 ข้อเสนอแนะ

การส่งเสริมความเป็นพลเมืองไทยเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง ซึ่งศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า สามารถดำเนินการบรรลุตามเป้าหมายของกิจกรรมปฏิรูปที่ (1) กิจกรรมปฏิรูปที่ (2) และเพื่อดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งยวดขึ้นไปทั้งในการขยายพื้นที่ และในการเสริมพลังพลเมืองให้มีส่วนร่วมในกระบวนการกำกับติดตามและประเมินผลนโยบายต่อเนื่องต่อไป จึงเสนอข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) รัฐต้องผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เช่น การบังคับใช้กฎหมายส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง การกำหนดให้หน่วยงานอำนาจหน้าที่โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ท้องถิ่น มีกระบวนการมีส่วนร่วมของพลเมืองและดำเนินการให้เกิดขึ้นจริง โดยเฉพาะในกระบวนการนโยบาย

สาธารณะ การกำหนดการบังคับใช้หรือการทำให้การมีส่วนร่วมของพลเมืองเกิดขึ้นจริงในโครงสร้างทางการเมืองการปกครองดังกล่าว จะเป็นบริบทที่ส่งเสริมพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น รวมทั้งต้องสนับสนุนงานพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมการส่งเสริมความเป็นพลเมือง ผ่านทางสถาบันพระปกเกล้า เพื่อส่งต่อไปยังศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองหน่วยหลักที่สำคัญที่สุดของการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปด้านการเมือง

(2) สถาบันพระปกเกล้า

2.1) ควรมีกำหนดนโยบายในการดำเนินงานของศูนย์ ฯ ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ทั้งในระดับชาติ เพื่อศูนย์สามารถดำเนินงานได้อย่างสอดคล้องกับนโยบายและมีเป้าหมายที่ชัดเจน

2.2) ยึดหลักการทำงานร่วมกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ในฐานะหุ้นส่วนและกัลยาณมิตร ด้วยความชัดเจนในบทบาทของทุกฝ่าย นโยบายที่ชัดเจนในการดำเนินการ โดยยึดมั่นในเป้าหมายของการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มีหลักการ ความรู้ ทักษะ ที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

2.3) มุ่งพัฒนาองค์ความรู้ เครื่องมือ นวัตกรรมส่งเสริมความเป็นพลเมือง เพื่อศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองสามารถนำไปใช้ สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของศูนย์เพื่อดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างเหมาะสมกับความต้องการของศูนย์ หรือ บริบทของพื้นที่ เช่น ความรู้ความเข้าใจ นโยบายสาธารณะ เทคนิคการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ เทคนิคการเรียนรู้ในพื้นที่ประชาธิปไตย หรือ ทักษะการเป็นผู้สนับสนุน (advocacy) ของประชาสังคมและเครือข่าย

2.4) สถาบันพระปกเกล้า ควรมีระบบสนับสนุนหรือจูงใจการขับเคลื่อนนโยบายที่เกิดผลเป็นรูปธรรม หรือ เกิดผลเป็นความสำเร็จในลักษณะของความต่อเนื่องและขยายผล เช่น การพัฒนาต่อเป็นนโยบายที่ซับซ้อนขึ้น สร้างประโยชน์กับสาธารณะเพิ่มขึ้น หรือ นำเสนอเป็นต้นแบบของนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมให้ขยายผลต่อพื้นที่อื่น หรือ สู่ระดับการปกครองอื่น ๆ นอกจากนี้ เพื่อสร้างแรงเสริมในการดำเนินการต่อไป สถาบันพระปกเกล้า ควรมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างศูนย์ หรือ ระหว่างศูนย์ กับภาคประชาสังคมอื่น ๆ

5.3.2 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ผลจากงานวิจัยพบว่าความสำเร็จการส่งเสริมความเป็นพลเมืองและการเมืองภาคพลเมืองเกิดจากการเรียนรู้ในกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง และการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะเพื่อขับเคลื่อนให้หน่วยงานอำนาจหน้าที่รับบรรจุเป็นนโยบายสาธารณะบังคับใช้ต่อส่วนรวม ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอ ดังนี้

(1) ควรมีการศึกษาเชิงลึกหรือศึกษาระยะยาว (Longitudinal studies) เพื่อศึกษากระบวนการหรือเทคนิคการขับเคลื่อนจนได้รับการบรรจุเป็นนโยบายเหล่านั้น เพื่อนำมาเป็นตัวแบบสร้างการเรียนรู้ให้กับศูนย์อื่น ๆ

(2) ควรกำหนดให้มีการศึกษาเพื่อค้นหาความจำเป็นในการพัฒนาระดับศูนย์ และควรส่งเสริมความรู้ ทักษะที่เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ ในประเด็นต่อไปนี้ 1) ความรู้และความเข้าใจนโยบายสาธารณะ 2) ความรู้ ความเข้าใจกระบวนการเคลื่อนไหว 3) ความรู้ ความเข้าใจและความสามารถกำหนดกลยุทธ์ในการขับเคลื่อน 4) การรู้จักการใช้เครือข่าย 5) การรู้จักการใช้พลังพลเมืองในกระบวนการเคลื่อนไหว 6) รู้จักเครือข่ายอำนาจ เป็นต้น โดยอาจกำหนดเป็นการศึกษากรณี ๆ ไป

5.3.3 ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

(1) ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สามารถพัฒนาการส่งเสริมความเป็นพลเมืองด้วยเครื่องมือหรือกระบวนการต่าง ๆ และ ควรลงมือทำให้ได้ตามศักยภาพ เช่น การใช้สื่อออนไลน์ต่าง ๆ

(2) ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ควรขยายเครือข่ายกับหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัด สภาพลเมืองจังหวัด สภาเด็ก และ สภาเยาวชน ในจังหวัด หรือเครือข่ายอื่น ๆ

รายการอ้างอิง

- คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง. (2564). *แผนการปฏิรูปประเทศ ด้านการเมือง (ฉบับปรับปรุง)* น. ๑-1 – ๑-11. เข้าถึงจาก <http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2021/05/01-%E0%B8%94%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87.pdf>
- คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย. (2540). *ข้อเสนอกรอบความคิดในการปฏิรูปการเมืองไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- จิรัช (บรรพต) วีระสย. (2551). *รัฐศาสตร์ทั่วไป*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร. (2553). *รายงานวิจัย 1 ทศวรรษแห่งการปฏิรูปการเมือง : ผลงาน ปัญหา และ อุปสรรค*. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- ถวิลวดี บุรีกุล และ คณะ. (2563). *การศึกษาพฤติกรรมความเป็นพลเมืองสำหรับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2554). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง*. กรุงเทพฯ : พีเพรส จำกัด
- นภาพรณ หนวานนท์ และ คณะ. (2550). *ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน : ความกลมกลืนระหว่าง ทฤษฎีฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์*. กรุงเทพฯ ; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ถวิลวดี บุรีกุล. (2549). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2558). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education)*. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- ประเวศ วะสี. (2537). *การพัฒนาประชาธิปไตยและการปฏิรูปทางการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน
- ประเวศ วะสี. (2540). *การเดินทางแห่งความคิด : ปฏิรูปการเมือง*. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- ประเวศ วะสี. (2550). *การเมืองภาคพลเมือง : การพัฒนาการเมืองไปสู่ประชาธิปไตย*. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*. (พฤษภาคม – สิงหาคม 2550). น. 5-11.
- แผนปฏิรูปประเทศฉบับปรับปรุง ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา 25 กุมภาพันธ์ 2564. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 2564 จาก <http://nscr.nesdc.go.th>

- และ http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2564/E/044/T_0001.PDF
- พิรุณวรรณ กิติคุณ (2560) การปฏิรูปประเทศตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เข้าถึงจาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=40949
- ภาวิณี รอดประเสริฐ และ วรารุช บุญศรี. (2561). ประชาธิปไตยชุมชน: กระบวนการขับเคลื่อนสังคม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. ปีที่ 37 ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน พ.ศ.2561
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 1) พุทธศักราช 2548) (2548). พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ ฯ : สถาบันพระปกเกล้า
- ลิขิต อีระเวทิน. (2541). *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ลิขิต อีระเวทิน. (2550). *สภาพพัฒนาการเมือง. วารสารสถาบันพระปกเกล้า*. (ม.ค.-เม.ย. 2550) น. 5-17.
- วชิราภรณ์ สุรณะสกุล และคณะ. (2017). รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยวิทยาลัยชุมชน. *วารสาร มสค. สาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. ปีที่ 13, ฉบับที่ 2, พค.-สค. 2560, น. 1-14.
- วิชาญ ทราญอ่อน. 2561. การปฏิรูปการเมือง. *จุลนิติ*. ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 (พ.ค.-มิ.ย. 2561) สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. น. 49-62
- วิชัย ตันศิริ. (2547). *วัฒนธรรมทางการเมืองและการปฏิรูป*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทสุโขมและบุตรจำกัด.
- วิทยากร เชียงกุล. (2540). *ปฏิรูปการเมือง : มองให้ไกลกว่าร่างรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มิ่งมิตร.
- วิศาล ศรีมหาวโร. (2554). การเมืองไทยระบบหรือคน: การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*. 9 (3)

http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การเมืองไทยระบบหรือคน_%3A_การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

- ศรีณยุ หมั่นทรัพย์. (2564). รายงานผลประเมินการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ประจำปีงบประมาณ 2564. สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า.
- สนธยา พลศรี. (2547). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. สภาร่างรัฐธรรมนูญ. *กรอบเบื้องต้น ร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน : เอกสารประกอบกระบวนการรับฟังความคิดเห็นเพื่อการมีส่วนร่วมกำหนดรัฐธรรมนูญโดยประชาชน*.
- เสกสรรค์ สนวา, อภิชาติ ใจอารีย์ และระวี สัจจโสภณ. (2560). การพัฒนามนุษย์ในชุมชน ท้องถิ่นกับความเป็นพลเมือง. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*. ปีที่ 7 (12) น. 55-63.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). ระเบียบวาระการประชุม คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง ครั้งที่ 1/2563 วันอังคารที่ 21 กรกฎาคม 2563 สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. shorturl.at/GLSY8
- อวิการ์ตัน นิยมไทย. (2552). การเมืองไทยกับความพยายามในการปฏิรูป, *จุลนิติ*. พ.ศ.-ม.ย. 2552. น. 117-125 เข้าถึงจาก https://www.senate.go.th/assets/portals/93/fileups/272/files/S%E0%B9%88ub_Jun/10reform/reform6.pdf
- อนุสรณ์ ลีมมณี. (2551). การปฏิรูปการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* มกราคม – เมษายน 2551
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2543). *การเมืองของพลเมือง สู่สหสวรรค์ใหม่*. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ คปไฟ
- Barker, Ernest, (1969). *The Politics of Aristotle Translated with an Introduction Notes and Appendixes by Ernest Barker*. Oxford University Press. London, 1969) pp. 289-290) และ pp. 314-315)
- Catalin Baba, Razvan Chereches, Cristina Mora, Tudor Ticlau. (2009). *Public Participation in Public Policy Process – Case Study in Seven Countries from North-Western Region of Romania*. Transylvanian Review of Administrative Sciences, 26E/2009. pp. 5-13.
- Cohen, Jean L., Changing Paradigms of Citizenship and the Exclusiveness of the Demos. *International Sociology* 14, no. 3 (September 1999) pp.245-268

<https://doi.org/10.1177/0268580999014003002>

Faulks, Keith. (2000). *Citizenship (Key Ideas)*. 1st ed. London : Routledge

Gaventa, John. (2005). *Reflections on the Uses of the 'Power Cube' Approach for Analyzing the Spaces, Places and Dynamics of Civil Society Participation and Engagement*. Institute of Development Studies University of Sussex, United Kingdom. Retrieved from.

https://www.participatorymethods.org/sites/participatorymethods.org/files/reflections_on_uses_powercube.pdf

Gaventa, John and McGee, Rosemary. (2010). *Citizen Action and National Policy Reform: Making Change Happen*. London/New York, Zed Books.

Hain, P., (Ed.) (1976). *The Theory and Practice of Community Politics*. Retrieved 2005-12-16. Community Politics Calder Publications Ltd ISBN 0-7145-3543-5

Hendriks, C. M., & Dzur, A. W. (2021). Citizens' Governance Spaces: Democratic Action Through Disruptive Collective Problem-Solving. *Political Studies*, 70(3), 680-700. <https://doi.org/10.1177/0032321720980902>

Katerina Vrábliková. (2013). *How Context Matters? Mobilization, Political Opportunity Structures, and Nonelectoral Political Participation in Old and New Democracies*. First Published June 4, 2013 Research Article. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0010414013488538>

Sapu, S. and Usavagovitwong, N. (2007) "Driven-Mechanism for Local Heritage Conservation: Samshuk Old Market District, Suphanburi, Thailand" Proceedings of International Symposium on Studies on Historical Heritage, Antalya, Turkey, 17th- 21st September เข้าถึงจาก <http://dspace.spu.ac.th/>

T.H. Marshall, (1950). *Citizenship and Social Class*. London : Cambridge University Press.

สัมภาษณ์

ประวีณ จุลภักดี, ประธานศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี, สัมภาษณ์,
5 พฤษภาคม 2565

สุจารี แก้วคง, ประธานศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช, สัมภาษณ์,
6 พฤษภาคม 2565

ภาคผนวก ก

คำถามในการสัมภาษณ์

โครงการวิจัย เรื่องความเป็นพลเมืองไทยกับการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมือง
กรณีศึกษา การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง
สถาบันพระปกเกล้า

สำหรับ ประธานศูนย์ ฯ หรือ รองประธานศูนย์ ฯ หรือ เลขานุการศูนย์ ฯ

- a. โครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ เพื่อส่งเสริมความรู้การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีหรือไม่ ใช้กระบวนการอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นกับพลเมืองเป็นอย่างไร
- b. โครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ มีหรือไม่ ใช้กระบวนการอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นกับพลเมืองเป็นอย่างไร
- c. พลเมืองภายใต้โครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ สามารถขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมืองได้หรือไม่ อย่างไร
- d. ท่านมีข้อเสนอต่อการขับเคลื่อนพลเมืองไทยให้ส่งเสริมการปฏิรูปการเมืองอย่างไร

คำถามในการสนทนากลุ่ม
โครงการวิจัย เรื่องความเป็นพลเมืองไทยกับการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปด้านการเมือง
กรณีศึกษา การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง
สถาบันพระปกเกล้า

สำหรับ ผู้เข้าร่วมในโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์ ฯ

- 1) โปรดเล่าสิ่งที่ได้รับจากโครงการหรือกิจกรรมของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ทั้งความรู้ ทักษะ และความคิดเห็น เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง
- 2) ท่านได้รับความรู้ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือไม่ อย่างไร
- 3) ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชนหรือไม่ อย่างไร ท่านได้เรียนรู้อะไรหรือไม่ อย่างไร
- 4) ท่านมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะหรือไม่ อย่างไร ท่านได้เรียนรู้อะไร อย่างไร
- 5) ท่านในฐานะพลเมืองท่านจะขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมืองได้อย่างไร
- 6) ท่านมีข้อเสนอต่อการส่งเสริมให้พลเมืองมีส่วนในการปฏิรูปการเมืองหรือไม่ อย่างไร

ภาคผนวก ข

แบบสอบถามจากสำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า ที่ผู้วิจัยนำมาพัฒนา เป็น
คำถามเสริมในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม โดยเลือกใช้คำถามจาก ส่วนที่ 1 2 3 และ 6 จาก
แบบสอบถามฉบับเต็ม ดังนี้

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจค่านิยมประชาธิปไตยของประชาชน ทั้งหมด 7 มิติ ประกอบด้วย การเคารพสิทธิ
และหน้าที่ การยึดมั่นในหลักนิติธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน การมีทุนทางสังคม
การสนับสนุนประชาธิปไตย ความเชื่อมั่นในสถาบันต่าง ๆ และการต่อต้านการทุจริต โดยการสำรวจนี้
เพื่อทราบสถานะของประชาธิปไตยไทยในมุมมองของประชาชน และเพื่อนำมาพัฒนาประชาธิปไตยไทยให้มีคุณภาพ
และมีประสิทธิภาพต่อไป

ภาค..... จังหวัด.....

เขตการปกครอง ในเขตเทศบาล.....1 นอกเขตเทศบาล.....2

อำเภอ/เขต..... ตำบล / แขวง.....

เขตแดนฉบับที่..... ชุมชุมอาคารที่ / หมู่ที่.....

ลักษณะเขตการปกครอง เทศบาลนคร.....1 เทศบาลเมือง.....2

เทศบาลตำบล.....3 องค์การบริหารส่วนตำบล.....4

กรุงเทพมหานคร / พัทยา.....5

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบสัมภาษณ์

1.1 ชื่อผู้ตอบสัมภาษณ์.....

1.2 เพศ ① ชาย ② หญิง

1.3 อายุ ① 18 – 29 ปี ② 30 – 39 ปี ③ 40 – 49 ปี

④ 50 – 59 ปี ⑤ 60 – 75 ปี ⑥ มากกว่า 75 ปี

1.4 ระดับการศึกษาสูงสุด

① ไม่ได้รับการศึกษา

② ประถมศึกษา

- ③ มัธยมศึกษาตอนต้น
- ④ มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.
- ⑤ ปวส. ปวท. อนุปริญญา
- ⑥ ปริญญาตรี
- ⑦ สูงกว่าปริญญาตรี
- ⑧ อื่นๆ (ระบุ).....

1.5 ท่านนับถือศาสนา

- ① พุทธ
- ② คริสต์
- ③ อิสลาม
- ④ ไม่นับถือศาสนา
- ⑤ อื่นๆ (ระบุ).....

1.6 ประเภทการทำงาน

- ① ไม่มีงานทำ/ว่างงาน
- ② นักเรียน นิสิต นักศึกษา
- ③ ข้าราชการบำนาญ
- ④ แม่บ้าน/พ่อบ้าน (อยู่บ้านเฉยๆ)
- ⑤ เกษตรกร
- ⑥ รับจ้างเอางานมาทำที่บ้าน
- ⑦ ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ
- ⑧ รับจ้างทั่วไป คนงาน
- ⑨ พนักงาน/ลูกจ้างบริษัทเอกชน
- ⑩ รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ/องค์กรของรัฐ
- ⑪ ทำงานองค์กรเอกชน (NGOs)
- ⑫ เจ้าของกิจการร้านค้า/ธุรกิจขนาดกลาง
- ⑬ ประกอบธุรกิจขนาดใหญ่
- ⑭ อื่นๆ (ระบุ).....

1.7 รายได้ของท่านเฉลี่ยต่อเดือน (รายได้ที่เป็นตัวเงินเฉลี่ยในรอบ 12 เดือน)

- ① ไม่มีรายได้
- ② น้อยกว่า 3,001 บาท
- ③ 3,001-5,000 บาท
- ④ 5,001-7,000 บาท
- ⑤ 7,001-10,000 บาท
- ⑥ 10,001-15,000 บาท
- ⑦ 15,001-20,000 บาท
- ⑧ 20,001-25,000 บาท
- ⑨ มากกว่า 25,000 บาท

1.8 จำนวนชั่วโมงการทำงานเฉลี่ยต่อสัปดาห์ (รวมการทำงานเวลาปกติและนอกเวลา) ..... ชั่วโมง

1.9 สถานภาพสมรส

- ① โสด
- ② แต่งงาน
- ③ แต่งงานแต่ปัจจุบันแยกกันอยู่
- ④ หย่า (เลิกกันทางการ/ไม่ทางการ)
- ⑤ หม้าย
- ⑥ อยู่ด้วยกันโดยไม่แต่งงาน

1.10 ท่านมีบุตรหรือไม่ ① ไม่มี ② มี ถ้ามี ระบุจำนวน ..... คน

กรุณาระบุอายุของบุตรโดยประมาณ

- ① น้อยกว่า 4 ปี
- ② 4 – 11 ปี
- ③ 12 – 17 ปี
- ④ 18 ปีขึ้นไป

1.11 มีบุคคลอื่นที่อาศัยในครัวเรือนเดียวกับท่านอีกหรือไม่ (เช่น พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย คนรับใช้) ① ไม่มี ② มี

คำถาม	ไม่เห็นด้วยเลย (1)	ค่อนข้างไม่เห็นด้วย (2)	ค่อนข้างเห็นด้วย (3)	เห็นด้วยอย่างยิ่ง (4)	ไม่สามารถตอบได้ (0)
7. พลเมืองสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม และได้รับการชดเชยอย่างเท่าเทียมในกรณีที่เกิดการบริหารที่มีข้อบกพร่อง	☐	☐	☐	☐	☐
8. กระบวนการยุติธรรมทางอาญาและระบบการลงโทษตามกฎหมายมีการดำเนินการอย่างเท่าเทียมกัน	☐	☐	☐	☐	☐
9. ท่านเชื่อมั่นในระบบกฎหมายว่ามีการตัดสินอย่างเท่าเทียมและมีประสิทธิภาพ	☐	☐	☐	☐	☐

ส่วนที่ 3 : การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

10. ในระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา เมื่อมีปัญหาส่วนตัว ปัญหาครอบครัว ปัญหาในย่านที่อยู่อาศัย หรือปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและนโยบายของรัฐ ท่านได้กระทำการต่อไปนี้หรือไม่

	เคยทำมากกว่าหนึ่งครั้ง (1)	เคยทำเพียงครั้งเดียว (2)	ไม่เคยทำแต่อาจทำถ้าจำเป็น (3)	ไม่เคยทำและจะไม่ทำเด็ดขาด (4)	ไม่สามารถตอบได้ (9)
1) ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือตัวแทนทางกฎหมายทุกระดับ	☐	☐	☐	☐	☐
2) ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ระดับสูง เช่น ผู้ว่าฯ อธิบดี	☐	☐	☐	☐	☐
3) ติดต่อกับผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	☐	☐	☐	☐	☐
4) ติดต่อกับผู้มีบารมี, ผู้มีอิทธิพล และผู้นำทางความคิดเห็นท้องถิ่น นอกเหนือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ	☐	☐	☐	☐	☐
5) ติดต่อกับสื่อมวลชนต่าง ๆ	☐	☐	☐	☐	☐

11. ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ท่านเคยกระทำการในฐานะของพลเมือง ในประเด็นเหล่านี้หรือไม่

	เคยทำ มากกว่า หนึ่งครั้ง (1)	เคยทำ เพียงครั้ง เดียว (2)	ไม่เคยทำ แต่อาจทำ ถ้าจำเป็น (3)	ไม่เคยทำ และจะไม่ทำ เด็ดขาด (4)	ไม่สามารถ ตอบได้ (9)
1) ร่วมกับผู้อื่นเพื่อพยายามที่จะแก้ปัญหาท้องถิ่น	☐	☐	☐	☐	☐
2) ร่วมกับผู้อื่นเพื่อเขียนจดหมายร้องเรียน/ร้องทุกข์	☐	☐	☐	☐	☐
3) เข้าร่วมการเดินทางประท้วง/คัดค้าน	☐	☐	☐	☐	☐
4) ใช้กำลังหรือความรุนแรงเพื่อผลทางการเมือง	☐	☐	☐	☐	☐

คำถาม	ไม่เห็นด้วย เลย (1)	ค่อนข้างไม่ เห็นด้วย (2)	ค่อนข้าง เห็นด้วย (3)	เห็นด้วย อย่างยิ่ง (4)	ไม่สามารถ ตอบได้ (0)
12. ท่านคิดว่า บางครั้งการเมืองและการปกครองดู จะซับซ้อนมากจนยากที่จะเข้าใจ	☐	☐	☐	☐	☐

คำถาม	ไม่สนใจ เลย (1)	ค่อนข้างไม่ สนใจ (2)	ค่อนข้าง สนใจ (3)	มีความ สนใจมาก (4)	ไม่สามารถ ตอบได้ (0)
13. ท่านมีความสนใจเรื่องการเมืองแค่ไหน	☐	☐	☐	☐	☐

คำถาม	ไม่เคยเลย (1)	บางครั้ง (2)	บ่อย/เป็น ประจำ (3)	ไม่สามารถ ตอบได้ (0)
14. ท่านมีการพูดคุยเรื่องเหตุการณ์ สถานการณ์ทาง การเมืองบ่อยแค่ไหน เมื่อท่านอยู่กับครอบครัวหรือเพื่อน	☐	☐	☐	☐

ส่วนที่ 4 : การมีทุนทางสังคม

15. ท่านเป็นสมาชิกกลุ่ม/ชมรม/สมาคมหรือไม่ (1) เป็น (0) ไม่เป็น

16-18 ท่านมีความเชื่อมั่นในบุคคลต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

คำถาม	ไม่เชื่อมั่นเลย (1)	ค่อนข้างไม่เชื่อมั่น (2)	ค่อนข้างเชื่อมั่น (3)	เชื่อมั่นมาก (4)	ไม่สามารถตอบได้ (0)
16. ญาติของท่าน	☐	☐	☐	☐	☐
17. เพื่อนบ้านของท่าน	☐	☐	☐	☐	☐
18. บุคคลอื่น ๆ ที่ท่านคบหา/ติดต่อ	☐	☐	☐	☐	☐

ส่วนที่ 5 : การเชื่อมั่นในสถาบันต่าง ๆ

19. ท่านมีความเชื่อมั่นในสถาบันต่าง ๆ ต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

คำถาม	ไม่เชื่อมั่นเลย (1)	ค่อนข้างไม่เชื่อมั่น (2)	ค่อนข้างเชื่อมั่น (3)	เชื่อมั่นมาก (4)	ไม่สามารถตอบได้ (0)
1) สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.)	☐	☐	☐	☐	☐
2) สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ (สปท.)	☐	☐	☐	☐	☐
3) นายกรัฐมนตรี	☐	☐	☐	☐	☐
4) คณะรัฐมนตรี / รัฐบาล	☐	☐	☐	☐	☐
5) ศาลยุติธรรม	☐	☐	☐	☐	☐
6) ศาลรัฐธรรมนูญ	☐	☐	☐	☐	☐
7) ศาลปกครอง	☐	☐	☐	☐	☐
8) ผู้ตรวจการแผ่นดิน	☐	☐	☐	☐	☐
9) คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.)	☐	☐	☐	☐	☐

คำถาม	ไม่เชื่อมั่นเลย (1)	ค่อนข้างไม่เชื่อมั่น (2)	ค่อนข้างเชื่อมั่น (3)	เชื่อมั่นมาก (4)	ไม่สามารถตอบได้ (0)
10) คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.)	☐	☐	☐	☐	☐
11) คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน (คตง.)	☐	☐	☐	☐	☐
12) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน	☐	☐	☐	☐	☐
13) ข้าราชการ	☐	☐	☐	☐	☐
14) ทหาร	☐	☐	☐	☐	☐
15) ตำรวจ	☐	☐	☐	☐	☐
16) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	☐	☐	☐	☐	☐
17) สมาชิกสภาท้องถิ่น	☐	☐	☐	☐	☐

ส่วนที่ 6 : การสนับสนุนประชาธิปไตย

คำถาม	ไม่เห็นด้วยเลย (1)	ค่อนข้างไม่เห็นด้วย (2)	ค่อนข้างเห็นด้วย (3)	เห็นด้วยอย่างยิ่ง (4)	ไม่สามารถตอบได้ (0)
20. เราควรยกเลิกระบบรัฐสภาและการเลือกตั้ง แล้วหาผู้นำที่เข้มแข็งมาบริหารประเทศ	☐	☐	☐	☐	☐
21. การมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวในการเลือกตั้งและบริหารประเทศเป็นเรื่องที่ยอมรับได้	☐	☐	☐	☐	☐
22. ทหารควรเข้ามาปกครองประเทศ	☐	☐	☐	☐	☐
23. เราควรยกเลิกระบบการเลือกตั้งและระบบรัฐสภา และควรมีผู้เชี่ยวชาญทำการตัดสินใจในนามของประชาชน	☐	☐	☐	☐	☐

ส่วนที่ 7 : การต่อต้านการทุจริต

คำถาม	ไม่เห็นด้วยเลย (1)	ค่อนข้างไม่เห็นด้วย (2)	ค่อนข้างเห็นด้วย (3)	เห็นด้วยอย่างยิ่ง (4)	ไม่สามารถตอบได้ (0)
24. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อความคิดหรือคำกล่าวที่ว่า “บางครั้งการคอร์รัปชันในรัฐบาลก็มีความจำเป็นเพื่อให้งานเสร็จลุ่ล่งไปได้”	☐	☐	☐	☐	☐